

Władysław Łokietek – odnowiciel Królestwa Polskiego

KATALOG WYSTAWY
z okazji 700-lecia
koronacji królewskiej

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM GŁÓWNE
AKT DAWNYCH

Władysław Łokietek

JANUSZ GRABOWSKI
opracowanie

– odnowiciel Królestwa Polskiego

KATALOG WYSTAWY
z okazji 700-lecia koronacji królewskiej

 ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM GŁÓWNE AKT DAWNYCH

Recenzja
prof. dr hab. Jan Tęgowski

Opracowanie
dr hab. Janusz Grabowski

Skany i fotografie archiwalne AGAD
Karol Zgliński

Redakcja i korekta
Elżbieta Morawska

Projekt graficzny, skład i łamanie
Maria Kaliszczuk-Donaj

Organizatorzy wystawy pragną złożyć podziękowanie osobom i instytucjom, za udostępnienie swoich zbiorów sfragistycznych znajdujących się w: Archiwum Narodowym w Krakowie, Archiwum Państwowym w Bydgoszczy, Archiwum Państwowym w Gdańsku, Archiwum Państwowym we Wrocławiu i Muzeum Narodowym w Warszawie

© Copyright by Archiwum Główne Akt Dawnych, Warszawa 2020

ISBN 978-83-956302-4-8

Publikacja objęta patronatem Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych

ARCHIWA
PAŃSTWOWE

Wydawca
Archiwum Główne Akt Dawnych
00-263 Warszawa, ul. Długa 7
tel. +48 22 831 54 91

Druk
AMALKER sp. z o.o.
03-715 Warszawa, ul. Stefana Okrzei 21
tel. +48 22 619 3635

700 lat

700 lat. Tyle czasu minęło od koronacji Władysława Łokietka, od zjednoczenia królestwa. Wydaje się, że to dawno temu, szmat czasu, odległe sprawy.

Leży przede mną powieść – awangardowa, „o nowej i rewolucyjnej formie” (Bruno Schulz) – jak jest określana, wydana sześć wieków po czasach Łokietka. W niej kilka akapitów od początku znajduje się zdanie: „W połowie drogi mojego żywota pośród ciemnego znalazłem się lasu. Las ten, co gorsza, był zielony”. To fragment z *Ferdydurke*, napisanej przez Witolda Gombrowicza w połowie lat trzydziestych minionego wieku. Tak, ale nie całkiem, bo jest to, charakterystyczne zresztą dla tego Autora lubiącego się w takich zagadkach, nawiązanie do samego początku tego poematu:

Z prostego toru w naszych dni połowie
Wszedłem w las ciemny, jaka gęstwa dzika,
Jakie w tym lesie okropne pustkowie,
Żyjący język tego nie wypowie.

[*Boska komedia, Piekło, Pieśń pierwsza*; tłumaczenie Julian Korsak]

Tak florentczyk Dante Alighieri zaczyna swoją *Divina commedia* – *Boską komedię*, napisaną w latach 1308–1321. To arcydzieło literatury włoskiej miało ogromny wpływ na ukształtowanie się języka włoskiego, ale przecież jest również arcydziełem literatury europejskiej, żywym po dziś dzień, nie tylko jako lektura szkolna, ale i w potocznym języku, choćby „dantejskie sceny” – związek frazeologiczny opisujący „zdarzenia wstrząsające, budzące zgrozę, a także zamieszenie, bałagan”. Zwrot ten występuje także w języku niemieckim (*danteske Szenen*) czy hiszpańskim (*visión dantesca*). Nie przypadkiem też jedną z powieści o stalinowskim GUŁagu, a w zasadzie o tak zwanej szaraszce, będącej jednocześnie więzieniem i instytutem badawczym, Aleksander Sołżenicyn zatytułował *Krag pierwszy*. Do przerażających doświadczeń totalitaryzmów, zwłaszcza obozów koncentracyjnych, pasował też napis, który Dante umieścił na bramie piekieł: *Lasciate ogni speranza voi ch'entrate* – „Wchodzący we mnie, zostawcie nadzieję”, znacznie bardziej oddający to, co się działo za bramą niż „Arbeit macht frei”.

Dante żył w tych samych czasach co Władysław Łokietek (1260/61–1333). Ich rówieśnikiem był też inny znany – tym razem pochodzący z Wenecji – kupiec i podróżnik Marco Polo (1254–1324), który wraz z ojcem i stryjem dotarł do Chin, przez ćwierć wieku (w latach 1271–1295) przemierzając jedwabny szlak. Opis jego podróży – choć nie dokonał go sam Marco – znalazł się w relacji znanej pod tytułem *Il Milione* – *Le divisament dou monde*, czyli *Opisanie świata*. I to właśnie dzięki niemu

dotarła do Europy pierwsza informacja o Japonii oraz określenie *kamikaze* – „boski wiatr”, tajfun/sztorm, który udaremnił inwazję floty wielkiego Chana Kubilaja z mongolskiej dynastii Yuan na Japonię. Działo się to w końcu XIII wieku, choć to określenie kojarzy się nam z czasami drugiej wojny światowej na Pacyfiku...

* * *

Po 600 latach nieco starszy od Gombrowicza Jan Lechoń w wierszu „Spotkanie” z 1924 roku widzi we śnie na moście w Rawennie (tu na wygnaniu Dante zmarł i został pochowany) Mistrza Dantego. Poeta pyta go, a raczej prosi o radę na życie. Dante wypowiada słynny dwuwiersz, będący końcem wiersza:

Nie ma nieba ni ziemi, otchłani ni piekła,
Jest tylko Beatrycze. I właśnie jej nie ma.

Boska komedia to nie tylko metafora ludzkiej egzystencji, to także poemat miłosny. I pewnie również z tego powodu jest wciąż aktualna. Po śmierci ukochanej Beatrycze Dante udaje się w tę podróż poetycką, bo to jedyny sposób na uspokojenie zbolełej duszy i poszukiwanie sensu życia.

Tylko *Beatrycze* stanie się z kolei tytułem znanej powieści wydanej na emigracji, w Meksyku, w 1962 roku przez innego rówieśnika Gombrowicza Teodora Parnickiego. Jej akcja rozgrywa się w latach 1296–1317, a finał zbiega się z czasem starań o koronę i zjednoczenie kraju przez Łokietka.

Wreszcie współcześnie, od 2012 roku, nieomal na naszych oczach, pisarka Elżbieta Cherezińska przypomina te czasy w niedokończonym jeszcze cyklu powieściowym „Odrodzone królestwo”, obejmującym tomy: *Korona śniegu i krwi* (2012); *Niewidzialna korona* (2014); *Płomienna korona* (2017); *Wojenna korona* (2019).

700 lat. Wydaje się, że to dawno temu...

Hubert Wajs

„Kiedy zabrakło króla Polski, powstały zamieszki, niezgoda i groza domowych wojen pomiędzy mieszkańcami Królestwa”

Suplika sulejowska z 1318 roku

Wprowadzenie

W 2020 roku minęła 700. rocznica koronacji królewskiej Władysława Łokietka. Słusznie przyjmuje się, że był to ważny moment w procesie jednoczenia państwa i symboliczny początek nowego etapu w dziejach Królestwa Polskiego. Idea odrodzenia *Regnum Poloniae* i zjednoczenia wszystkich ziem polskich pojawiła się już w XIII wieku, jednak dopiero w XIV wieku znalazła swą ostateczną realizację. Okres rozdrobnienia państwowości w wiekach XII–XIII, spełniwszy swe zadania, stawał się hamulcem dalszego rozwoju Polski. Międzydzielnicowe konflikty oraz słabość poszczególnych księstw i niezgoda między nimi otwierały drzwi do obcej interwencji. Migracje ludności niemieckiej sprzyjały rozwojowi gospodarczemu ziem polskich, jednak z czasem stały się niebezpieczne, gdyż obce żywioły rycerskie i mieszczańskie odgrywały coraz większą rolę w drobnych księstwach na Dolnym Śląsku, na dworach piastowskich oraz we władzach miejskich. Sąsiednie państwa zagarniały też ziemie polskie, dlatego istniało niebezpieczeństwo dalszej agresywnej polityki margrabiów brandenburskich i Zakonu Krzyżackiego w Prusach. Polskie ziemie były też niszczone w wyniku najazdów mongolskich i litewskich, książęta ruscy zaś ingerowali w wewnętrzne sprawy książąt dzielnicowych. Dlatego ponowne zjednoczenie państwa i odnowienie Królestwa Polskiego miało coraz więcej zwolenników. Wszystkie dotychczasowe próby podejmowane przez różnych książąt piastowskich okazały się nieudane. Nie powiodła się próba zjednoczenia ziem polskich podjęta przez księcia wrocławskiego Henryka IV Prawego. Także trwające w ostatniej ćwierci XIII wieku zabiegi książąt mazowieckich: najpierw Konrada II, a następnie Bolesława II o tron krakowski nie przyniosły sukcesu. Przebieg walk o Kraków po śmierci księcia Leszka Czarnego pokazał, że żaden z Piastów mazowieckich nie miał koncepcji zjednoczenia państwa polskiego. Walkę o tron krakowski traktowali jako rywalizację z innymi Piastami, dążąc wyłącznie do powiększenia własnego stanu posiadania kosztem Małopolski. Właściwego odnowienia Królestwa Polskiego nie dokonała ani koronacja Przemysła II, ani panowanie Wacława II nad większością terytorium Polski. Przemysł II sprawował władzę tylko w dwóch dzielnicach: w Wielkopolsce i na Pomorzu Gdańskim. Wacław II po koronacji

przebywał stale w Czechach, a w Polsce ustanowił urzędy starościńskie, na które mianował zaufanych ludzi. Każda z prowincji Polski była oddzielnie zarządzana, decyzje zaś zapadały w Pradze. Brakowało też osobistego kontaktu władcy z poddanymi i marginalizowanie wieców. Dlatego rządy czeskie (Wacława II i jego syna Wacława III) nie zyskały poparcia większości społeczeństwa i były uznawane za obce. Dopiero Władysław Łokietek, syn Kazimierza I, księcia kujawskiego podjął udaną inicjatywę odnowienia Królestwa Polskiego i w 1320 roku został koronowany na króla Polski.

Jakie były przyczyny sukcesu księcia kujawskiego? Władysław Łokietek przeszedł długą drogę zanim został koronowany w katedrze krakowskiej przez arcybiskupa gnieźnieńskiego Janisława. Począwszy od drobnego księcia brzesko-kujawskiego do księcia jednoczyciela, godnego kandydata na króla Polski. Łokietek wiele lat uczył się sztuki wojennej i dyplomacji. Miał znakomitych doradców: arcybiskupów gnieźnieńskich – Jakuba Świnkę, Borzysławą, Janisławą, i biskupa kujawskiego Gerwarda. Za panowania Łokietka w dyplomację polską było zaangażowanych kilkunastu duchownych z wykształceniem uniwersyteckim. Ważną rolę odgrywała kancelaria królewska w okresie przemian państwa, w której pracowały osoby z wykształceniem prawniczym zdobytym na uniwersytecie w Bolonii.

Władysław Łokietek był również pierwszym z polskich władców, który na większą skalę uprawiał politykę małżeńską, wykraczającą poza jego najbliższą rodzinę. Polityka małżeńska Łokietka obejmowała jego własny mariaż z księżniczką wielkopolską Jadwigą, małżeństwa jego dzieci i rodzeństwa oraz inne małżeństwa i niezrealizowane projekty małżeńskie. W historiografii podkreśla się jego charyzmę, osobistą dzielność, upór, wytrwałość i niezłomne dążenie do celu. Bez tych cech charakteru zapewne nigdy nie udało mu się ponownie wskrzesić Królestwa. Jan Długosz pisał, że „wyróżniał się szczególnymi cnotami, a to pokorą, łagodnością i cierpliwością”. Zdaniem dziejopisa miał również zdolność jednania sobie ludzi, łatwo też udzielał do siebie dostępu. Nie był również „ani w zachowaniu, ani w słowach wobec nikogo wyniosły”.

Z okazji 700. rocznicy koronacji królewskiej Władysława Łokietka Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie przygotowało publikację poświęconą władcy, który odegrał wybitną rolę w dziele zjednoczenia Królestwa Polskiego. W historiografii jego działalność jest różnie przedstawiana, jednak ogólnie w społeczeństwie polskim cieszy się on powszechnym i zasłużonym uznaniem. Katalog „WŁADYSŁAW ŁOKIETEK ODNOWICIEL KRÓLESTWA POLSKIEGO” pokazuje sylwetkę króla polskiego na tle ważnych wydarzeń politycznych w Polsce i Europie w XIII–XIV wieku. Esej, który otwiera publikację, poświęcono roli Władysława Łokietka w zjednoczeniu państwa polskiego oraz genealogii władcy i jego najbliższej rodziny. W publikacji zamieszczono oryginalne dokumenty i pieczęcie z XIII–XIV wieków, fragmenty kronik i roczników, mapy, tablice genealogiczne i bibliografię. Autor ma nadzieję, że prezentowany katalog utrwali w powszechnej świadomości znaczenie koronacji królewskiej Władysława Łokietka symbolizującej odnowienie zjednoczone-

go Królestwa Polskiego – *Regnum Poloniae*. Odnowienie przez Władysława Łokietka Królestwa Polskiego stworzyło podstawy politycznej jedności kraju, w którym mogła się ukształtować i rozwinąć tożsamość narodowa.

Warszawa, w czwartek przed św. Piotrem w okowach 2020 roku

Janusz Grabowski

Restaurator Regni Poloniae król Władysław Łokietek (1260–1333)

Kujawskie dziedzictwo

Władysław Łokietek przyszedł na świat w 1260 roku jako pierwszy syn Kazimierza I, księcia kujawskiego, z jego trzeciego małżeństwa z Eufrozyną, księżniczką opolską. Dziadem Łokietka był Konrad I Mazowiecki, młodszy syn Kazimierza II Sprawiedliwego i Heleny z dynastii Przemysłidów panującej w morawskim Znojmie. W historiografii dominuje – pomimo podejmowanych w ostatnim czasie prób rehabilitacji władcy – negatywna ocena dziadka Łokietka. Czterdziestoletnie rządy Konrada I nie były zdecydowanie złe dla Polski, a zwłaszcza dla Kujaw i Mazowsza. Książę, obejmując po śmierci ojca Mazowsze i Kujawy, powiększył swoje władztwo o ziemię sieradzka i łęczycką. Władał także przejściowo ziemiami krakowską i sandomierską. W drugiej ćwierci XIII wieku był obok Henryka Brodatego najpotężniejszym księciem dzielnicowym w Polsce. Co prawda nie udało mu się zrealizować wielkich planów politycznych podboju Prus, zjednoczenia Polski, jednak z sukcesem realizował politykę w odniesieniu do Rusi halicko-wołyńskiej, przyczyniając się do rozwoju ekonomicznego własnej dzielnicy. W czasie jego rządów nastąpiły lokacje miejskie, rozwinęła się architektura i zrealizowano wiele inwestycji kościelnych. Konradowi I przyszło panować w wyjątkowo trudnym okresie, a sprawując rządy silną ręką na Mazowszu i Kujawach, nie zyskał uznania świeckich i duchownych dygnitarzy małopolskich, dlatego nie zdołał utrzymać władzy w Krakowie. Chociaż Konradowi I nie udało się na łożu śmierci (zmarł 31 sierpnia 1247 roku) przekazać jednemu z synów władzy w Krakowie, to jednak po 32 latach rządy w grodzie wawelskim objął jego wnuk Leszek Czarny. Zauważmy, w XIII wieku większość pretendentów do władzy w Krakowie (niektórzy z nich objęli faktycznie rządy) to wnukowie Konrada I: Konrad II Czerski i Bolesław II Płocki (synowie Siemowita I), Leszek Czarny i Władysław Łokietek (synowie Kazimierza I), Henryk IV Prawy (syn Judyty Konradówny).

Kazimierz I – ojciec Władysława Łokietka – był drugim synem Konrada I Mazowieckiego i Agafii, córki Światosława Igorewica, księcia nowogrodzko-siewierskiego oraz przemyskiego. Książę – urodzony około 1210–1213 – miał starszego brata Bolesława I, młodszy jego braćmi zaś byli Siemowit I, Siemomysł i Mieszko. Kazimierz I miał również siostry: Eudoksję (poślubiła Dytryka I hrabiego Breny), Ludmiłę (znaną wyłącznie z napisu na kielichu płockim), Salomeę (mniszkę klaryską), Judytę (żonę Mieszka II Otyłego, księcia opolskiego, a później wydaną za Henryka III Białego, księcia wrocławskiego) oraz Dubrawkę (żonę księcia wołyńskiego Wasyłka Romanowicza).

Kazimierz I około 1230 roku otrzymał od ojca Kujawy jako dzielnicę dziedziczną. Po śmierci Konrada I Mazowieckiego (1247) przyłączył do swego władztwa ziemię łęczycką i sieradzką, po zgonie zaś najstarszego brata Bolesława I włączył do swego księstwa ziemię dobrzyńską. Kazimierz I w początkowym okresie swoich rządów miał dobre relacje z Zakonem Krzyżackim. Walczył natomiast ze Świętopełkiem, księciem Pomorza Gdańskiego, i inkorporował do Kujaw kasztelanię wyszogrodzką. Wkrótce też zawarł pokój z Pomorzem Gdańskim. W tym czasie narastał konflikt Kazimierza I z Zakonem Krzyżackim w Prusach, dotyczący między innymi spraw gospodarczych. Kupcy z państwa krzy-

Polska w XIII wieku (około 1250)
(Atlas historyczny Polski, Warszawa-
Wrocław 1982)

żackiego usiłowali zmonopolizować handel wiślany. W odpowiedzi Kazimierz I poparł ruch handlowy na szlakach lądowych przez Bydgoszcz z ominięciem terytorium krzyżackiego, zakazując swoim poddanym eksportu zboża przez Toruń, co poważnie zaszkodziło interesom gospodarczym Zakonu i jego poddanych. Pomimo usilnych zabiegów władzom krzyżackim nie udało się (między innymi dzięki postawie Kazimierza I) uzyskać na Kujawach większych zdobyczy terytorialnych. W 1253 roku doszło do zaostrzenia konfliktu o ziemie pruskie i jaćwieskie, co doprowadziło do zbliżenia Kazimierza I z księciem pomorskim Świętopełkiem, przeciwnikiem Zakonu Krzyżackiego. Kazimierz I prowadził także kilkunastoletni konflikt zbrojny (1247–1261) z Bolesławem Pobożnym o kasztelanię łądzką, którą ostatecznie utracił na rzecz księcia wielkopolskiego. Kazimierz I Konradowicz zmarł 14 grudnia 1267 roku i został najprawdopodobniej pochowany w katedrze wrocławskiej.

Kazimierz I był trzykrotnie żonaty. Jego pierwszą żoną była Jadwiga, córka księcia wielkopolskiego Władysława Odonica, którą poślubił najpóźniej w 1233 roku. Małżeństwo to trwało bardzo krótko, gdyż Jadwiga zmarła 8 stycznia, najpóźniej w 1234 roku. W 1239 roku Kazimierz I za radą Jana Czaplī, scholastyka plockiego i wrocławskiego, poślubił wbrew woli ojca Konstancję, córkę Henryka Pobożnego. Małżeństwo z księżniczką śląską zostało zawarte także wbrew woli matki – za namową księżnej Agafii Konrad I nakazał powieszenie Jana Czaplī. Drugie małżeństwo Kazimierza I było udane, książę otrzymał zapis posagu na kasztelanii łądzkiej, doczekał się też z tego związku co najmniej dwóch synów: Leszka Czarnego i Ziemomysła.

Po śmierci drugiej żony (zmarłej 21 lub 23 lutego 1257 roku) Kazimierz I ożenił się po raz trzeci. Wybranką została Eufrozyna, córka księcia opolskiego Kazimierza I i Wioli. Była dużo młodsza od księcia, gdyż przyszła na świat około 1228–1230 roku. Małżeństwo rodziców Władysława Łokietka zostało zawarte po 3 czerwca 1257, najpóźniej w 1260 roku. Ostatni mariaż Kazimierza I był również udany, książę zyskał wiernego sojusznika w osobie swego szwagra Władysława Opolskiego i doczekał się licznych potomstwa.

Najstarszym dzieckiem tej pary małżeńskiej był Władysław Łokietek. Przyszły król Polski urodził się najprawdopodobniej w 1260 roku. Z przekazu *Rocznika Traski* wiadomo, że w chwili koronacji liczył sześćdziesiąt, w chwili śmierci zaś 73 lata. Imię, które brzmiało wówczas Włodzisław, otrzymał na cześć swego wuja Władysława księcia opolskiego, który najprawdopodobniej był jego ojcem chrzestnym. Etymologicznie pierwszy człon tego miana wywodzi się od starocerkiewnego *vlado, vlasti* (władca, panować), a drugi od *slava* (sława). Imię to oznaczało zatem tego, który zawładnął sławą. Po raz pierwszy w dynastii Piastów występuje ono u syna Kazimierza I Odnowiciela – Władysława Hermana, który otrzymał je prawdopodobnie za sprawą matki, księżniczki ruskiej Dobroniegi. Wśród potomków Konrada I Mazowieckiego, protoplasty Piastów mazowieckich i kujawskich, był pierwszym władcą o imieniu Władysław. Najstarszy syn Kazimierza I i Eufrozyny występował również ze zdrobniałą formą imienia – Włodek. Przydomek Łokietek był rozpowszechniony za życia władcy, gdyż używano go niekiedy z pominięciem imienia. W źródłach obcych spotykamy ten przydomek w niezdrobnionej formie – Łokieć. Genezę przydomka Łokietek tłumaczy dopiero w *Rocznikach* Jan Długosz. Pod

rokiem 1279 zapisał, że „księcia brzeskiego Władysława z powodu zbyt małego wzrostu nazywano Łokciowym, po polsku Loktek”. Podobnie tłumaczył Długosz znaczenie przydomka pod rokiem 1333, podając, że król „z powodu małego wzrostu otrzymał przydomek Łokietek, nie jako: długi na łokieć”. Chociaż wy tłumaczenie przydomka pochodzi dopiero z XV wieku, jest wiarygodne. Przydomki *Loktek*, *Loketko*, *Lokietek* i inne były używane ówczesnie i występują w wielu źródłach polskich i obcych (ruskich, krzyżackich).

Władysław Łokietek miał dwóch przyrodnych braci: Leszka Czarnego i Ziemomysła (Siemomysła). Starszy z braci (urodzony w latach 1240–1243) otrzymał imię na cześć stryja Leszka Białego, księcia krakowskiego, który zginął śmiercią tragiczną (1227) w Marcinkowie koło Gąsawy. Książę Leszek Czarny w 1265 roku poślubił z inspiracji Bolesława Wstydlwego Gryfinę (Agrypinę), córkę Roścysława, bana Sławonii i Maczwy, i Anny, córki króla węgierskiego Beli IV. Po kilku latach małżeństwa doszło do rozłąki, gdyż Gryfina publicznie zarzuciła mężowi impotencję. Następnie odeszła od Leszka i zamieszkała w Krakowie. W 1275 roku Bolesław Wstydlwy, który patronował temu mariażowi, pogodził skłóconych małżonków. Według relacji Jana Długosza książę Bolesław Wstydlwy w towarzystwie swoich dostojników przywiózł z powrotem do Sieradza Gryfinę i wpłynął na poprawne ułożenie relacji między małżonkami. Leszek Czarny zmarł bezpotomnie 30 września 1288 roku i został pochowany w klasztorze dominikanów krakowskich. Gryfina przeżyła męża i po jego śmierci otrzymała oprawę wdowią na majątku klasztoru klarysek sądeckich. W 1300 roku wyjechała do Czech, gdzie zmarła prawdopodobnie w 1309 roku i została pochowana w kościele franciszkańskim w Pradze.

Ziemomysł, młodszy brat przyrodni Łokietka, urodził się około 1245–1248 roku. Po śmierci ojca Kazimierza I (1267) i objęciu własnej dzielnicy (Kujawy Inowrocławskie) poślubił w 1268 roku Salomeę, córkę księcia tczewskiego Sambora II (brata księcia pomorskiego Świętopełka). Ziemomysł zmarł między początkiem października a 14 grudnia 1287 roku i został pochowany prawdopodobnie w klasztorze franciszkańskim w Inowrocławiu. Ze związku z Salomeą Samborówną miał synów: Leszka, księcia inowrocławskiego, Przemysława, księcia inowrocławskiego i wyszogrodzkiego, Kazimierza, księcia gniewkowskiego, oraz córki: Fenennę, żonę króla węgierskiego Andrzeja III, Konstancję, opatkę w Trzebnicy, i Eufemię, zmarłą w wieku dziecięcym.

Władysław Łokietek oprócz braci przyrodnych miał również dwóch rodzonych i siostrę. Wśród synów Kazimierza I i Eufrozyny drugim pod względem starszeństwa po Łokietku był Kazimierz, książę łęczycki, który imię dziedziczył po ojcu. Urodził się prawdopodobnie między 1262 i 1265 rokiem. Kazimierz zginął śmiercią tragiczną 10 czerwca 1294 roku w bitwie z Litwinami. Nie był żonaty i nie pozostawił po sobie potomstwa. Miejsce jego pochówku nie jest znane. Najmłodszym bratem rodzonym Władysława Łokietka był Siemowit, książę dobrzyński, który przyszedł na świat około 1265 roku. Jego żoną była księżniczka ruska Anastazja, córka Mścysława II Daniłowica, którą Siemowit poślubił około 1299–1300 roku. Książę zmarł około 1312 roku. Z małżeństwa z Anastazją miał trzech synów: Leszka, Władysława Garbatego, księcia dobrzyńskiego, i Bolesława.

Zajęcie grodu Łęczycy i Sieradza

„W tymże również roku [1260] bracia Lestko [Leszek Czarny] i Ziemomysł, synowie księcia Kujaw Kazimierza [I], oskarżywszy swą macochę [Salomeę], że chciała ich otruć i odstąpiwszy od ojca, zajęli Łęczycę i Sieradz wraz z wszystkimi ich przyległościami. Ludność miejscowa wzgardziwszy ich ojcem, całym sercem przylgnęła do nich”.

Kronika wielkopolska, przekład Kazimierz Abgarowicz, wstęp i komentarze Brigida Kürbis, wyd. 2, Kraków 2010, s. 190.

Wiadomości o siostrze Łokietka Eufemii pochodzą z wielu źródeł. Księżniczka urodziła się około 1265 roku. Imię, popularne wśród księżniczek mazowieckich, otrzymała za sprawą matki Eufrozyny. Bezpośrednim transponentem tego miana była bratowa Eufrozyny, Eufemia, żona Władysława Opolskiego i córka Władysława Odonica, księcia wielkopolskiego. Eufemia w 1289 roku poślubiła Jerzego I Lwowica, księcia halickiego. Siostra Władysława Łokietka zmarła, jak podaje Długosz, 13 marca 1308 roku. Z małżeństwa z Jerzym I Lwowicem (przeżył ją zaledwie o miesiąc) miała troje dzieci: synów Andrzeja i Lwa (zmarłych bezpotomnie) oraz córkę Marię, która wyszła za mąż za księcia czerskiego i warszawskiego Trojdena I.

W niedługim czasie po ślubie Kazimierza I z Eufroziną Opolską doszło do konfliktu na dworze kujawskim. Dwaj starsi synowie księcia, zrodzeni ze związku Kazimierza I z Konstancją, poczuli się zagrożeni. Prawdopodobnie obawiali się wpływu młodej macochy na politykę rodzinną Kazimierza I. Inspiratorem buntu był starszy z Kazimierzowiców – Leszek Czarny, który pragnął się usamodzielnic. Książę zyskał poparcie Piastów skonfliktowanych z jego ojcem. Według *Kroniki wielkopolskiej* we wrześniu 1259 roku Bolesław Wstydlwy, książę krakowski, Bolesław Pobożny, książę wielkopolski, i Siemowit I, książę mazowiecki, zajęli ziemię łęczycką, należącą do władztwa Kazimierza I. Leszek Czarny (urodzony najpóźniej w 1243 roku) miał już wiek sprawny. W 1260 roku wziął udział w wojnie króla węgierskiego Beli IV z władcą czeskim Przemysłem II Ottokarem, walcząc po stronie koalicji węgierskiej. W liście króla Przemysła II Ottokara został nazwany młodym księciem łęczyckim („juvenis Lancicie dux”), chociaż nie wiadomo, czy w tym czasie dzierżył już samodzielnie ziemię łęczycką i przysługiwała mu partykularna tytulatura łęczycka. Najstarszy syn Kazimierza I współpracował ze swoim stryjem Siemowitem I (wrogo nastawionym do Kazimierza I) oraz księciem wielkopolskim Bolesławem Pobożnym. Młody książę znalazł stronników także w części niezadowolonego rycerstwa (kujawskiego) a później zyskał poparcie biskupa włocławskiego Wolimira, skłóconego z Kazimierzem I. Po przyjsciu na świat w 1260 roku Władysława Łokietka stosunki między Eufroziną i jej pasierbami: Leszkiem Czarnym i Ziemomysłem, uległy pogorszeniu. Według *Kroniki wielkopolskiej* oraz przekazu Długosza przyczyną buntu juniorów była obawa przed macochą, która rzekomo chciała ich otruć. Ostatecznie doszło do pogodzenia Kazimierza I z pierworodnym synem Leszkiem Czarnym, który otrzymał w posiadanie dzielnicę sieradzką, sąsiadującą z Małopolską, należącą do księcia Bolesława Wstydlwego. Ziemomysł – młodszy brat przyrodni Łokietka – musiał się zadowolić ekspektatywą do Kujaw inowrocławskich. Przypadły mu dopiero po śmierci ojca. Dlatego w chwili zgonu Kazimierza I Konradowica (1267) tylko najstarszy brat Łokietka – Leszek Czarny – dzierżył własną dzielnicę – sieradzką. Po uroczystym pogrzebie księcia seniora doszło do podziału władztwa Kazimierza I. Sądzę, że wynikał on z wcześniej podjętej decyzji Kazimierza I, a nie wpływu przebywającego w tym czasie na Kujawach króla czeskiego Przemysła II Ottokara. Ziemomysł, drugi pod względem starszeństwa syn Kazimierza I ze związku z Konstancją, otrzymał kasztelanię inowrocławską wraz ze stołecznym Inowrocławiem, kasztelanie: kruszwicką z Radziejowem, bydgoską, wyszogrodzką, słońską, i ziemię michałowską. Przyrodnim braciom Ziemomysła i Leszka Czarnego: Władysławowi Łokietkowi, Kazimierzowi (późniejszemu księciu łęczyckiemu) i Siemowitowi (późniejszemu księciu

dorzyńskiemu) – synom Eufrozyny (trzeciej żony Kazimierza I) – przypadła południowa część Kujaw z Brześciem oraz ziemie dobrzyńska i łęczycka. Wbrew części autorów podział Kujaw nie krzywdził Władysława Łokietka i jego młodszych braci: Kazimierza i Siemowita. Zauważmy, że dzielnica Ziemomysła stanowiła około jednej trzeciej całości dawnego księstwa Kazimierza I. Dlatego podział schedy ojcowskiej nie mógł być w przyszłości zarzewiem nieporozumień i konfliktów w rodzinie. Ze względu na bliskie relacje Przemysła II Ottokara z księciem opolskim Władysławem – bratem Eufrozyny – trudno zaakceptować pogląd, że działania króla czeskiego były wymierzone w Eufrozinę i jej synów.

Władysław Łokietek miał zaledwie siedem lat, gdy zmarł jego ojciec. Po śmierci Kazimierza I książe wychowywał się wraz z młodszym rodzeństwem pod opieką matki, Eufrozyny, która sprawowała rządy regencyjne na Kujawach Brzeskich, w ziemi łęczyckiej oraz w ziemi dobrzyńskiej. Z tego okresu zachowało się niewiele informacji na temat przyszłego króla Polski. Uczestniczył na pewno we wszystkich ważnych uroczystościach na Kujawach oraz ziemi łęczyckiej i dobrzyńskiej. W tym czasie relacje Łokietka z Leszkiem Czarnym i Ziemomysłem nie były zbyt bliskie. Jego bracia przyrodni byli znacznie starsi. Leszek Czarny był już żonaty z Gryfiną Rościszlawówną, a wkrótce także Ziemomysł poślubił Salomeę Samborównę. Na pewno młodego Włodka zaniepokoiły wydarzenia wewnętrzne w dzielnicy przyrodniego brata Ziemomysła. Polityka wewnętrzna Ziemomysła, między innymi akcja lokacyjna, otaczanie się rycerstwem pochodzenia niemieckiego, wywodzącego się z władztwa Zakonu Krzyżackiego oraz dzielnicy swego teścia księcia pomorskiego Sambora, doprowadziła do buntu możnych i rycerstwa. Zbuntowanych poddanych poparł w 1269 roku książę wielkopolski Bolesław Pobożny, który na podstawie ugody (właściwie dyktatu) z Ziemomysłem, zawartej 8 listopada 1269 roku, przejął w posiadanie kasztelanie bydgoską i kruszwicką (bez Radziejowa). W tym samym roku doszło do konfliktu między synami Świętopełka na Pomorzu Gdańskim, dzielnicy sąsiadującej z Kujawami. Wkrótce kolejny konflikt dotknął Kujawy, gdyż współpracujący ze sobą Bolesław Pobożny i Mściwoj II zadali klęskę Ziemomysłowi, zajmując kasztelanię wyszogrodzką, żona księcia Salomea zaś i teść Sambor II znaleźli się w niewoli u Bolesława Pobożnego. Pokonany Ziemomysł zabiegał bezskutecznie o pomoc króla czeskiego Przemysła II Ottokara. Wkrótce (1273) doszło do porozumienia między Bolesławem Pobożnym a Leszkiem Czarnym, któremu książę Bolesław Pobożny odstąpił Inowrocław, zachowując nadal kasztelanie: bydgoską, kruszwicką i radziejowską. Natomiast kasztelanię wyszogrodzką nadal dzierżył Mściwoj II, książę pomorski. Od połowy lat siedemdziesiątych zaczęła wzrastać pozycja polityczna Leszka Czarnego, przewidywanego następcy Bolesława Wstydlivego w Krakowie. W 1278 roku doszło do rozmów na temat powrotu Ziemomysła do księstwa inowrocławskiego. Na wiecu w Łądzie w sierpniu 1278 roku, w wyniku pośrednictwa księcia wielkopolskiego Przemysła II, który reprezentował także chorego stryja Bolesława Pobożnego, doszło do ugody księcia Ziemomysła z możnymi i powrotu księcia do dzielnicy inowrocławskiej. Jednak w posiadaniu książąt wielkopolskich pozostały nadal kasztelanie: bydgoska, kruszwicka i radziejowska. Także kasztelania wyszogrodzka należała nadal do Pomorza Gdańskiego. Po zawartej ugodzie poprawiły się relacje między dworem inowrocławskim a Przemysłem II, skoro nowo narodzony syn Ziemomysła i Salomei otrzymał imię Przemysł na cześć władcy wielkopolskiego.

W życiu Władysława Łokietka ważna zmiana nastąpiła w 1275 roku, kiedy ukończył piętnaście lat i zaczął sprawować rządy wraz z matką Eufroziną. W tym samym roku po 20 października Eufrozyna poślubiła Mściwoja II, księcia Pomorza Gdańskiego, i opuściła Kujawy. Po trzynastu latach pożycia małżeńskiego Mściwoj II rozwiódł się z Eufroziną (po 12 maja 1288), księżna zaś powróciła na Kujawy, gdzie zmarła między 1292 i 1294 rokiem. Matka Władysława Łokietka została pochowana w Brześciu Kujawskim w kościele dominikanów.

Po śmierci Bolesława Wstydlivego, księcia małopolskiego, 7 grudnia 1279 roku jego następcą na stolcu krakowskim został Leszek Czarny, przyrodni brat Władysława Łokietka. Książę Łokietek wraz z młodszymi braćmi uznał jego zwierzchnictwo i do końca rządów Leszka Czarnego w Krakowie należał do jego wiernych stronników. Na początku lat osiemdziesiątych XIII wieku doszło do istotnego wydarzenia na Kujawach, mianowicie w ręce przyrodnich braci Leszka Czarnego i Ziemomysła – Władysława Łokietka, Kazimierza i Siemowita – przeszły kasztelanie kruszwicka i radziejowska, które odstąpił im Przemysł II, książę wielkopolski, wypełniając być może testament polityczny stryja Bolesława Pobożnego (zmarłego w 1279 roku). Z tego faktu nie mógł być zadowolony książę inowrocławski Ziemomysł. Owe kasztelanie będą w przyszłości kością niezgody między książętami kujawskimi. Po objęciu rządów na ziemi krakowskiej i sandomierskiej przez Leszka Czarnego Władysław Łokietek nawiązał bliską współpracę ze swoim bratem stryjecznym i rówieśnikiem – Bolesławem II, księciem mazowieckim, sprawującym rządy w dzielnicy płockiej. Obydwu Piastów łączyła wspólna polityka wobec Litwy i Zakonu Krzyżackiego. Inicjatywa współpracy wyszła od książąt kujawskich, którzy także szukali sojuszników popierających elekcję Leszka Czarnego w Krakowie. Bolesław II, nawiązując bliską współpracę z książętami kujawskimi, musiał czuć się zagrożony, zapewne coraz gorsze stawały się jego relacje ze starszym bratem Konradem II. Dlatego wypełniając zawarte porozumienia z Leszkiem Czarnym i Władysławem Łokietkiem, poparł kandydaturę tego pierwszego do tronu w Krakowie. Zauważmy, że Bolesław II urodzony między 1260 a 1261 rokiem, czyli znacznie później, niż przyjmowano w dotychczasowej literaturze, był rówieśnikiem Władysława Łokietka. Jego brat Konrad II był od niego niemal dziesięć lat starszy. Nie dziwi więc, że relacje między braćmi stryjecznymi Bolesławem II i Władysławem Łokietkiem były tak bliskie. Obydwaj należeli do pokolenia Piastów (wnuków Konrada I), którzy w drugiej połowie lat siedemdziesiątych rozpoczęli prowadzenie samodzielnej polityki. W 1282 roku, kiedy Konrad II, książę czerski (starszy brat Bolesława II), wyprawił się do Małopolski, w zdobyciu tronu krakowskiego przeszkodzili mu Władysław Łokietek i Bolesław II, książę płocki, którzy najechali zbrojnie dzielnice Konrada II, zdobywając ważny gród Jazdów. Dywersyjna wyprawa na Mazowsze czerskie przeszkodziła w realizacji planów Konrada II, który zaniepokojony agresją na swoje księstwo powrócił na Mazowsze. Przez cały okres zbrojnego konfliktu między Konradem II a Bolesławem II Władysław Łokietek wspierał młodszego z Siemowitowiców. W 1287 roku zmarł Ziemomysł, przyrodni brat Łokietka. Rządy opiekuńcze w imieniu małoletnich Ziemomysłowiców objęła wdowa Salomea Samborówna. Sprawowała je przez dwanaście lat, do chwili osiągnięcia 20. roku życia przez najmłodszego z synów – Kazimierza, wcześniej dopuszczając do współrządów starszych synów – Leszka i Przemysła.

Próby zjednoczenia Polski w drugiej połowie XIII wieku (Atlas historyczny Polski, Warszawa–Wrocław 1982, s. 8)

30 września 1288 roku zmarł Leszek Czarny, książę krakowski, sandomierski i sieradzki. Po jego zgonie pojawiła się możliwość objęcia władzy w Małopolsce przez przedstawicieli linii kujawskiej i mazowieckiej, gdyż zmarły władca był bratem stryjczym Siemowitowiców: Konrada II księcia czerskiego i Bolesława II księcia płockiego. Władysław Łokietek po zgonie przyrodniego brata objął we władanie ziemię sieradzką oraz poparł kandydaturę do tronu krakowskiego swego dotychczasowego sojusznika – księcia płockiego Bolesława II. Według zachowanych źródeł możni i rycerze dzielnicy małopolskiej po śmierci Leszka Czarnego dokonali elekcji księcia mazowieckiego Bolesława II. Świadczą o tym zapiski w *Rocznikach (Traski, małopolskim, Sędziwoja z Czecha)*. Także w *Kronice halicko-wołyńskiej* czytamy, że „po Lestku zasiadł w Krakowie Bolesław Siemowitowic, brat Konrada”. O wyborze księcia płockiego informuje Jan Długosz. Dziejopis, który mógł korzystać z niezachowanych obecnie zapisek, podał, że zjazd elekcyjny odbył się w Sandomierzu, a przewodniczył mu biskup krakowski Paweł z Przemankowa. Do stronników księcia mazowieckiego w Małopolsce (oprócz biskupa krakowskiego Pawła z Przemankowa) należeli możni i rycerze, między innymi przedstawiciele rodu Odrowążów, Gryfów, Awdańców i Toporów, którzy potem popierali Władysława Łokietka. Jeżeli idzie o duchowieństwo ziemi krakowskiej i sandomierskiej, to prócz biskupa krakowskiego zwolennikami kandydatury Piasta mazowieckiego byli między innymi franciszkanie krakowscy oraz kler kapituły wiślickiej i sandomierskiej. Bolesław II liczył początkowo na poparcie Sułka z Niedźwiedzia, kasztelana krakowskiego z rodu rycerskiego Starychkonii. Po śmierci Leszka Czarnego aspiracje do panowania w Krakowie zgłosił również Henryk IV Prawy, cieszący się dużym poparciem mieszkańców miasta i grodu wawelskiego, na co mogły mieć wpływ kontakty gospodarcze Krakowa z Wrocławiem. Kolejnym kandydatem do objęcia władzy w Małopolsce po śmierci Leszka Czarnego był starszy brat Bolesława II – Konrad II Czerski, który wcześniej pretendował do tronu w Krakowie. Konrad II, jeszcze przed śmiercią Leszka Czarnego, dążył do zawarcia sojuszu z Mściławem księciem łuckim, przewidywanym następcą księcia halickiego Włodzimierza. Będąc na Rusi, dowiedział się od posła przybyłego do niego z Lublina o śmierci Leszka Czarnego i możliwości objęcia tronu w Krakowie. Po otrzymaniu pomocy zbrojnej od księcia Włodzimierza udał się więc do Lublina. Jednak mieszczanie nie wpuścili go do grodu, oczekując na decyzję o wyborze nowego władcy, jakie zapadną w Krakowie. W tym samym czasie pod Lublinem pojawił się Jerzy, syn Lwa Daniłowicza, który wykorzystując sytuację w Małopolsce po śmierci Leszka Czarnego, dążył do zajęcia ziemi lubelskiej. Ostatecznie Konrad II odstąpił od zdobywania miasta i powrócił na Mazowsze. Na pewno w tym samym czasie doszło do pogodzenia się synów Siemowita I. Starszy z braci postanowił wspierać Bolesława II księcia płockiego w walce o Kraków.

Po wiecu elekcyjnym w Sandomierzu (prawdopodobnie na początku grudnia 1288 roku) do tronu w Krakowie aspirowało dwóch Piastów. Pierwszym był Bolesław II, mający poparcie Konrada II, braci stryjcznych: Władysława Łokietka i Kazimierza, oraz książąt halicko-wołyńskich. Drugim kandydatem był Henryk IV Prawy, mający poparcie książąt śląskich i swoich wasali: Bolesława Opolskiego, Przemka Ścinawskiego, Henryka Głogowskiego.

Na wieść o elekcji Bolesława II, na przełomie roku 1288 i 1289 Henryk IV Prawy rozpoczął przygotowywanie do wyprawy zbrojnej do Małopolski. W lutym 1289 roku Henryk IV był już na ziemi krakowskiej, zajmując Kraków i zamek wawelski, który mu przekazali mieszczaństwo i kasztelan Sułek z Niedźwiedzia, oraz Tyniec i inne grody, które książę obsadził własnym wojskiem i wiernymi stronnikami. Henryk IV, nie mając wówczas dostatecznej siły, żeby zbrojnie opanować ziemię sandomierską – znajdowały się tu oddziały książąt mazowieckich i ich stronników politycznych – powrócił w drugiej połowie lutego do Wrocławia. W tym czasie Bolesław II i jego sojusznicy: Konrad II Czerski, Władysław Łokietek i jego młodszy brat Kazimierz, książę łęczycki, przygotowywali się do walki z Henrykiem IV i jego stronnikami. Wykorzystując rozproszenie sił Henryka IV i jego nieobecność, postanowiono przygotować zasadzkę pod Siewierzem. 26 lutego 1289 roku doszło do bitwy oddziałów mazowiecko-kujawskich, wspomaganych prawdopodobnie rycerstwem z Wielkopolski i Pomorza Gdańskiego, z wojskami śląskimi Bolesława Opolskiego i Przemka Ścinawskiego. W krwawej bitwie, w której ważną rolę odegrał Władysław Łokietek, wojska śląskie poniosły klęskę, zginął Przemek Ścinawski, Bolesław Opolski zaś dostał się do niewoli. Po zwycięskich potyczkach pod Skałą i Świątnikami, zwycięskie oddziały ruszyły do ziemi krakowskiej. Oblegano miasto i zamek, mocno ufortyfikowane i wierne księciu Henrykowi IV. Miasto zostało zdobyte, jednak gród wawelski bronił się nadal, licząc na odsiecz Henryka IV. Według źródeł małopolskich miasto miał zdobyć Łokietek, jednak na większe zaufanie zasługuje przekaz *Kroniki halicko-wołyńskiej*, która podaje, że to „Bolesław z bracią swoją wjechał do miasta, ale do grodu nie udało się wjechać zbrojnym, ponieważ broniono go twarde z pomocą maszyn obronnych i kusz”. Latem 1289 roku (najpóźniej w lipcu) na pomoc oddziałom mazowiecko-kujawskim przybyły posiłki ruskie pod dowództwem Lwa Daniłowicza, księcia halickiego. Kiedy wojska koalicji uderzyły na zamek krakowski, w decydującym momencie walki doszła do oblegających wieść o nadciąganiu wielkiej odsieczy. Okazało się, że była to akcja dezinformacyjna, która spowodowała przerwanie szturmów i zamieszanie w szeregach wojsk koalicyjnych. O nieudanej próbie zdobycia Wawelu prócz dezinformacji zadecydowała w kluczowym momencie dwuznaczna postawa możnych i rycerstwa małopolskiego – część z nich nie dochowała wierności księciu Bolesławowi II.

Dlatego po nieudanej próbie zdobycia zamku krakowskiego, latem 1289 roku, nastąpił poważny kryzys w gronie koalicjantów. Złożyły się na to następujące przyczyny: zamek wawelski nadal znajdował się w rękach stronników Henryka IV, którzy spodziewając się odsieczy, bronili go dzielnie, część możnych i rycerstwa małopolskiego odwróciło się od Bolesława II, Lew Daniłowicz zaś po nieudanym szturmie na zamek wawelski postanowił realizować własne plany, okazując się krótkotrwałym sojusznikiem. Niewykluczone, że dały o sobie znać ambicje Władysława Łokietka. Zauważmy, że pod koniec kwietnia 1289 roku doszło do nawiązania bliskiej współpracy księcia kujawskiego z Przemysłem II. Świadczy o tym pobyt księcia Przemysła II w Brześciu Kujawskim 23 kwietnia 1289 roku, prawdopodobnie podyktowany ważnymi wydarzeniami, mianowicie ślubem Jadwigi, córki Bolesława Pobożnego, z Władysławem Łokietkiem. Jeżeli nawet pod koniec kwietnia 1289 roku nie doszło do poślubienia przez Łokietka Jadwigi Bolesławówny, tylko do zaręczyn tej przyszłej pary małżeńskiej, to i tak książę kujawski wyraźnie wzmocnił swoją pozycję polityczną i zaczął snuć ambitne plany polityczne.

Walka o Kraków między Bolesławem II Mazowieckim a Henrykiem IV Prawym

„Po Lestu [Leszku Czarnym] zaś siadł w Krakowie Bolesław Siemowitowicz, brat Konrada [II]. I przyszedł Henryk [IV] książę wrocławski, i wygnał go, chcąc sam rządzić. Bolesław zaś zgromadziwszy braci swoich Konrada i Łokietka, poszli na Henryka do Krakowa. Henryk zaś nie wytrzymał przyjscia ich, wyjechał precz do Wrocławia. A załogę swoją posadził w Krakowie, Niemców, najlepszych swoich mężów, obiecawszy im dary wielkie i włości. [...] Bolesław zaś przyszedłszy z bracią swoją, wjechał do miasta, ale do grodu nie udało się wjechać zbrojnym, ponieważ broniono go twarde z pomocą maszyn obronnych i kusz. [...] I stali lato całe, walcząc o gród, i nie osiągnęli pod nim niczego”.

Kronika halicko-wołyńska. Kronika Romanowiczów, przekład, wstęp i komentarze Dariusz Dąbrowski, Adrian Jusupović, Kraków–Warszawa 2017, s. 262–263.

Henryk IV Prawy jako zwycięzca turnieju, miniatura z *Kodeksu Manesse* (Wikimedia Commons)

Część badaczy sądzi, że do upadku kandydatury Bolesława II, księcia mazowieckiego, do tronu w Krakowie przyczyniło się przekazanie przezeń ziemi sandomierskiej bratu Konradowi II, co miało spowodować protest rycerstwa małopolskiego, który wykorzystał Władysław Łokietek. Wydaje się, że Siemowitowice nie zawarli takiego układu, gdyż przekreślały on szansę Bolesława II na panowanie w Małopolsce. Na pewno niechęć części elity małopolskiej wobec rządów księcia mazowieckiego wykorzystał Łokietek i wszedł w układy z Lwem Halickim. Przypieczętowaniem tego sojuszu miało być małżeństwo siostry Łokietka Eufemii z synem Lwa – Jerzym. Władysław Łokietek i jego brat Kazimierz, książę łęczycki, pomimo nawiązania bliskich relacji z Lwem Halickim, dochowali początkowo wierności mazowieckim sojusznikom. Dopiero po wycofaniu się z Małopolski oddziałów mazowieckich Władysław Łokietek podjął decyzję o kandydowaniu do tronu w Krakowie.

Zabiegi Władysława Łokietka o tron krakowski

W pierwszej połowie sierpnia 1289 roku doszło z inicjatywy władcy czeskiego Wacława II do zjazdu w Opawie, na którym byli obecni między innymi: Lew Halicki, Kazimierz Bytomski, Mieszko Cieszyński i Bolesław Świdnicki. 15 sierpnia 1289 roku w Opawie doszło do zawarcia sojuszu o wzajemnej pomocy, skierowanego przeciwko Henrykowi IV Prawemu. Wacław II, tworząc koalicję książąt piastowskich skłóconych z Henrykiem IV, snuł plany opanowania Krakowa. Już w styczniu 1289 roku Kazimierz, książę bytomski, złożył mu hołd lenny. Zhołdowanie tego drobnego księcia górnośląskiego nie miało dużego strategicznego znaczenia dla Wacława II. Jednak, jeżeli uwzględnimy aspiracje tego władcy do panowania w Krakowie, niosło ważny wydźwięk propagandowy. W literaturze przyjmuje się, że Bolesław II, książę płocki, nie był obecny na zjeździe opawskim, gdyż po utracie poparcia rycerstwa małopolskiego i Lwa Halickiego wycofał się na Mazowsze. O zjeździe w Opawie 15 sierpnia 1289 roku wiemy tylko ze wzmianki zachowanej w formularzu biskupa praskiego Tobiasza. Znajdujemy tam informację, że nieznany z imienia książę elekt, obiecuje wspomagać króla czeskiego [Wacława II] i księcia ruskiego [Lwa Daniłowicza]. Zdaniem części literatury niewymienionym z imienia księciem elektem był Władysław Łokietek, który wówczas panował na ziemi krakowskiej. Ponowna analiza zapiski dotyczącej zjazdu w Opawie skłania do postawienia hipotezy, że wymienionym w dokumencie księciem elektem, który zawierał przymierze z Wacławem II i Lwem Halickim, nie był Władysław Łokietek, lecz książę płocki Bolesław II. Wspomniany książę ostateczną decyzję o rezygnacji z kandydowania do tronu w Krakowie podjął dopiero podczas zjazdu w Opawie, dokąd zaprosił go Wacław II. Podczas spotkania Bolesław II za cenę rezygnacji z pretendowania do tronu w Krakowie zawarł sojusz z władcą czeskim w roli partnera, reprezentując w nim także brata Konrada II. Wkrótce po zjeździe opawskim doszło do

zawarcia małżeństwa Anny, córki Konrada II, księcia czerskiego, z Przemysłem księciem raciborskim, lennikiem Wacława II. Można postawić hipotezę, że na zjeździe w Opawie Bolesław II, reprezentując także Konrada II, wyszedł z propozycją zawarcia małżeństwa przez swoją bratanicę Annę z Przemysłem Raciborskim, lennikiem Korony Czeskiej. Mariaż ten włączył księcia czerskiego w orbitę wpływów politycznych praskiego dworu. Po zawarciu układu w Opawie Piastowie mazowieccy zachowali znaczny stopień niezależności w przeciwieństwie do zhołdowanych przez Wacława II książąt górnośląskich. Gwarancją zawartego układu miało być małżeństwo Bolesława II z siostrą Wacława Kunegundą, która przebywała wówczas w klasztorze klarysek w Pradze. Bolesław II, będąc od roku wdowcem, rozpatrywał w tym czasie zawarcie możliwego sojuszu politycznego. Natomiast dla Wacława II, który w styczniu 1289 roku zhołdował księstwo bytomskie, sojusz z Lwem Halickim i książętami mazowieckimi miał wyraźne i niemałe znaczenie dla realizacji planów zdobycia Małopolski i poszerzenia swoich wpływów na sąsiednie ziemie polskie. Wacław II eliminował przecież jednego z najgroźniejszych wówczas rywali (prócz Henryka IV) do tronu w Krakowie – księcia mazowieckiego Bolesława II – wybranego drogą elekcji przez możnych i rycerstwo Małopolski. Inicjatywa mariażu wyszła ze strony dworu praskiego i trafiła na podatny grunt. Sojusz Bolesława II z dynastią Przemyślidów został potwierdzony małżeństwem, zawartym w roku 1290 przez wdowca Bolesława II z Kunegundą, siostrą Wacława II. Książę mazowiecki mógł liczyć na pożyteczny posag Kunegundy, który można było przeznaczyć na inwestycje i odbudowę dzielnicy zniszczonej w wyniku bratobójczych walk i wcześniejszych najazdów pruskich, jaćwieskich i litewskich.

Latem 1289 roku Władysław Łokietek właściwie odczytał intencje swojego byłego sojusznika – Bolesława II – i licząc na poparcie części elity małopolskiej, podjął zabiegi o zdobycie tronu krakowskiego. W tym czasie książę śląski Henryk IV (nieobecny w Opawie) podjął także kolejną wyprawę na ziemię krakowską. Wojska śląskie, dzięki poparciu mieszczan, wkroczyły niespodziewanie 24 sierpnia 1289 roku do miasta i zaskoczyły znajdującego się w Krakowie Władysława Łokietka. Książę kujawski przebywał w tym czasie w klasztorze franciszkańskim i dlatego uniknął niewoli. Według relacji Jana Długosza Łokietek w habicie braci mniejszych św. Franciszka został spuszczonej przez mur przylegający do klasztoru, dzięki czemu „umknął z rąk wrogów, których wtargnięcie zbyt późno dostrzegł”. Po ucieczce Łokietka rządy w Krakowie zaczął sprawować Henryk IV Prawy. Wspierany przez mieszczactwo krakowskie postanowił rozprawić się ze swoimi przeciwnikami politycznymi, których pozbawił majątków i uwięził. Surowo postąpił także z biskupem krakowskim Pawłem z Przemankowa, którego kazał uwięzić i skonfiskować mu zamki w Sławkowie i Skale. Henryk IV po zajęciu Krakowa podjął prawdopodobnie nieudaną próbę opanowania ziemi sandomierskiej, którą dzierżył Władysław Łokietek. Następnym krokiem Henryka IV Prawego była misja do Rzymu z prośbą o koronę królewską. Książę wrocławski pragnął również pozyskać względy króla niemieckiego Rudolfa Habsburga. Realizacji ambitnych planów nie doczekał, gdyż zmarł po krótkiej chorobie 24 czerwca 1290 roku. Zgon władcy w wieku zaledwie 32 lat zrodził podejrzenie, że został otruty. Henryk IV Probus w czasie swoich krótkich rządów w grodzie wawelskim nie przywrócił Królestwa w Krakowie. Miał solidarne poparcie książąt śląskich, mieszczaństwa Wrocławia i Krakowa, jednak nie zdołał uzależnić od siebie pozo-

stałych książąt piastowskich. Przemysław II i Władysław Łokietek prowadzili własną politykę, książęta mazowieccy zaś znaleźli się w sojuszu z dynastią Przemysławów. Jeżeli testament Henryka IV nie jest fałszerstwem, to książę w ostatnich chwilach życia pragnął zapewnić kontynuację zjednoczenia ziem Polski. Zapisał Kraków księciu wielkopolskiemu Przemysławowi II, księstwo wrocławskie zaś Henrykowi Głogowskiemu. Pojednał się także z biskupem wrocławskim oraz zwrócił ziemię kłodzką Wacławowi II, żeby zapobiec jego interwencji w sprawy śląskie. O książęcym poselstwie do Rzymu wiemy tylko z kroniki Ottokara styryjskiego. W źródłach dyplomatycznych brakuje jakichkolwiek śladów na temat poselstwa Henryka IV w kurii w latach 1289 i 1290.

Książę sandomierski

Po śmierci Henryka IV Prawego Władysław Łokietek umocnił swoją władzę w ziemi sandomierskiej, którą opanował w 1289 roku po wycofaniu się z niej oddziałów książąt mazowieckich. Książę kujawski aspirował również do panowania w Krakowie, tytułując się księciem krakowskim i mianując własnego wojewodę. Jednak do Krakowa przybył w lipcu 1290 roku książę wielkopolski Przemysław II, który na mocy testamentu Henryka IV Prawego przejął miasta i zamki w ziemi krakowskiej. Niewykluczone, że między Przemysławem II i Łokietkiem doszło do walki o ziemię sandomierską. Jednak książę kujawski utrzymał się w ziemi sandomierskiej i nawet wspierał militarnie swego sojusznika króla węgierskiego Andrzeja III, żonatego z jego bratanicą Fenenną. W tym czasie Wacław II przygotowywał wyprawę do Małopolski. Po zawarciu sojuszu z księciem mazowieckim Bolesławem II i zgonie Henryka IV Prawego Wacław II postanowił wyeliminować kolejnego rywala do panowania w Małopolsce. Wiosną 1291 roku (prawdopodobnie między 23 marca a 10 kwietnia) Przemysław II rzekł się prawa do Małopolski na rzecz władcy czeskiego. Książę wielkopolski, nie widząc szansy na zdobycie ziemi sandomierskiej oraz umocnienia swojej władzy w Krakowie, przystał na propozycję Wacława II, który zaproponował mu pomoc w razie konfliktu z margrabiami brandenburskimi o Pomorze Gdańskie. O ostatecznej rezygnacji Przemysława II z panowania w Krakowie zadecydowała postawa elity małopolskiej, która nie chciała dopuścić do prymatu Wielkopolski w tworzącej się monarchii. Przemysław II panował w Gnieźnie, Kaliszu i Poznaniu oraz aspirował do objęcia władzy na Pomorzu Gdańskim. W 1282 roku Mściwoj II, książę Pomorza Gdańskiego, wystawił w Kępnie dokument, na

Pieczęć majestatowa Przemysława II (rewers) (Muzeum Narodowe w Warszawie, odlew metalowy, nr inw. NPO 10577 MNW)

Koronacja Przemysława II

„Zatem w roku Pańskim 1295 Przemysław II, książę wielkopolski, został namaszczony i koronowany na króla przez czcigodnych ojców panów Jakuba, arcybiskupa gnieźnieńskiego, Jana Gerbicza, biskupa poznańskiego, Wisława – wrocławskiego, Konrada – lubuskiego i Goclawa – plockiego, biskupów za wiedzą panów Romka – wrocławskiego i Jana Muskaty – krakowskiego, biskupów – w kościele gnieźnieńskim, w niedzielę najbliższą po dniu św. Jana Chrzcziciela, na którą przypada uroczystość bb. Jana i Pawła [26 czerwca]”.

Rocznik kapituły poznańskiej, w: Roczniki wielkopolskie, przekład Anna Pawlaczyk przy współpracy Jacka Wiesiołowskiego, w: Nasi Piastowie, „Kronika miasta Poznania”, 1995/2, s. 98.

mocy którego uznał się lennikiem Przemysława II. Jednak wspomniany układ nie dotyczył wcale sukcesji Przemysława II na Pomorzu, gdyż książę Mściwoj II spodziewał się męskiego potomstwa. Przemysław II objął Pomorze Gdańskie dopiero po śmierci Mściwoja II (1294), który nie zostawił po sobie synów.

Tymczasem Wacław II po rezygnacji Przemysława II z ziemi krakowskiej i wyeliminowaniu siłą zbrojną Władysława Łokietka objął w roku 1291 rządy w Małopolsce. Dla umocnienia swojej władzy i pozyskania małopolskiego możnowładztwa wystawił w 1291 roku w Litomyślu na Morawach przywilej dla duchowieństwa, możnych, rycerstwa, miast księstwa krakowskiego i sandomierskiego. W tym samym roku wojska czeskie zajęły ziemię sandomierską i zmusiły Łokietka do opuszczenia Małopolski. W 1292 roku ruszyła na księcia kujawskiego wyprawa zbrojna Wacława II i jego sojuszników. Władysław Łokietek bronił się w Sieradzu, jednak miasto zostało zdobyte i spalone, książę kujawski zaś znalazł się w czeskiej niewoli. Konflikt zakończył układ, w którym Łokietek uznał się lennikiem władcy czeskiego i zrezygnował z roszczeń do ziem krakowskiej i sandomierskiej. Po zwycięstwie Wacława II nad Łokietkiem powstały dwa dominujące w Polsce ośrodki władzy. Pierwszy reprezentował Wacław II ze swoimi śląskimi lennikami, drugi zaś – Przemysław II – sprawujący władzę w Wielkopolsce i od 1294 (po śmierci Mściwoja II) również na Pomorzu Gdańskim. W styczniu 1293 roku doszło z inicjatywy arcybiskupa Jakuba Świnka, patronującego dziełu zjednoczenia ziem Polski, do zjazdu w Kaliszu Przemysława II z Władysławem Łokietkiem i jego bratem księciem łęczyckim Kazimierzem. Wspomniani Piastowie wystawili wówczas dokument, w którym oświadczyli, że którykolwiek z nich opanuje księstwo krakowskie, dawać będzie corocznie Jakubowi arcybiskupowi gnieźnieńskiemu 300 grzywien srebra z żup krakowskich, w pierwszych dwóch latach zaś dodatkowo po 100 grzywien. Zjazd w Kaliszu i podjęte na nim zobowiązanie mogło zagrozić czeskiemu panowaniu w Małopolsce. W następnym roku Przemysław II objął władzę na Pomorzu Gdańskim, Władysław Łokietek zaś po śmierci swego brata Kazimierza przejął jego dzielnicę łęczycką. Objęcie Pomorza Gdańskiego przez Przemysława II wzmocniło jego pozycję polityczną w Polsce. Dlatego książę wielkopolski podjął wkrótce starania o uzyskanie papieskiej zgody na koronację. Do koronacji królewskiej doszło w katedrze gnieźnieńskiej 26 czerwca 1295 roku. Aktu koronacji dokonał arcybiskup gnieźnieński Jakub Świnka. Przemysław II z okazji koronacji polecił sporządzić nową pieczęć majestatową, która miała podkreślić treści ideowe związane z odnowieniem Królestwa Polskiego. Awers sigillum przedstawia króla na tronie w pozycji siedzącej. Monarcha w prawej ręce trzyma berło, w lewej jabłko zwieńczone krzyżem. Na prawym brzegu tronu leży hełm z klejnotem. Legenda ma brzmienie: + S[IGILLUM] PREMISLII DEI GRACIA REGIS POLONORVM ET DVCIS POMORA[NIE] – „Pieczęć Przemysława II z Bożej łaski króla Polaków i księcia Pomorza”. Rewers przedstawia w polu pieczęci ozdobionym wicią roślinną tarczę, na której ukoronowany Orzeł z głową uniesioną wysoko w górę, skierowaną w prawo. Legenda: + REDDIDIT IPSE P[OTENS V]ICTRICIA SIGNA POLONIS – „Sam Wszchemocny przywrócił zwycięskie znaki Polakom”. Wkrótce po koronacji Przemysław II udał się na Pomorze Gdańskie, żeby potwierdzić jako król Polski dawne nadania książęce. Dlatego działania Przemysława II, mające doprowadzić do dalszej inte-

gracji Pomorza z Wielkopolską, zaniepokoiły margrabiów brandenburskich. W Rogoźnie niedaleko Poznania doszło 8 lutego 1296 roku do próby porwania Przemysła II przez oddział nastany przez margrabiów brandenburskich, którzy chcieli wymusić na królu zrzeczenie się praw do Pomorza Gdańskiego. Po porwaniu ciężko rannego Przemysła II dobito na rozkaz dowódcy oddziału Jakuba, a ciało porzucono przy drodze.

Rządy w Wielkopolsce

Przemysł II nie pozostawił męskiego potomstwa. Król z drugiego małżeństwa z Ryksą, córką króla szwedzkiego Waldemara, doczekał się tylko córki Ryksy, urodzonej 1 września 1288. Na mocy układu Przemysła II z Henrykiem III władzę w Wielkopolsce miał objąć książę głogowski, cioteczny brat króla polskiego. Jednak możni i rycerstwo wielkopolskie dokonało wyboru własnego kandydata. Został nim Władysław Łokietek, mąż Jadwigi, córki księcia wielkopolskiego Bolesława Pobożnego. Jego księstwo obejmowało ziemię sieradzka i łęczycką, Kujawy i Pomorze Gdańskie. Łokietek po wyborze na władcę Wielkopolski tytułował się „księciem Królestwa Polskiego” („dux Regni Polonie”); wcześniej używał wyłącznie tytułury kujawskiej, łęczyckiej i sieradzkiej. Jednak Henryk III Głogowski nie zrezygnował z prawa do dziedziczenia po Przemysle II i wystąpił zbrojnie przeciw elekcji wielkopolskiej. Wkrótce jednak za pośrednictwem dostojników obu stron doszło do zawarcia w marcu 1296 roku układu w Krzywiniu, który groził trwałym podziałem Wielkopolski i przekreślał królewski prymat tej dzielnicy. Granicą wpływów były rzeki Obra i Warta do ujścia Noteci. Oprócz rezygnacji z części Wielkopolski Łokietek zobowiązał się adoptować syna Henryka Głogowskiego, obiecując mu przekazanie po uzyskaniu pełnoletności dzielnicy poznańskiej. Prawdopodobnie sytuacja na Pomorzu Gdańskim skłoniła Łokietka do zawarcia niekorzystnego układu z Henrykiem Głogowskim, którego książę kujawski zapewne nie zamierzał przestrzegać. Po śmierci Przemysła II na Pomorzu Gdańskim pojawił się konkurent Łokietka, jego bratanek Leszek Ziemomysłowic, który przyjął tytuł księcia pomorskiego. Był spokrewniony z książętami pomorskimi przez matkę Salomeę, córkę księcia Sambora II. Wkrótce jednak Władysław Łokietek usunął konkurenta z Pomorza i poprzez potwierdzenia i nadania nowych przywilejów pozyskał miejscową elitę. W 1297 roku Łokietek zawarł w Sieradzu układ z Wacławem II. W zamian za rezygnację z pretensji do Małopolski na rzecz władcy czeskiego otrzymał rekompensatę finansową w wysokości 5000 grzywien srebra. Łokietek, jak już wspomniano, nie zamierzał przestrzegać układu krzywińskiego, dlatego najechał z pomocą posiłków węgierskich posiadłości Henryka Głogowskiego na Śląsku. W odwecie nastąpił w lutym 1298 roku najazd Głogowczyka na Poznań, który złupiono. Wojna z Henrykiem Głogowskim pogorszyła sytuację Łokietka, który równocześnie był uwikłany w konflikt z Brandenburgią. W tym czasie umocniło się w Wielkopolsce stronnictwo niechętne rządowi księcia kujawskiego. Zauważmy, że wojny prowadzone przez Łokietka doprowadziły nie tylko do zniszczenia Poznania, spustoszenia

Objęcie władzy przez Wacława II

„Zatem w roku Pańskim 1300 Polacy, widząc niestałość wspomnianego księcia Władysława [Łokietka], wezwali Wacława [II], króla Czech i uznali go sobie za pana, po ucieczce Władysława ze wszystkich, także własnych, ziem. Pod panowaniem króla Wacława wielki pokój i sprawiedliwość zapanowały w Polsce, jak za czasów dawnych władców. Król ten wziął sobie za żonę Ryksę, córkę króla Polski Przemysła [II]. Zmarł zaś w roku pańskim 1305. Jego następcą został syn jego Wacław, lecz krótki czas panował, zaledwie półtora roku. I został zabity przez kogoś ze swego dworu w mieście swym Ołomuńcy, w domu dziekana, podczas południowej drzemki”.

Rocznik kapituly poznańskiej, w: Roczniki wielkopolskie, przekład Anna Pawlaczyk przy współpracy Jacka Wiesiołowskiego, w: Nasi Piastowie, „Kronika miasta Poznania”, 1995/2, s. 100.

dóbr duchowieństwa, lecz spowodowały również wzrost bezprawia. Na czele opozycji stanął biskup poznański Andrzej Zaremba, który na mocy układu zawartego w Kościanie w 1298 roku zobowiązał się poprzeć księcia głogowskiego Henryka III w zdobyciu całej Wielkopolski wraz z Pomorzem i uzyskaniu korony królewskiej. Ostatecznie do realizacji tego układu nie doszło, gdyż do rywalizacji o spadek po królu Przemysle II włączył się nowo koronowany król czeski Wacław II, który w sierpniu 1299 roku pod wsią Klęka zmusił Władysława Łokietka do kapitulacji i zobowiązał, by przybył w najbliższe Boże Narodzenie do Pragi i złożył Wacławowi II hołd lenny ze swoich posiadłości. Układ w Klęce przekreślił nadzieje Łokietka na panowanie w Wielkopolsce, stracił on poparcie elity i został wypędzony również z własnej dzielnicy. Wzrosły tymczasem wpływy Wacława II, króla czeskiego, który rozpoczął przygotowania do objęcia władzy w Wielkopolsce. Początkowo zabiegał u papieża Bonifacego VIII o zgodę na koronację na króla Polski. Kiedy to się nie powiodło, uzyskał od króla niemieckiego Albrechta I Habsburga w czerwcu 1300 roku nadanie w lenno wszystkich ziem, które zajmował Łokietek. W następnym miesiącu zaręczył się z Ryksą, jedyną córką Przemysła II, którą z dworu brandenburskiego (przebywała tam ze swoją macochą, Małgorzatą) sprowadził do Pragi. W sierpniu 1300 roku Wacław II wyruszył do Wielkopolski, zaproszony przez miejscową elitę władzy. Król czeski opanował także Kujawy Brzeskie i ziemie sieradzka i łęczycką. Zwieńczeniem jego sukcesów była koronacja na króla polskiego w Gnieźnie w listopadzie 1300 roku, której dokonał arcybiskup Jakub Świnka. Ryksa Przemysłówna przebywała w Pradze pod opieką ciotki Wacława II, Gryfiny, wdowy po księciu Leszku Czarnym. Jej ślub z Wacławem II odbył się dopiero w dzień Zielonych Świątek 26 maja 1303 roku w katedrze św. Wita w Pradze równocześnie z koronacją na królową czeską i polską. Na rozkaz męża przybrała imię Elżbieta. Po koronacji królewskiej w skład monarchii Wacława II wchodziła: Małopolska, Wielkopolska, Pomorze Gdańskie, Kujawy Brzeskie, ziemie: sieradzka i łęczycka. Lennikami króla Wacława byli książęta śląscy, między innymi opolscy, cieszyńscy, inowrocławscy (bratankowie Łokietka). Władzy króla czeskiego nie uznawało jednak dwóch znaczących Piastów: Bolesław II Siemowitowic, władca całego Mazowsza, oraz Henryk III Głogowski. Ten ostatni książę podjął w 1301 roku wyprawę zbrojną na Wielkopolskę i zaczął używać tytułury roszczeniowej *heres Regni Polonie* – „dziedzic Królestwa Polskiego”. Rządy Wacława II jako króla Polski były krótkotrwałe, gdyż zmarł 21 czerwca 1305 roku i został pochowany w swej ulubionej fundacji – klasztorze cysterskim w Zbrasławiu. Po śmierci Wacława II następcą został jego syn Wacław III. W tym czasie monarchia Przemysłidów przeżywała kryzys. Trwał konflikt z Habsburgami, Karol Robert Andegaweński umacniał swoje wpływy na Węgrzech, Łokietek i Henryk Głogowski zaś przygotowywali się do odzyskania utraconych ziem. Wobec zagrożenia utratą władzy w Polsce Wacław III podjął wyprawę zbrojną, w trakcie której został zamordowany w Ołomuńcu. Zgon ostatniego przedstawiciela dynastii Przemysłidów zmienił w zasadniczy sposób sytuację polityczną w Czechach i Polsce.

Droga do uzyskania tronu krakowskiego

Niewiele wiadomo na temat losów Władysława Łokietka w czasie rządów czeskich w Polsce. Po opuszczeniu kraju przebywał prawdopodobnie na Węgrzech. Brak wiarygodnych źródeł na temat jego pobytu na Rusi czy w Rzymie, gdzie miałby zabiegać o poparcie papieża Bonifacego VIII. W 1304 roku z pomocą węgierską Łokietek zajął Wiślicę, a następnie całą ziemię sandomierską. Wkrótce jego zwolennicy opanowali Kujawy Brzeskie oraz ziemię łęczycką i sieradzką, usuwając stamtąd Czechów. Nie udało się natomiast przysłemu królowi Polski opanować Wielkopolski, gdzie władzę objął Henryk III Głogowski. Łokietek, po śmierci Wacława II, umocnił swoje panowanie w Małopolsce i objął tron krakowski. Książę, obejmując po rządach czeskich władzę w Krakowie, musiał uwzględniać wszystkie zmiany ustrojowe i ekonomiczne, które nastąpiły w tym czasie. Wzrosło znaczenie gospodarcze i polityczne mieszczaństwa krakowskiego oraz umocniła się pozycja biskupa krakowskiego Jana Muskaty, który dzięki poparciu Wacława II objął rządy w diecezji. Łokietek, mając głównie poparcie rycerstwa małopolskiego, postanowił zjednać sobie biskupa i mieszczaństwo nowymi przywilejami. Mieszczanie i wójt otrzymali między innymi zwolnienie od wszelkich świadczeń na rzecz władzy książęcej oraz szerokie uprawnienia sędownicze. Kraków otrzymał także prawo składu oraz zapewnienie, że miasto nie będzie połączone murem z zamkiem wawelskim. Wspomniane przywileje, które miały pozyskać biskupa Muskatę i mieszczaństwo krakowskie natrafiły na opór rycerstwa małopolskiego. Zauważmy, że Władysław Łokietek zdobył władzę w Małopolsce dzięki poparciu wpływowych, możnych rodów i rycerstwa tej dzielnicy. Natomiast znaczna część mieszczaństwa krakowskiego pochodzenia niemieckiego sprzyjała rządowi czeskim. Dlatego wkrótce wybuchł konflikt między Władysławem Łokietkiem i Janem Muskatą. Najpierw ludzie książęcy dokonali spustoszenia dóbr biskupich, a następnie Łokietek pozbawił Muskatę zamków w Kielcach, Sławkowie, Iłży i Tarczku. Z kolei biskup rzucił klątwę na księcia Władysława i schronił się na Śląsku. Jednak sąd arcybiskupa gnieźnieńskiego Jakuba Świnki stanął po stronie Łokietka. W roku 1312 doszło do buntu nastawionego przeciwko mieszczaństwu krakowskiego pod przywództwem wójta Alberta. Posiadał on dobrze uposażone wójtostwo dziedziczne, miał nieruchomości w Krakowie, w 1306 roku zaś został kasztelanem sądeckim. Buntownicy wezwali na pomoc księcia opolskiego Bolka, którego uznali za władcę Krakowa. Według *Rocznika kapituły krakowskiej* „mieszczanie krakowscy rozpaleni szałem germańskiej zajadłości [...] sprzeciwili się panu Władysławowi księciu Krakowa i Sandomierza, i władcy całego Królestwa Polskiego [...] i sprowadzili księcia opolskiego Bolesława”. Książę opolski przybył do Krakowa, jednak po krótkim, dwumiesięcznym pobycie zawarł porozumienie z Łokietkiem i wycofał się z Małopolski, zabierając ze sobą wójta Alberta, którego następnie uwięził w wieży w Opolu. Władysław Łokietek odbił Kraków z rąk zbuntowanego mieszczaństwa i rozprawił się surowo z przeciwnikami. Według cytowanego *Rocznika*

kapituły krakowskiej książę Władysław po wkroczeniu do miasta posądzonych o zdradę mieszczan kazał schwytać i trzymać pod strażą. Następnie rozkazał uwięzionych w sposób okrutny po całym mieście wlec końmi i na koniec powiesić na szubienicy za miastem.

Władysław Łokietek zajmuje Wielkopolskę

Po stłumieniu buntu wójta Alberta w Krakowie Władysław Łokietek umocnił swoją władzę w całej Małopolsce. Sprzyjała mu również sytuacja w Wielkopolsce, którą zajmował od upadku rządów czeskich książę głogowski Henryk III. Po śmierci Henryka III (1309) władzę w Wielkopolsce odziedziczyli jego synowie. W 1310 roku rzekli się praw do Pomorza Gdańskiego. W 1312 dokonali podziału dzielnicy. Henryk, Jan i Przemko objęli Poznań, natomiast Bolesławowi i Konradowi przypadły Kalisz i Gniezno. Podziału Wielkopolski nie zaakceptowali ziemianie tej dzielnicy. Moźni i rycerstwo podnieśli bunt przeciwko rządowi książąt śląskich, którzy chcieli przeprowadzić niekorzystne dla rycerstwa reformy administracyjne. Doszło do porozumienia między innymi rodów Nałęczów, Zarembów, Łodziów, Grzymalitów, które wysunęły ponownie kandydaturę Łokietka. Opozycji patronował arcybiskup gnieźnieński Jakub Świnka, biskup poznański Andrzej Zaremba zaś obłożył klątwą rządy głogowczyków. Wkrótce kasztelan gnieźnieński Dobrogost z Szamotuł z rodu Nałęczów pokonał oddziały śląskie pod Kłeckiem i na wiecu w Gnieźnie wypowiedziano posłuszeństwo dotychczasowym książętom, przywołując do Wielkopolski Władysława Łokietka, który ponownie zaczął się tytułować księciem Królestwa Polskiego i w 1314 roku przejął władzę w większej części dzielnicy. Synowie Henryka Głogowskiego utrzymali jednak południową i zachodnią część ziemi poznańskiej i nie chcieli pogodzić się z utratą przyjętej po ojcu dzielnicy. Planowali z pomocą posiłków margrabiów brandenburskich odzyskać Wielkopolskę. Dlatego też walki o zachodnią część Wielkopolski musiał Łokietek prowadzić jeszcze przez wiele lat.

Władysław Łokietek, podejmując program zjednoczenia ziem polskich, pieczętował się godłem kujawskim – znakiem półorła i lwa. Herbu tego używał na pieczęci, nawet gdy zajął już Małopolskę z ziemiami sandomierską i krakowską. Następnie, nie rezygnując z godła kujawskiego, sięgnął po znak orła w koronie, symbolizujący cel dążeń Łokietka – Królestwo Polskie. Dlatego na swej dużej, ostatniej pieczęci książęcej Władysław Łokietek został przedstawiony w postawie stojącej, w mitrze na głowie, w płaszczu spływającym z ramion, trzymając w ręce proporzec z orłem w koronie. Po bokach księcia znajdują się dwie tarcze herbowe: po prawej z orłem w koronie, a po lewej z herbem kujawskim. Orzeł na wspomnianej pieczęci Łokietka wyraża program zjednoczenia wszystkich ziem polskich i myśl o królewskiej koronie.

Pomorze i Zakon Krzażacki w polityce Łokietka

Pomimo usilnych zabiegów władzom krzyżackim nie udało się między innymi dzięki postawie Kazimierza I, ojca Łokietka, uzyskać na Kujawach większych zdobyczy terytorialnych. Jedynie trwałszym nabytkiem Zakonu była niewielka ziemia michałowska, położona na lewym brzegu Drwęcy naprzeciwko Brodnicy. Krzyżacy przejęli ten niewielki obszar od księcia kujawskiego Leszka Ziemomysłowicza (bratanka Łokietka), najpierw w zastaw (1303–1304), a następnie kupili go w 1317 roku. W okresie rządów Przemysławów w Polsce udało się Krzyżakom uzyskać od Wacława II (1303) i Wacława III (1305/1306) kolejne nabytki na lewym brzegu Wisły, między innymi kilka wsi w środkowej i nadwiślańskiej części Pomorza Gdańskiego. Po śmierci Wacława III (1306) władzę na Pomorzu Gdańskim objął Władysław Łokietek, jednak sytuację powstałą po upadku rządów czeskich wykorzystali też margrabiowie brandenburscy, którzy zajęli ziemię sławieńską. Po objęciu rządów na Pomorzu przez Łokietka, utracił swoje dawne znaczenie możnowładczy ród Święców, który wcześniej wspierał księcia kujawskiego. Senior rodu zachował urząd wojewody, jednak jego syn Piotr z Nowego musiał ustąpić z urzędu starosty, który dzierżył z nominacji króla Wacława II. W tym czasie Łokietek awansował na urzędy Kujawian, starostwa zaś w Świeciu, Tczewie i Gdańsku powierzył swoim bratankom: Przemysłowi i Kazimierzowi Ziemomysłowicom. Święcowie popadli również w konflikt na tle finansowym z zaufanym doradcą Łokietka, biskupem kujawskim Gerwardem. W lipcu 1307 roku Święcowie zawarli we wsi Lędowo układ z margrabiami brandenburskimi. Poddali się im (przyjmując od nich w lenno między innymi ziemię darłowską, sławieńską i w dożywocie słupską) oraz wezwali ich do zajęcia Pomorza Gdańskiego. W sierpniu 1308 roku wojska brandenburskie wkroczyły do Gdańska, lecz nie mogły zająć grodu, bronionego przez sędziego pomorskiego Boguszę. Kiedy zagrożona załoga grodu gdańskiego zwróciła się o pomoc do Władysława Łokietka, księcia, korzystając z rady przeora dominikanów gdańskich, polecił prosić o pomoc wojska krzyżackie. W październiku 1308 roku oddziały krzyżackie pod dowództwem Güntera von Schwarzburga, komtura ziemi chełmińskiej, pojawiły się pod Gdańskiem i podjęły walkę z wojskami margrabiów brandenburskich, które oblegały gród broniony przez sędziego pomorskiego Boguszę. Po nadejściu nowych posiłków krzyżackich pod dowództwem mistrza krajowego Henryka von Plotzkiego połączone wojska Zakonu usunęły zbrojnie załogę polską, a następnie uderzyły na miasto, dokonując 13 listopada słynnej rzezi w mieście, podczas której zginęło co najmniej kilkadziesiąt osób spośród rycerstwa i wybitniejszych mieszczan. Następnie oddziały krzyżackie opanowały bez walki Tczew oraz gród w Nowem. Pomimo zdobycia części Pomorza przez Krzyżaków, Władysław Łokietek ograniczył się tylko do podjęcia rozmów z Henrykiem von Plotzkiem podczas zjazdu w Grabiach na Kujawach. Polski książę odrzucił propozycje Zakonu dotyczącą sprzedaży Pomorza, co doprowadziło wkrótce do przystąpienia przez Krzyżaków do oblężenia Świecia, którego załoga poddała się po dwumiesięcznym oblężeniu w sierpniu 1309

Objęcie władzy na Pomorzu Gdańskim przez Władysława Łokietka w 1306 roku

„[...] po usunięciu Czechów, Pomorzanie jednomyślnie wezwali wyżej wspomnianego księcia Władysława [Łokietka], który przyjąwszy hołd i przysięgę wierności od rycerzy, a mianowicie [od] Piotra z Polanowa, Jaska ze Sławna, Wawrzyńca z Darłowa i innych rycerzy, został ogłoszony księciem całego Pomorza. Okazał się on opiekunem i łaskawym panem klasztoru oliwskiego. Nie tylko zatwierdził klasztorowi wszystkie posiadłości, prawa i wolności, ale także hojnie [je] rozszerzył”.

Kronika oliwska. Źródła do dziejów Pomorza Wschodniego z połowy XIV wieku, przekład Dominika Pietkiewicz, wstęp i komentarz Błażej Śliwiński, Malbork 2008, s. 81–82.

Pieczęć miasta Gdańska (XIII–XV w.) (AGAD, dok. perg., nr 1062)

roku. Niepowodzenie rozmów z Łokietkiem skłoniło Krzyżaków do podjęcia negocjacji z margrabią brandenburskim Waldemarem, od którego wykupiono (w stosownej umowie zawartej 13 września 1309 roku w Myśliborzu) prawa do Pomorza za 10 tysięcy grzywien. Po otrzymaniu pomyślnych wiadomości o zajęciu Pomorza Gdańskiego wielki mistrz krzyżacki Zygfryd von Feuchtwangen przeniósł w końcu września 1309 roku swą siedzibę z Wenecji do Malborka. Zajęcie Pomorza Gdańskiego i uzyskanie przez Krzyżaków tytułów prawnych do tej ziemi stało się główną przyczyną konfliktu między Polską a Zakonem w okresie panowania Łokietka. Początkowo na drodze dyplomatycznej starano się wywierać naciski na północnego sąsiada i szukać sojuszników. Naturalnym sprzymierzeńcem mogło być dla Polski papieństwo. Dlatego po nieudanych rokowaniach z Zakonem w 1309 roku w Grabiach na Kujawach złożono skargę na Krzyżaków w kurii. W tym czasie w związku z konfliktem Krzyżaków z arcybiskupstwem ryskim papież Klemens V powołał specjalną komisję do zbadania stawianych im zarzutów, a jedna ze spraw dotyczyła rzezi gdańskiej. Za wiedzą Władysława Łokietka arcybiskup gnieźnieński Borzysław w skargach adresowanych do papieża podnosił sprawę świętopietrza z ziem należących wcześniej do Polski, między innymi Pomorza Gdańskiego i ziemi chełmińskiej. Arcybiskup dowodził, że ziemie zajmowane przez Krzyżaków powinny płacić świętopietrze, tak jak cała Polska. Politykę Borzysława kontynuował jego następca, arcybiskup gnieźnieński Janisław, który również oskarżał Krzyżaków o zabór Pomorza Gdańskiego i dodatkowo o popieranie książąt ruskich. Stanowisko polskie w sprawie płacenia świętopietrza wspierał papież Jan XXII, który nakazał pobór tego świadczenia z diecezji chełmińskiej. Było to bardzo ważne, gdyż papieństwo uznało, że biskupstwo chełmińskie, którego dobra leżały na terenie władztwa Zakonu Krzyżackiego, podlega arcybiskupstwu gnieźnieńskiemu. W 1319 roku polscy dyplomaci złożyli oficjalną skargę na Zakon. Jan XXII, uznając zasadność zarzutów, wyznaczył sędziów polubownych, którzy mieli rozstrzygnąć spór polsko-krzyżacki. Byli to przedstawiciele polskiego duchowieństwa: arcybiskup gnieźnieński Janisław, biskup płocki Domarat oraz opat mogileński Mikołaj. Zeznania świadków odbywały się w Inowrocławiu i Brześciu Kujawskim od maja 1320 do lutego 1321 roku. Po przesłuchaniu wszystkich świadków sędziowie wydali wyrok, który nakazywał Krzyżakom zwrócić Polsce Pomorze Gdańskie, zapłacić 30 tysięcy grzywien odszkodowania oraz pokryć koszty procesu. Zakon zakwestionował obiektywizm zespołu sędziowskiego i złożył apelację od wyroku do papieża. Pod wpływem działań dyplomacji krzyżackiej papieństwo nie zatwierdziło ostatecznie wyroku inowrocławskiego.

Koronacja królewska

Po objęciu władzy w Wielkopolsce (1314) Władysław Łokietek zjednoczył w swoich rękach dwie ważne dzielnice. Zwłaszcza pozyskanie Wielkopolski, „dzielnicy królewskiej” (od czasów Przemysła II), miało duże znaczenie, gdyż otwierało drogę w kierunku przywrócenia Królestwa Polskiego. Jednak w tym czasie tytułu króla polskiego używał król czeski Jan Luksemburski. Po śmierci Wacława III, ostatniego z Przemysłidów, władzę w Czechach objął Rudolf III Habsburg, a później Henryk VI Karyński. W 1310 roku władcą czeskim został Jan Luksemburski, syn króla niemieckiego Henryka VIII. Pojął on za żonę Elżbietę Przemysłodównę (córkę Wacława II) i zaczął używać tytułu króla polskiego, manifestując swoje roszczenia do korony w Polsce.

Wstępne zabiegi związane z koronacją Władysława Łokietka podjął w Awinionie (ówczesnej siedzibie papieża) arcybiskup Borzysław, następca zmarłego w 1314 roku Jakuba Świnki. Po jego zgonie w Awinionie w 1317 roku starania o koronację Łokietka kontynuował kolejny metropolita gnieźnieński – Janisław. Uzyskane z Awinionu informacje pozwoliły zwołać w czerwcu 1318 roku wiec ogólnopolski w Sulejowie nad Pilicą. Uczestnicy wiecu, reprezentujący wszystkie dzielnice przyszłego Królestwa Polskiego, wystosowali petycję do papieża Jana XXII o zgodę na królewską koronację Władysława Łokietka. Posłem do Awinionu został bliski współpracownik Łokietka biskup włocławski Gerward z Ostrowa. Będąc w Awinionie, nie tylko przekonywał do racji zawartych w suplice sulejowskiej, lecz również musiał przeciwdziałać dyplomacji czeskiej, która podnosiła pretensję króla Jana Luksemburskiego do korony polskiej. Czesi żądali odrzucenia postulatu sulejowskiego. Dlatego papież w oficjalnej korespondencji do arcybiskupa gnieźnieńskiego i biskupów polskich doradzał chwilowe odroczenie koronacji. Jednak w pismach poufnych do Władysława Łokietka i episkopatu polskiego wyrażał zgodę na przedłożoną petycję. Jan XXII nie chciał zrazić sobie króla czeskiego w trwających rozgrywkach o tron cesarski. Stąd uznawał pretensję Luksemburgów do wielkopolskiego dziedzictwa Przemysła II i Wacława II, uznając pośrednio też prawa Łokietka do koronacji w Krakowie. Takie rozwiązanie nie naruszało pretensji Jana Luksemburskiego do królestwa wielkopolskiego, gdyż Kraków leżał na terenie Małopolski. Na początku czerwca 1319 roku odbył się jeszcze jeden wiec ogólnopolski w Żarnowie, na którym omawiano sprawę koronacji królewskiej.

20 stycznia 1320 roku arcybiskup gnieźnieński Janisław w asyście innych biskupów polskich dokonał w katedrze krakowskiej koronacji Władysława Łokietka na króla Polski. Data ta stanowi w dziejach Polski symboliczny kres doby rozdrobnienia feudalnego. Od 1320 roku będzie trwał nieprzerwany okres istnienia zjednoczonego Królestwa Polskiego.

Po koronacji uległa zmianie formuła intytulacji w dokumentach Władysława Łokietka. Jej treść musiała bowiem odzwierciedlać nową sytuację polityczną i prawną. Na zachowanych z lat 1320–1333 dokumentach Władysław Łokietek używał pełnej (rozwiętej) i skróconej intytulacji. Intytulację

Koronacja Władysława
Łokietka na króla

„[...] Kiedy więc nadeszła niedziela uroczystość św. św. Fabiana i Sebastiana [20 stycznia], wszystkie stany i warstwy, prałaci i panowie polscy udali się do Krakowa. Arcybiskup gnieźnieński Janisław w czasie uroczystej mszy o Duchu św. odprawionej w katedrze krakowskiej, w asyście biskupa krakowskiego Muskaty i poznańskiego Domarata oraz opatów z Tyńca, Mogilna, Jędrzejowa i z Brzeska, w kapach i infulach, i wielkiego tłumu możnych panów i szlachty namaszcza księcia Władysława Łokietka na króla, jego żonę, księżnę Jadwigę, córkę księcia poznańskiego Bolesława na królową. Koronuje ich koronami królewskimi, które z jabłkiem, berłem i innymi insygniami królewskimi przeniesiono również z Gniezna do Krakowa”.

Jana Długosza Roczniki, czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego, przekład Julia Mrukówna, ks. 12, Warszawa 1975, s. 134–135.

skróconą spotykamy najczęściej w brzmieniu: „Nos Wladislaus Dei gratia rex Polonie” – „My Władysław z Bożej łaski, król Polski”. Pełna tytułatura występuje najczęściej w dwóch wariantach: „Nos Wladislaus Dei gratia rex Polonie, nec non Cracovie, Sandomirie, Siradie, Lancicie, Cuiavieque dux” – „My Władysław z Bożej łaski król Polski jak również Krakowa, Sandomierza, Łęczycy, i Kujaw książę”; „Nos Wladislaus Dei gratia rex Polonie, nec non terrarum Cracovie, Sandomirie, Lancicie, Cuiavie, Siradieque heres ac dominus” – „My Władysław z Bożej łaski król Polski, jak również ziemi krakowskiej, sandomierskiej, łęczyckiej, kujawskiej i sieradzkiej, dziedzic i pan”.

Po koronacji Władysława Łokietka przed nowym Królestwem stały ambitne zadania nie tylko zapewnienia bezpieczeństwa wewnętrznego, lecz również realizacji postulowanego na wiecu w Sulejowie planu rewindykacji wszystkich ziem polskich, zagarniętych przez obce państwa. Zauważmy, że dyplomacja luksemburska mająca duży wpływ na opinie w Europie nie uznawała koronacji Łokietka na króla Polski, uważając, że tytuł króla Polski nadal należy do Jana Luksemburskiego. Dlatego Łokietka uważano za króla Krakowa i tak tytułowano go w wystawianych przez kancelarię czeską dokumentach.

Arcybiskup gnieźnieński Janisław, miniatura z „Żywotów arcybiskupów gnieźnieńskich Jana Długosza 1531–1535, Stanisław Samostrzelnik z zespołem” (Wikipedia)

Stosunki z sąsiadami

Królestwo Polskie po koronacji Władysława Łokietka nie miało najlepszych relacji z sąsiadami. Otaaczały je trzy wrogie siły: państwo krzyżackie w Prusach, Brandenburgia oraz Czechy Luksemburgów. Po zajęciu Pomorza Gdańskiego przez Krzyżaków (1308–1309) Polska nie zrzekła się praw do Pomorza i nie zapomniała o poniesionej krzywdzie. Natomiast zajęcie Wielkopolski przez Łokietka zagroziło interesom Brandenburgii. Dlatego doszło do zbrojnej agresji wojsk margrabiów brandenburskich na Wielkopolskę w latach 1316–1317. Zagrożenie ze strony Brandenburgii zmalało po śmierci margrabiego Waldemara Wielkiego (1319), na którym wygasł dom Askańczyków, w Marchii zaś rozpoczął się kilkuletni okres wewnętrznego kryzysu, który uniemożliwił dalszą ekspansję. W czasie wielkiego konfliktu papieża Jana XXII z cesarzem Ludwikiem Wittelsbachem Władysław Łokietek znalazł się w obozie papieskim. Państwo polskie w obliczu licznych zagrożeń szukało nowych sojuszników. Dlatego w 1320 roku doszło do zawarcia układu z Węgrami rządzonymi przez Andegawenów. Przypieczętowaniem sojuszu polsko-węgierskiego był ślub Elżbiety Łokietkówny z Karolem Robertem, królem Węgier. Małżeństwo to, uważane w nauce za jedno z najważniejszych mariaży piastowskich, zapoczątkowało, a następnie umocniło długotrwały sojusz Polski i Węgier, stanowiący jeden z najważniejszych atutów polityki zagranicznej Władysława Łokietka i jego następcy – Kazimierza Wielkiego. Wobec agresywnych planów w stosunku do Polski podejmowanych przez Jana Luksemburskiego i Krzyżaków sojusz z Węgrami zapobiegł izolacji politycznej państwa polskiego na arenie międzynarodowej. Władysław Łokietek znalazł sprzymierzeńców na pogańskiej Litwie, zagrożonej agresywnością Krzyżaków, pla-

Opactwo cystersów
w Sulejowie (Wikipedia)

nujących pod pozorem chrystianizacji opanowanie Żmudzi. Początki zbliżenia na politycznym gruncie Władysława Łokietka i Giedymina można datować na rok 1323, mianowicie w okresie wprowadzenia na tron halicko-wołyński Bolesława Jerzego II Trojdenowica. Dwa lata później (1325) król polski zawarł przymierze z wielkim księciem litewskim, które zostało potwierdzone małżeństwem syna króla polskiego – Kazimierza z córką Giedymina i Jewny, która na chrzcie przyjęła imię Anna. Jej pogańskie imię Aldona, rozpowszechnione w literaturze, nie jest wcale pewne. W historiografii pojawiło się dopiero w *Kronice* Macieja Strykowskiego z końca XVI wieku. Mariaż Kazimierza z Giedymionową miał ważne znaczenie dla Łokietka – król nie tylko zabezpieczał granice Polski przed najezdami pogańskiej Litwy, lecz również mógł liczyć na pomoc Giedymina. Wielki książę Giedymin sprawujący władzę na Litwie od 1316 roku był wybitnym wodzem i dyplomata. W czasie swoich rządów trwających do 1341 roku rozszerzył granicę Wielkiego Księstwa Litewskiego. Jednak sojusz Łokietka z władcą pogańskim, wymierzony przeciwko państwu krzyżackiemu, stawał w nie najlepszym świetle odrodzone Królestwo Polskie wobec Stolicy Apostolskiej i państw chrześcijańskich.

Stosunki Władysława Łokietka z książętami mazowieckimi i Zakonem Krzyżackim

Po śmierci księcia mazowieckiego Bolesława II (1313) jego synowie: Siemowit II, Trojden I i Wacław, kontynuowali politykę ojca i współpracowali początkowo z Władysławem Łokietkiem, który był bratem stryjecznym ich ojca i dawnym sojusznikiem Bolesława II w walce o tron krakowski. Jednak koronacja Władysława Łokietka (1320) zaniepokoiła książąt mazowieckich, którzy przewidywali możliwość roszczeń króla polskiego do zwierzchnictwa nad Mazowszem. Po wygaśnięciu w 1323 roku linii książąt halicko-włodzimierskich z dynastii Romanowiczów Siemowit II i Wacław udzielili poparcia swemu bratankowi – Bolesławowi Jerzemu II – synowi Trojdena I, który objął władzę na Rusi. Do 1325 roku Siemowit II, Trojden I i Wacław utrzymywali poprawne stosunki z królem polskim, za czym przemawia układ w Nakle, zawarty przez Władysława Łokietka z książętami pomorskimi, w którym zastrzeżono, że sojusz ten nie będzie skierowany przeciwko książętom mazowieckim. Jednak w tym samym roku doszło do zawarcia małżeństwa królewicza Kazimierza z Anną Giedymionową. Mariaż ten, przypieczętowany sojuszem polsko-litewskim, zaniepokoił Krzyżaków i książąt mazowieckich, zwłaszcza Siemowita II i Trojdena I, których dzielnice już wcześniej (między innymi w 1324 roku) były obiektem najazdów litewskich. Nie dziwi więc, że doszło do sojuszu mazowiecko-krzyżackiego.

Replika florena króla Władysława Łokietka (Wikipedia)

Podczas zjazdu w Brodnicy, 2 stycznia 1326 roku, Siemowit II, książę rawski i wiski, zawarł za radą swych braci Trojdena I i Wacława przymierze i układ o wzajemnej pomocy z wielkim mistrzem krzyżackim Wernerem von Orselnem. Tego samego dnia układ o identycznej treści zawarł z wielkim mistrzem Wacław książę płocki. W zjeździe w Brodnicy uczestniczył zapewne także Trojden I, książę czerski, którego dokument się nie zachował. Układy Bolesławowiców z Zakonem miały charakter sojuszu obronnego, gdyż obie strony zobowiązały się do niesienia sobie pomocy przeciw wszelkim najęźdźcom. Książęta mazowieccy przyrzekli nie zawierać z nikim żadnej zgody i nie rozpoczynać zatargu bez porady Zakonu oraz wspierać panów pruskich radą i czynem w razie napadu na ich ziemie oddziałów zbrojnych. Nie wiadomo, czy w odpowiedzi na porozumienie mazowiecko-krzyżackie doszło (jeszcze przed rozejmem w Łęczycy 7 lutego 1326) do krótkotrwałego konfliktu zbrojnego między królem a Zakonem Krzyżackim i książętami mazowieckimi. Jednak po zakończeniu rozejmu, w następnym roku (1327) nastąpił atak oddziałów Władysława Łokietka i Litwinów na Mazowsze oraz w odwecie wojsk mazowiecko-krzyżackich na Kujawy. Wbrew opinii niektórych badaczy wydaje się, że w 1327 roku doszło z polecenia Łokietka (król nie brał bezpośrednio udziału w walkach) do wyprawy zbrojnej oddziałów polskich na Mazowsze płockie. Nieliczne siły Łokietka wkroczyły z ziemi dobrzyńskiej na Mazowsze i obległy Gostynin, nie podejmując próby zdobywania Płocka i obwarowanego zamku. Ze strony króla polskiego była to próba nacisku na księcia Wacława (najmniej doświadczonego z Bolesławowiców) i zmuszenia go do odstąpienia od sojuszu z Zakonem. Łokietek zamierzał też wypróbować w praktyce trwałość sojuszu mazowiecko-krzyżackiego, licząc, że tak jak jego przyrodni bracia, również Zakon nie udzieli mu pomocy. Jednak w odpowiedzi na atak małopolskich i kujawskich oddziałów Łokietka z pomocą książętom mazowieckim przybyły wojska krzyżackie pod dowództwem komtura chełmińskiego Ottona von Lauterberga, które wyparły polskie oddziały i ścigając je, wkroczyły na Kujawy. Chociaż obowiązywał w tym czasie rozejm Polski z Zakonem, Krzyżacy dopuścili się na Kujawach licznych zniszczeń, między innymi zdobyli gród Kowal i złupili dobra biskupstwa włocławskiego. Siły krzyżackie nie były liczne, dlatego też Polakom udało się powstrzymać agresję. W czasie działań wojennych zginął między innymi komtur toruński Hugon von Almenhausen.

Pieczęć Trojdena I według rysunku K. W. Kielisińskiego (Kórnik, Biblioteka PAN, Inw. rys., sygn. Ao II 139)

Pieczęć Siemowita II według rysunku
K. W. Kielisińskiego (Kórnik, Biblioteka
PAN, Inw. rys., sygn. Ao II 143)

We Włocławku 10 lipca 1327 roku doszło do zawarcia rocznego rozejmu Łokietka z Krzyżakami, który później przedłużono. Wkrótce poprawiły się stosunki Władysława Łokietka z książętami mazowieckimi. Natomiast Krzyżacy doprowadzili do podpisania układu z królem czeskim Janem Luksemburskim, skierowanego przeciwko nie tylko królowi polskiemu, ale również jego ówczesnym sojusznikom, książętom mazowieckim. Dlatego w marcu 1329 roku nastąpiła agresja koalicji czesko-krzyżackiej na Mazowsze płockie. Pomimo wsparcia, jakiego udzielił księciu mazowieckiemu Władysław Łokietek, Wacław w obliczu zdecydowanej przewagi przeciwników w celu zakończenia działań wojennych zawarł kompromis na warunkach podyktowanych przez stronę czesko-krzyżacką. W obozie pod Płockiem 29 marca 1329 roku książę uznał Jana króla czeskiego za sędziego polubownego we wszystkich swoich sporach z Zakonem, a następnie przyrzekł Janowi Luksemburskiemu pomoc, zwłaszcza przeciwko Władysławowi „królowi krakowskiemu”. Kolejne dokumenty (wystawione również 29 marca) dotyczyły przekazania królowi czeskiemu całego księstwa wraz z najważniejszymi grodami: Płockiem, Wyszogrodem i Gostyninem, a następnie przejęcie tych ziem od Jana Luksemburskiego w lenno. Po zhołdowaniu księstwa płockiego Jan Luksemburski nie podjął dalszych kroków zbrojnych wobec pozostałych książąt mazowieckich i wyruszył w drogę powrotną do Czech. Również Krzyżacy nie mieli zamiaru zajmować części Mazowsza należącej do starszych Bolesławowiców, ale demonstrując siłę, chcieli odciągnąć ich od sojuszu z Polską. Książęta, uwzględniając dysproporcje sił między Mazowszem a Zakonem Krzyżackim, przystąpili do rokowań i w zawartym w Zakroczymiu 18 października 1329 roku dokumencie rozejmowym zobowiązali się do nieudzielania pomocy „królowi krakowskiemu” Władysławowi Łokietkowi. Było to rozwiązanie kompromisowe, które pozwoliło książętom obronić swoje granice (przed agresją czeską i krzyżacką) za wyrażenie zgody na neutralność w konflikcie polsko-krzyżackim. *De facto* oznaczało to porzucenie współpracy z królem polskim. Jednak Władysław Łokietek nie mógł w tym czasie udzielić książętom należytej pomocy zbrojnej w razie agresji czeskiej i krzyżackiej na dzielnicę Siemowita II i Trojdena I. Książęta mazowieccy pomimo zhołdowania księstwa płockiego przez Jana Luksemburskiego oraz zawarcia układu z Zakonem w Zakroczymiu, starali się zachować w stosunku do króla polskiego życzliwą neutralność. Dlatego wojska Władysława Łokietka w czasie konfliktu zbrojnego z Zakonem przechodziły jesienią 1330 i latem 1332 roku przez ziemie Wacława księcia płockiego. W 1331 roku Bolesław Jerzy II książę halicko-włodzimierski (syn Trojdena I) za wiedzą króla Władysława Łokietka poślubił Eufemię, córkę wielkiego księcia litewskiego Giedymina, młodszą siostrę Anny, żony królewicza Kazimierza. Ślub odbył się w katedrze płockiej.

Wojna z Zakonem Krzyżackim w latach 1329–1332

Pod koniec 1328 roku król czeski Jan Luksemburski wyruszył z Pragi z zamiarem wsparcia Krzyżaków w ich wyprawie przeciwko Żmudzinom. Króla czeskiego wspomagały oddziały książąt śląskich oraz rycerze z Niemiec i Anglii. Wojska Jana Luksemburskiego po spotkaniu z Krzyżakami w Toruniu w styczniu 1329 roku podążyły w kierunku Królewca i dalej na Żmudź. W czasie działań zbrojnych przeciwko Giedyminowi na Żmudzi uczestnicy krucjaty po zdobyciu kilku grodów musieli przerwać wyprawę, gdyż dowiedziano się o ataku Władysława Łokietka na ziemię chełmińską. Król polski, wywiązując się z zobowiązań sojuszniczych wobec Litwinów, przeprowadził dywersyjny atak na terytorium państwa krzyżackiego. Było to bardzo ryzykowne działanie, gdyż Krzyżacy w sojuszu z Janem Luksemburskim prowadzili w tym czasie krucjatę przeciwko pogańskiej Litwie. Dlatego nie dziwi, że doszło do zawarcia 12 marca 1329 roku w Toruniu sojuszu Jana Luksemburskiego z wielkim mistrzem krzyżackim Wernerem von Orselnem. Król czeski zobowiązał się wspierać Zakon w walce z Władysławem Łokietkiem oraz popierać Krzyżaków w kontaktach ze Stolicą Apostolską. W 1329 roku Jan Luksemburski, ożeniony z córką króla Wacława II z dynastii Przemysłidów i używający tytułu *rex Poloniae*, rzekł się swoich praw do Pomorza Gdańskiego na rzecz Zakonu Krzyżackiego w imieniu swoim i swoich następców. W następnym roku jego żona Elżbieta potwierdziła darowiznę króla czeskiego. Bezpośrednim skutkiem przymierza Zakonu z Janem Luksemburskim była agresja wojsk krzyżacko-czeskich na ziemię dobrzyńską w marcu 1329 roku. Dowódcą wspólnej wyprawy został komtur chełmiński Otton von Lauterberg. Wojska sprzymierzonej armii obległy gród w Dobrzyniu i po kilku tygodniach oblężenia z wykorzystaniem machin wojennych zdobyły stolicę ziemi. Nieliczne polskie oddziały przebywające na ziemi dobrzyńskiej stoczyły tylko kilka potyczek z przeważającymi siłami przeciwnika. W tym samym czasie główne siły polskie pod dowództwem Władysława Łokietka znajdowały się na lewym brzegu Wisły, osłaniając Kujawy. Po zajęciu ziemi dobrzyńskiej wojska czesko-krzyżackie zaatakowały Płock, jak była o tym mowa. Po zhołdowaniu księstwa płockiego Jan Luksemburski wraz z Krzyżakami powrócił do Torunia. W wyniku działań zbrojnych koalicji czesko-krzyżackiej Polska utraciła ziemię dobrzyńską. W kwietniu 1329 roku Jan Luksemburski przekazał Zakonowi połowę ziemi dobrzyńskiej, drugą połowę zaś sprzedał im w następnym roku za 4800 groszy praskich. Po zajęciu ziemi dobrzyńskiej Krzyżacy w kwietniu 1329 roku najechali zbrojnie Kujawy oraz zniszczyli dobra należące do biskupstwa włocławskiego. Krzyżacy po zdobyciu Włocławka złupili miasto, zwłaszcza siedziby prałatów i kanoników, a następnie pomaszzerowali pod biskupią siedzibę w Raciążku, którą również zdobyli i złupili. W tym samym czasie inne oddziały krzyżackie podeszły pod Przedecz, który (po oblężeniu z pomocą machin) zdobyto i zniszczono, mordując jego 80-osobową załogę. Po tych intensywnych działaniach zakończonych sukcesem Krzyżacy do końca 1329 roku nie prowadzili już wypadów na tereny Królestwa Polskiego. Bilans wojny z Zakonem

40

Zniszczenie ziemi chełmińskiej

„[...] Łokietek, król Polski, wprowadził w czyn niegodziwy zamiar, nad którym od dawna przemysliwał. A ponieważ nie powstrzymały go układy pokojowe, jakie zawarł z królem Czech i mistrzem [krzyżackim], podstępnie wdarł się do ziemi chełmińskiej z sześcioma tysiącami wojów i splądrował ją i zniszczył ogniem w pięć dni i pięć nocy. [...] król ten przedtem był księciem i niedawno Stolica Apostolska wyniosła go na króla po to, by był gorliwszym, wierniejszym i jeszcze bardziej zażartym obrońcą świętego Kościoła, wiary, wiernych. Teraz natomiast nie tylko nie broni społeczności wiernych, ale tych, którzy ją bronią, z okrucieństwem atakuje”.

Piotra z Dusburga Kronika ziemi pruskiej, przekład Sławomir Wyszomirski, wstęp i komentarz Jarosław Wenta, Toruń 2004, s. 237.

41

Bitwa pod Radziejowem – Płowcami

„[...] wojsko braci poszło do miasteczka Radziejowa. Gdy tymczasem się rozwidniało, wspomniany brat Otto i brat Dytryk wspólnie przejrzeni niegodziwy plan Łokietka, który postępował za braćmi, czego się nie spodziewali. I przez pola, lasy itd. spieszą bracia, zamierzając oblegać Brześć. Ruszył zatem komtur krajowy z potężnym wojskiem na Brześć. A marszałek jedynie z 350 [ludźmi] pozostał [na miejscu] z wieloma Prusami. O godzinie zaś trzeciej wznosi się bardzo gęsta mgła, wśród której Polacy – podążając za marszałkiem i bardzo mocno zbliżając się [do niego] – atakują, a jeden o drugim nic nie wiedział. Wszelako jednak bracia rozpoznawszy wojsko, wrogo nacierają. A Polacy cofają się i w znacznym spokoju sposobią się do walki. Marszałek ustawia pięć chorągwi, król podobnie po ustąpieniu mgły pięć chorągwi uzbroidł i miała miejsce straszna bitwa”.

Wigand von Marburg, *Nowa kronika pruska*, przekład i opracowanie Sławomir Zonenberg, Krzysztof Kwiatkowski, Toruń 2017, s. 179.

w 1329 roku nie był korzystny dla Polski, dlatego w następnym roku Władysław Łokietek planował po uzyskaniu posiłków litewskich i węgierskich odwetową wyprawę na państwo zakonne. Krzyżacy, przewidując działania króla polskiego, podjęli kolejną wyprawę zbrojną na Kujawy. W maju 1330 roku wojska zakonne uderzyły na gród Wyszogród, który zdobyto, wycinając w pień całą załogę. Na przełomie czerwca i lipca Krzyżacy podjęli kolejną wyprawę, uderzając tym razem na Raciążek – gród należący do biskupstwa włocławskiego. Po ośmiodniowym oblężeniu zdobyto go, rabując zgromadzony tam dobytek oraz żywność. W czasie oblężenia grodu zginęło wielu mieszkańców Kujaw. Z kolei oddziały krzyżackie skierowały swoje uderzenie na Brześć Kujawski, pałac i grabiąc po drodze dobra biskupstwa włocławskiego. Krzyżacy po zorientowaniu się, że załoga Brześcia Kujawskiego, którą kierował kasztelan Paweł Ogon, będzie stawiała silny opór, skierowali swoje uderzenie na Radziejów. Mieszkańcy Radziejowa, nie widząc szansy obrony, poddali gród, uzyskując prawo do swobodnego opuszczenia miasta wraz z dobytkiem. Po Radziejowie, w lipcu 1330 roku, po krótkim oblężeniu poddało się Nakło. Po zdobyciu miasta Krzyżacy dopuścili się licznych rabunków, nie oszczędzając nawet kościołów, zabili też kilkudziesięciu mieszczan. Na zakończenie kampanii letniej wojska krzyżackie zaatakowały Bydgoszcz, którą zdobyto. Także w Bydgoszczy Krzyżacy dopuścili się mordu na obrońcach miasta. W 1330 roku Władysław Łokietek, otrzymawszy posiłki z Węgier, wspólnie z wielkim księciem litewskim Giedyminem postanowił zaatakować państwo krzyżackie. Król polski wkroczył do ziemi dobrzyńskiej z zamiarem zdobycia Dobrzynia, wojska litewskie zaś wkroczyły na teren państwa zakonnego i obległy Lubawę. W wyniku przedłużającego się oblężenia Dobrzynia nie doszło do połączenia armii polsko-litewskiej. Doszło wówczas do nieporozumienia między Łokietkiem i Giedyminem. Po odejściu wojsk litewskich siły polsko-węgierskie wkroczyły jesienią do ziemi chełmińskiej. Walki zakończyły się rozejmem (miał trwać do maja), który następnie przedłużono do 24 czerwca 1331 roku. W tym czasie Krzyżacy zawarli porozumienie z Janem Luksemburskim, którego posłowie przybyli do Malborka. W 1331 roku planowano wspólny atak na Wielkopolskę i Kujawy, po zdobyciu tych prowincji Wielkopolska miała przypaść Janowi Luksemburskiemu, Kujawy zaś – Krzyżakom. Armie sprzymierzone miały się spotkać pod Kaliszem w pierwszej połowie września 1331 roku. Krzyżacy rozpoczęli działania w lipcu 1331 roku, niszcząc wiele miejscowości na Kujawach i w Wielkopolsce (dobra arcybiskupstwa gnieźnieńskiego). Próbowali także przez zaskoczenie porwać następcę tronu polskiego – królewicza Kazimierza przebywającego w Pyzdrach, jednak plan się nie powiódł.

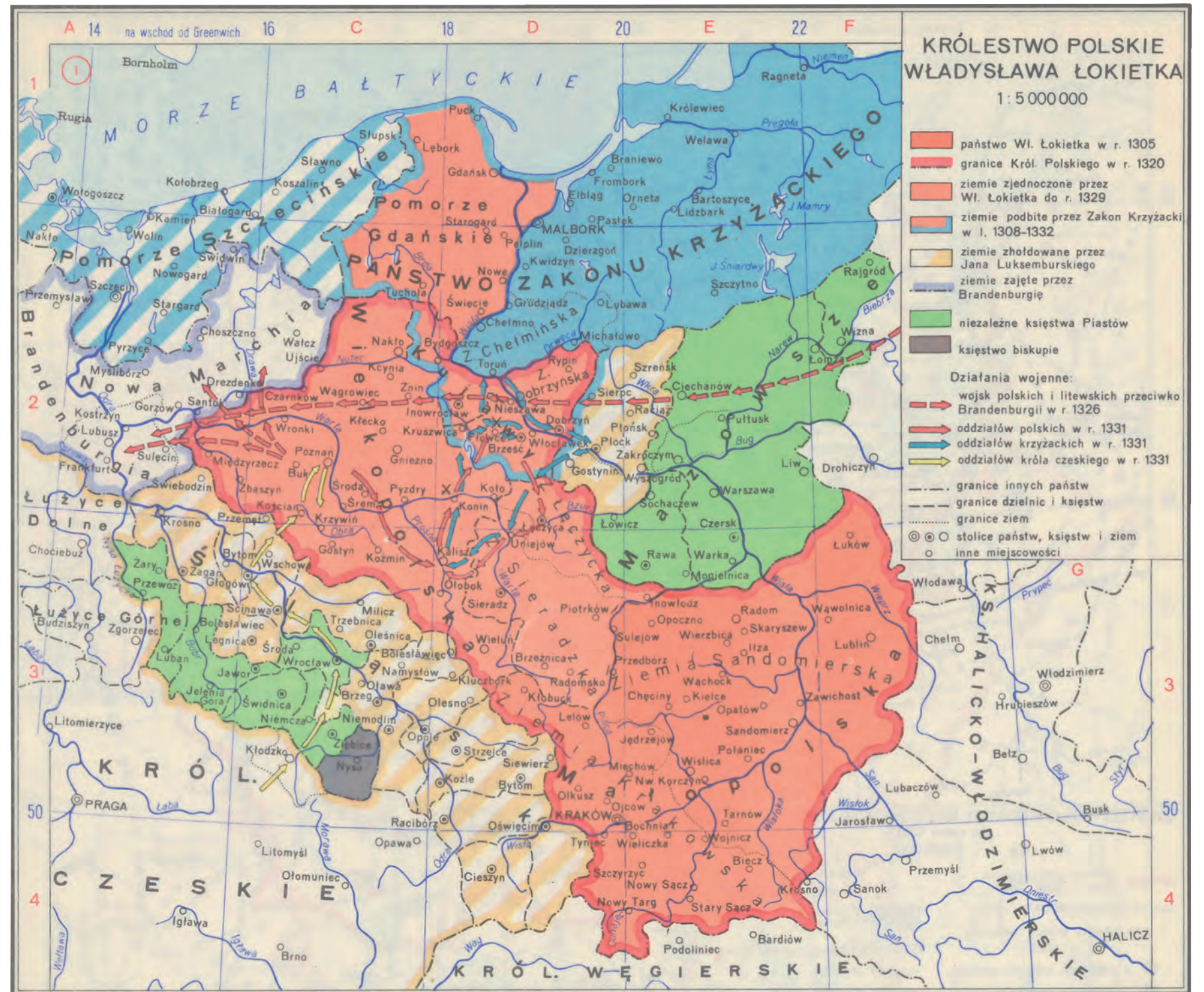
W kampanii jesiennej 1331 roku wojska krzyżackie liczyły około 7000, w tym około 200 braci zakonnych – były to oddziały z terenu państwa Zakonu Krzyżackiego w Prusach, posiłki z Inflant oraz rycerze z zachodniej Europy, w tym około 100 rycerzy z Anglii. Natomiast siły polskie mogły liczyć około 4000 rycerzy. Główny trzon armii krzyżackiej tworzyła kawaleria, piechota strzegła taborów. Krzyżacy dotarli do Kalisza 21 września, niszcząc po drodze między innymi Łęczycę, Sieradz i Szadek, lecz nie zastali tam wojsk Jana Luksemburskiego. Dlatego po dwóch dniach oblężenia miasta rozpoczęli odwrót. W tym czasie rosły siły króla polskiego. Łokietek, który armią dowodził osobiście, postępował za głównymi siłami krzyżackimi w odległości od kilku do kilkunastu kilometrów. Po kilku dniach marszu (27 września) Krzyżacy postanowili zaatakować Brześć Kujawski, dlatego w kierunku

stolicy Kujaw wysłano główne siły: przednią grupę pod dowództwem Henryka Reussa von Plauena oraz grupę główną pod dowództwem komtura chełmińskiego Ottona von Lauterberga. Ostatnia grupa wojsk krzyżackich pod dowództwem wielkiego marszałka Dytryka von Altenburga wraz z piechotą i taborem miała wyruszyć spod Radziejowa na końcu. Właśnie na tę ostatnią grupę uderzył król polski. Wojska Łokietka miały dwukrotną przewagę nad oddziałami krzyżackimi liczącymi około 2000 ludzi. Bitwa pod Radziejowem zakończyła się zwycięstwem wojsk polskich, a Dytryk von Altenburg dostał się do niewoli wraz z wieloma braćmi zakonnymi, poległo też wielu rycerzy zakonnych oraz żołnierzy piechoty pruskiej. Po zwycięskim starciu nastąpiła wkrótce druga faza bitwy. Ocalałym zbiegom krzyżackim udało się powiadomić główne siły Zakonu dowodzone przez Ottona von Lauterberga. Około godziny 14 (27 września 1331) Krzyżacy starli się pod wsią Płowce z oddziałami polskimi, które wytrzymały atak i zmusiły ich do ucieczki. Wtedy nadeszła grupa von Plauena i rozpoczęła się trzecia faza bitwy. Zmęczeni Polacy bronili się dzielnie, jednak dawał o sobie znać brak odwodów. Pierwsi wycofali się Polacy, lecz nie znaczy to, że przegrali całe starcie pod Płowcami. Henryk Reuss von Plauen dostał się do niewoli polskiej, komtur chełmiński Dytryk von Altenburg został ranny, zginęli zaś: wielki komtur i komturzy gdański i elbląski. W krwawej bitwie Krzyżacy stracili około jednej trzeciej sił. Natomiast straty wojsk polskich były wyższe i wyniosły do 50 procent stanu osobowego. Według kroniki Wiganda z Marburga biskup włocławski Maciej z Gołańczy, z którego rozkazu chowano zmarłych rycerzy, doliczył się prawie 4200 trupów.

Po krwawej bitwie pod Radziejowem – Płowcami i wycofaniu się wojsk krzyżackich na terytorium państwa zakonnego Polsce groziło kolejne niebezpieczeństwo. Jan Luksemburski po zakończeniu spraw na Śląsku skierował swoje wojska na Wielkopolskę i obległ Poznań. Król polski nie był przygotowany do konfrontacji zbrojnej z Czechami, dlatego poprosił o zawieszenie broni i zgodził się na sąd polubowny w sprawie Pomorza Gdańskiego królów: Jana Luksemburskiego i Karola Roberta. Wiosną 1332 roku doszło do ponownej agresji wojsk krzyżackich na Kujawy. Wyprawa pod dowództwem Dytryka von Altenburga skierowała się na Brześć Kujawski, który zdobyto po kilkudniowym oblężeniu z udziałem machin. Krzyżacy zburzyli w Brześciu kościół i klasztor dominikański oraz spalili inne świątynie. Następnie rozpoczęli systematyczny podbój całych Kujaw, zajmując Inowrocław, Gniewków i Raciążek. Kontrofensywa wojsk polskich z posiłkami węgierskimi została przerwana rozjemczą misją legata papieskiego Piotra z Annecy. Rezultatem tej akcji było zawarcie rozejmu do wiosny 1333 roku oraz oddanie sporu do rozstrzygnięcia królom czeskiemu i węgierskiemu. Śmierć Łokietka ostatecznie zamknęła pierwszą fazę walki zbrojnej o odzyskanie Pomorza Gdańskiego, ziemi chełmińskiej i Kujaw. Przewaga militarna Zakonu oraz jego sojusz z potężnym Janem Luksemburskim były przyczyną niepowodzenia ówczesnego wysiłku Polski odzyskania utraconych ziem.

Królestwo Polskie Władysława Łokietka (Atlas historyczny Polski, Warszawa-Wrocław 1982)

Śmierć i pogrzeb

Władysław Łokietek zmarł we wtorek 2 marca 1333 roku w Krakowie. Informację tę przekazały najbardziej wiarygodne źródła, jak *Rocznik Traski* i *Kalendarz katedry krakowskiej*. Według tego ostatniego „roku Pańskiego tysiąc trzysta trzydziestego trzeciego zmarł najjaśniejszy książę pan, król Władysław zwany Łokietek, mąż wojowniczy i dzielny obrońca Polski, [i został] pochowany w kościele [katedralnym] krakowskim”. Władysław Łokietek zmarł w wieku 73 lat. Należał do najdłużej żyjących Piastów kujawskich. Z potomstwa Konrada I Mazowieckiego dłużej od niego żył tylko książę mazowiecki Janusz I, zmarły w wieku około 83 lat. Dokładna data pogrzebu króla Władysława Łokietka nie jest znana. Z *Rocznika Traski* dowiadujemy się, że uroczysty pogrzeb króla odbył się z wielodniowym opóźnieniem. Na pewno jednak Łokietek został pochowany jeszcze w marcu, gdyż nie było żadnych przesłanek, by pogrzeb króla odbył się dopiero w kwietniu, po koronacji Kazimierza Wielkiego. Władysław Łokietek – odnowiciel Królestwa Polskiego – został pochowany w katedrze krakowskiej. Jego kamienny nagrobek powstał w latach 1341–1346 z fundacji syna, króla Kazimierza III Wielkiego. Boki sarkofagu są podzielone na pola, w których znajdują się figury duchownych, biskupów, diakonów i tak zwanych płaczek. Uwagę zwraca pięknie modelowana głowa, z sumiastymi wąsami, jednak jej autentyczność jest sprawą dyskusyjną, gdyż nie wiadomo, czy w XVII wieku figury królewskiej nie przerobiono. Na płycie wierzchniej umieszczono płasko rzeźbione wyobrażenie króla ubranego w tunikę, płaszcz koronacyjny, w koronie na głowie oraz z jabłkiem, mieczem i fragmentami berła w dłoniach. Nie zachował się pierwotny, gotycki baldachim. Obecny – z początku XX wieku – zaprojektował Sławomir Odrzywolski, Jan Raszka zaś przyozdobił herbami ziem wchodzących w skład Królestwa Polskiego.

Jadwiga Bolesławówna, żona Władysława Łokietka, po śmierci męża zamieszkała w klasztorze klarysek starosądeckich. Wstępując do klasztoru, nie przyjęła początkowo profesji zakonnej, uczyniła to dopiero w ostatnich latach swego życia w 1337 lub 1338 roku. Po śmierci męża wzrosła zdecydowanie jej aktywność. Z lat 1333–1339 zachowało się wiele dokumentów i wzmianek o nich wystawionych przez królową i panią sądecką. Dotyczyły głównie spraw ekonomicznych. W ciągu sześciu lat spędzonych przez królową Jadwigę w Starym Sączu przez jej dwór przewinęło się wiele osób świeckich i duchownych. Przebywanie na dworze królowej było atrakcyjne. Jadwiga Łokietkowa nie tylko sprawowała rządy namiestnicze na Sądeczyźnie, ale także była królową – matką, panującego monarchy. Na swoich dokumentach z lat 1333–1339 używała intytulacji – *Hedvigis Dei gracia regina Polonie et domina Sandecensis* – „Jadwiga z Bożej łaski, królowa Polski i pani sądecka”. Jadwiga, wdowa po królu Władysławie Łokietku, zmarła 10 grudnia 1339 roku i została pochowana w klasztorze klarysek w Starym Sączu.

44

Śmierć Władysława Łokietka

„[...] Kiedy zaś rozeszła się wieść o śmierci króla i nader liczny tłum szlachty i rycerzy przybył do Krakowa, odprawiono zgodnie z godnością i czcią należną królowi uroczystości żałobne, najpierw w kościołach klasztornych i parafialnych miasta Krakowa, a potem w katedrze krakowskiej i oddano wszelkie należne i przypisane prawem honory przy pogrzebie tak wielkiego księcia i tak sławnego króla. Jest rzeczą całkowicie pewną, że Polska winna bardzo wiele nie tylko pamięci, ale i prochom tego, który dla jej dobra i obrony podejmował ciągle raz po raz walki i boje”.

Roczniki, czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego, przekład Julia Mrukówna, ks. 12, Warszawa 1975, s. 223–224.

45

Potomstwo Władysława Łokietka

Władysław Łokietek ze związku z Jadwigą, córką księcia wielkopolskiego Bolesława Pobożnego, doczekał się liczego potomstwa. Najstarszym dzieckiem była Kunegunda, urodzona około roku 1295, której imię nawiązywało do siostry jej babki macierzystej Kunegundy (Kingi), żony księcia Bolesława Wstydliwego. Kunegunda około 1310 roku wyszła za mąż za księcia świdnickiego Bernarda. Motywem politycznym tego mariażu było pozyskanie sojusznika, który mógłby na Śląsku stanowić przeciwwagę dla książąt głogowskich, rywalizujących z Władysławem Łokietkiem o Wielkopolskę. Dzięki małżeństwu zarówno Bernard, jak i później jego synowie, zwłaszcza Bolek II, należeli do najwierniejszych sojuszników Łokietka na Śląsku. Kunegunda z małżeństwa z księciem Bernardem miała między innymi syna Bolka II Małego, jednego z najwybitniejszych Piastów śląskich, znakomitego polityka i gospodarza. Bolko II nie tylko odziedziczył po swoim dziadku macierzystym wzrost (nazywany był Parvus – Mały), lecz również niespotykaną energię i waleczność. Kunegunda Łokietkówna po śmierci Bernarda Świdnickiego (1326) wyszła powtórnie za mąż (1329), za księcia saskiego Rudolfa. Zmarła

Pieczęć majestatowa Ludwika Andegaweńskiego (odlew) (*Sigilla regum reges sigillorum*, oprac. G. Érszegi, Budapest 2002, nr 30)

Polska za panowania Kazimierza Wielkiego (Atlas historyczny Polski, Warszawa-Wrocław 1982)

9 kwietnia 1331 lub 1333 roku i została pochowana w klasztorze franciszkańskim w Wittenberdze.

Najstarszym synem króla polskiego był Stefan urodzony w latach 1296–1300. Jego imię nawiązywało do św. Stefana, popularnego w dynastii Arpadów, panujących na Węgrzech. Stefan zmarł w 1306 roku i został pochowany w kościele franciszkanów krakowskich.

Kolejnym synem Władysława Łokietka był Władysław, urodzony między 1296 i 1311 rokiem. Imię dziedziczył po ojcu. Władysław Łokietkowiec zmarł w 1312 roku w młodym wieku i został pochowany w kościele franciszkanów krakowskich.

Najbardziej znaną córką Władysława Łokietka była Elżbieta, urodzona w 1305 roku. Jej imię było w równym stopniu kultowe (nawiązywało do Elżbiety Turzyńskiej, córki króla węgierskiego Andrzeja II) i genealogiczne (jej babką była Elżbieta Jolanta, żona księcia wielkopolskiego Bolesława Pobożnego). Elżbieta poślubiła 6 lipca 1320 roku Karola Roberta, króla węgierskiego. Zawarcie tego małżeństwa wymagało dyspensy papieskiej, gdyż zachodziło między nimi pokrewieństwo w stopniu czwartym, dotyczącym trzeciego. Po uroczystościach ślubnych Elżbieta Łokietkówna została koronowana w Białogrodzie, miejscu koronacyjnym dynastii Arpadów. Karol Robert ze związku z Elżbietą Łokietkówną doczekał się pięciu synów: Karola, Władysława, Andrzeja, Stefana i Ludwika Wielkiego, króla Węgier i Polski. Elżbieta przeżyła swego męża, zmarłego 16 lipca 1342 roku. Jej zgon nastąpił 20 grudnia 1380 roku. Królowa została pochowana w ufundowanym przez siebie klasztorze klarysek w Starej Budzie.

Najmłodszą córką Władysława Łokietka była Jadwiga urodzona między 1306 i 1309 rokiem. Imię odziedziczyła po matce. Zdaniem części badaczy, chociaż nie jest to pewne, zamierzano ją wydać za mąż za księcia austriackiego Ottona Wesołego. Elżbieta zmarła około 1320–1325 roku. Nie jest znane miejsce jej pochówku.

Najmłodszym synem Władysława Łokietka był Kazimierz. Urodził się 30 kwietnia 1310 roku w Kowalu na Kujawach. Imię otrzymał na cześć dziada ojczywego Kazimierza I, księcia kujawskiego, protoplasty wszystkich książąt kujawskich. Kazimierz Wielki był czterokrotnie żonaty, jednak z punktu widzenia prawa kanonicznego tylko dwa jego związki małżeńskie były ważne. Pierwszą żoną Kazimierza Wielkiego była Anna Giedyminówna, córka wielkiego księcia litewskiego, którą poślubił w 1325 roku. Anna została koronowana wspólnie z mężem 25 kwietnia 1325 roku. Pierwsza żona Kazimierza Wielkiego zmarła prawdopodobnie 25 maja 1339 roku i została pochowana w katedrze wawelskiej. Król ze związku z Anną Giedyminówną doczekał się dwóch córek: Elżbiety i Kunegundy. Elżbieta, urodzona między 1326 i 1332 rokiem poślubiła (prawdopodobnie 24 lutego 1343 roku) Bogusława, księcia wołogoskiego. Z małżeństwa z Bogusławem miała córkę Elżbietę, ostatnią żonę cesarza i króla czeskiego Karola IV Luksemburskiego, oraz syna Każka (Kazimierza), adoptowanego przez króla polskiego w 1369 roku. Kolejną żoną Kazimierza Wielkiego była Adelajda, córka landgraфа heskiego

Henryka II Żelaznego. Ślub i koronacja Adelajdy odbyły się 29 września 1341 roku w Poznaniu. Na przełomie 1354 i 1355 roku doszło do rozkładu małżeństwa. Adelajda zmarła po 25 maja 1371 roku i została pochowana w Cassel, w tamtejszym klasztorze augustiańskim. W 1356 roku Kazimierz Wielki poślubił podsuniętą mu przez Karola IV Luksemburskiego mieszczkę praską Krystynę, wdowę po rajcy Mikłuszu Rokiczańskim. Do wspomnianego mariażu o charakterze morgantatycznym doszło jesienią 1356 roku. Związek z Krystyną nie był długotrwały. Po raz ostatni król ożenił się z Jadwigą, córką księcia żagańskiego, Henryka V Żelaznego. Kazimierz Wielki poślubił Jadwigę 25 lutego 1365 roku we Wschowie, jednak małżeństwo to z punktu widzenia prawa kanonicznego było nieważne, gdyż żyła nadal Adalajda Heska. Z małżeństwa z Jadwigą Żagańską Kazimierz Wielki doczekał się tylko trzech córek: Anny, Kunegundy i Jadwigi. Jadwiga po śmierci Kazimierza Wielkiego wyszła za mąż powtórnie, za księcia legnickiego Ruprechta. Ostatnia żona Kazimierza Wielkiego zmarła 27 marca 1390 roku i została pochowana w kolegiacie św. Grobu w Legnicy.

Zachowały się informacje na temat potomstwa naturalnego Kazimierza Wielkiego. Z zachowanych źródeł znamy tylko dwóch niewątpliwych synów władcy polskiego. Są nimi Jan i Niemierza, znani z *Kroniki Janka z Czarnkowa*, księgi rachunkowej miasta Krakowa oraz *Roczników Jana Długosza*. Nie jest znana matka Jana ani Niemierzy, gdyż przekaz Długosza, iż była nią Żydówka Estera, nie zasługuje na zaufanie. Należy również odrzucić pogląd Oswalda Balzera, że matką naturalnych synów Kazimierza Wielkiego była Códka, kasztelan-ka sieciechowska.

Kazimierz III Wielki był ostatnim męskim przedstawicielem królewskiej linii Piastów kujawskich. Natomiast ostatnim Piastem kujawskim po mieczu był Władysław Biały, syn Kazimierza Ziomomysłowica, zmarły w 1388 roku i pochowany w kościele św. Benigna w Dijon.

* * *

Po śmierci Władysława Łokietka władzę w Polsce objął jego jedyny żyjący syn Kazimierz III, zwany później Wielkim, który został koronowany w katedrze krakowskiej 25 kwietnia 1333 roku. Od początku swoich rządów starał się uporządkować stosunki z najbliższymi sąsiadami i wyprowadzić kraj z izolacji politycznej, w której znalazł się pod koniec rządów jego ojca. Pierwsze polityczne decyzje nowego władcy świadczyły, że kieruje się on pragmatyzmem politycznym. Zawarł układ pokojowy z Brandenburgią i Zakonem Krzyżackim oraz w sposób pokojowy doprowadził do zhołdowania Piastów mazowieckich. W 1335 roku uzyskał od Luksemburgów zrzeczenie się tytułu króla polskiego. W ciągu swoich rządów (1333–1370) dokonał wielkiej modernizacji państwa. Według przekazu *Kroniki Jana z Czarnkowa* Kazimierz III, syn i następca Władysława Łokietka, „rządził powierzonym mu przez Boga królestwem i narodem dzielnie i z pożytkiem [...]”. Był najzarliwszym opiekunem i obrońcą dobrych i sprawiedliwych, zaś najsroższym prześladowcą złych. Król ten ponad wszystkich monarchów polskich dzielnie rządził rzeczą połączoną,

albowiem jak drugi Salomon podniósł do wielkości dzieło swoje – murował miasta, zamki domy. [...] Królestwa swego dzielnie bronił, Krzyżacy bowiem, widząc jego potęgę i przedsiębiorczość, ziemie kujawską i dobrzyńską, które zajęli za czasów jego ojca, na powrót mu oddali i zawarli z nim pokój wieczysty”.

Kazimierz Wielki zmarł 5 listopada 1370 roku na zamku krakowskim i został pochowany w czwartek 7 listopada w katedrze wawelskiej. Po śmierci króla, w wyniku układów sukcesyjnych z Andegawenami, tron polski objął siostrzeniec Kazimierza Wielkiego Ludwik Andegaweński, król węgierski.

Janusz Grabowski

Potomstwo Władysława Łokietka

„[...] Pozostawił on jedyne-
go syna, imieniem Kazimierz,
dziedzica królestwa
i spadkobiercę, o którego
podziwu godnych czynach,
wspaniałości i cnocie niżej się
pisze. Ten Kazimierz, jeszcze za
życia ojca swego Władysława,
a z jego rozkazu, dla dobra
i pokoju Królestwa Polskiego,
pojął za żonę córkę wielmożnego
księcia pana Giedymina,
wielkiego księcia litewskiego,
imieniem Anna. Gdy ją zamierzał
razem ze sobą koronować, matka
jego, córka niegdyś Bolesława
[Pobożnego], księcia kaliskiego,
syna Władysława Odonica,
powiedziała, że to podług prawa
dziać się nie powinno, ponieważ
żyje ona, prawa królowa
koronowana, za życia przeto
innej na to samo królestwo
koronować nie należy. Wszelako,
zgadzając się dobrotliwie na
prośby syna, którego bardzo
czule kochała, wstąpiła do
klasztora św. Klary w Starym
Sączu, i tam, przyjąwszy regułę
św. Franciszka, w habicie
zakonnym, razem z siostrami tam
żyjącymi, do końca życia służyła
z pobożnością i wielką pokorą”.

Kronika Jana z Czarnkowa,
przekład Józef Zerbillo, wyd. 2,
Kraków 1996, s. 13.

dokumenty

[1232-1233], b.m.

Konrad I, książę Mazowsza i Kujaw, zwraca Michałowi biskupowi kujawskiemu wieś Chełmce, sprzedaje wieś Kicko i zamienia wieś Bętkowo.

Or. Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 6420; jęz. łaciński, 1 karta pergaminowa o wymiarach 336 x 135 + 11 mm; pieczęć wystawcy, odcisk w naturalnym wosku na sznurze.

Wyd. Zbiór ogólny przywilejów i spominków mazowieckich. *Codex Diplomaticus et Commemorationum Masoviae Generalia*, t. 1, wyd. J. K. Kochanowski, Warszawa 1919, nr 327.

1263, Inowrocław

Kazimierz I, książę łęczycki i kujawski, wyraża zgodę w toczącym się sporze z Zakonem Krzyżackim na wyznaczenie czterech sędziów polubownych: Sambora II księcia pomorskiego, Wolimira biskupa włocławskiego, Fryderyka von Hausena, Jana von Wegeleubena oraz biskupa chełmińskiego Heidenreicha.

Or. Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 583; jęz. łaciński, 1 karta pergaminowa o wymiarach 116 x 156 + 17 mm; pieczęć główna (figuralna) wielkiego mistrza Zakonu Krzyżackiego Anno von Sangerhausena, odcisk w osiu czarnym, średnica 35 mm, zawieszony na pasku pergaminowym. W polu pieczęci Maria z Dzieciątkiem, siedząca na szerokim tronie, w kształcie ławy z oparciem, wokół głowy ma nimb, taki sam, jaki otacza głowę siedzącego na lewym kolanie matki dziecka Jezus. Jezus unosi prawą rękę w geście błogosławieństwa, a w lewej trzyma księgę. Maria w prawej ręce trzyma, opierając o ramię, berło liliowe. Powierzchnia zaplecka podzielona jest przez poprzeczne belkowanie. Legenda: [S(igillum) MAG(istr) HOSPI]TAL(is) S(ancte) MARIE T[hEVT(onicorum)]; po dwóch pieczęciach pozostały paski pergaminowe.

Publikacje: B. Schmid, *Die Siegel des Deutschen Ordens in Preussen* (I), „Altpreussische Forschungen”, 1938/15(4), z. 1, s. 64, tab. 6; *Pommerellisches Urkundenbuch*, wyd. M. Perlbach, Danzig 1882, nr 198, s. 166-167; J. Grabowski, *Z dziejów stosunków Polski z zakonem krzyżackim w Prusach (XIII-XVI wiek)*, Warszawa 2006, s. 20; *Grunwald 600 lat chwały. Katalog wystawy*, oprac. J. Grabowski, Warszawa 2010, s. 72.

Wyd.: *Wzory pism dawnych*, wyd. K. Stronczyński, Warszawa 1839, nr 12; *Pommerellisches Urkundenbuch*, nr 198, s. 166-167.

15 lutego 1278, Kraków

Bolesław Wstydlivy, książę krakowski i sandomierski, nadaje Prokopowi, kanclerzowi małopolskiemu, wieś Czystebrzegi (Wola Boturzyńska).

Or. Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 4976; jęz. łaciński; 1 karta, pergaminowa o wymiarach: 552 x 240 + 290 mm, pieczęć wystawcy w naturalnym wosku na sznurze.

Wyd. Kodeks dyplomatyczny Małopolski, t. 1, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1876, nr 94, s. 112–114.

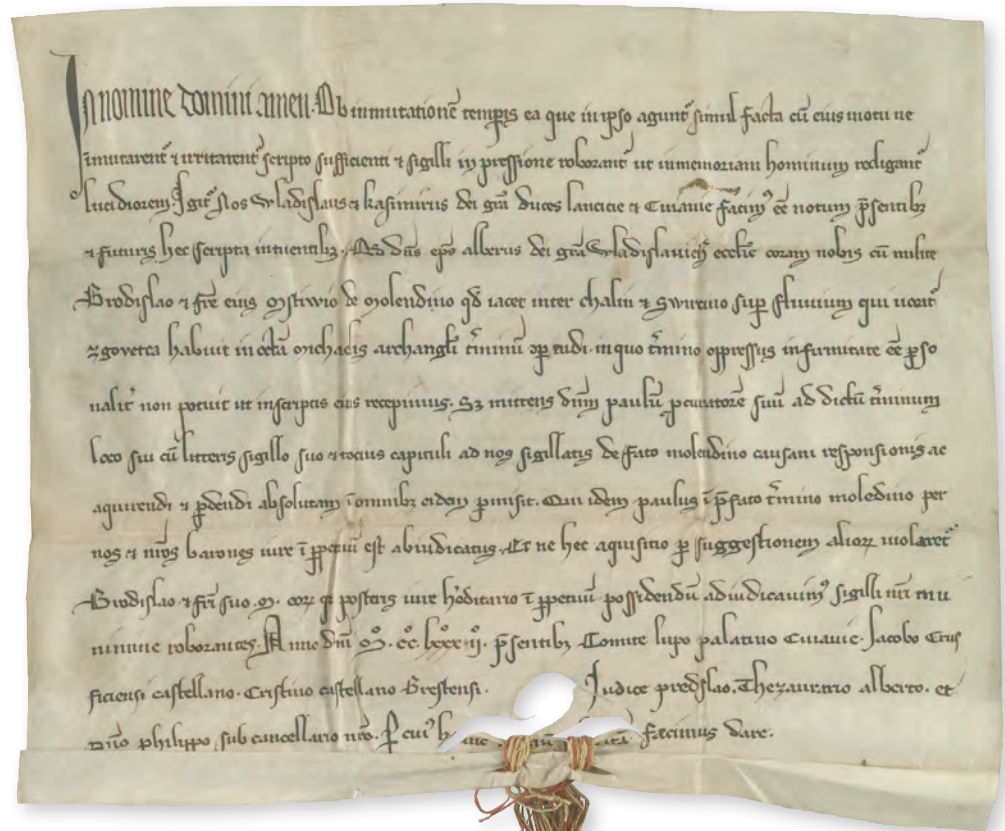
[30 września–5 października] 1282, Świecie

Mściwoj II, książę pomorski, zamienia z Albierzem biskupem włocławskim (kujawsko-pomorskim) i kapitułą port zwany Mosty i wieś: Witomino, Lewino, Subkowy, Swaróżyn i Mosiny na wsie Rudno, Kleszczewo i Wojanowo.

Or. Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 6457; 1 karta pergaminowa o wymiarach: 239 x 172 + 37 mm, pieczęć wystawcy, odcisk w naturalnym wosku na sznurze.

Wyd.: Kodeks dyplomatyczny Polski, t. 2, cz. 1, wyd. L. Rzyszczewski, Warszawa 1848, nr 119, s. 104, 105.

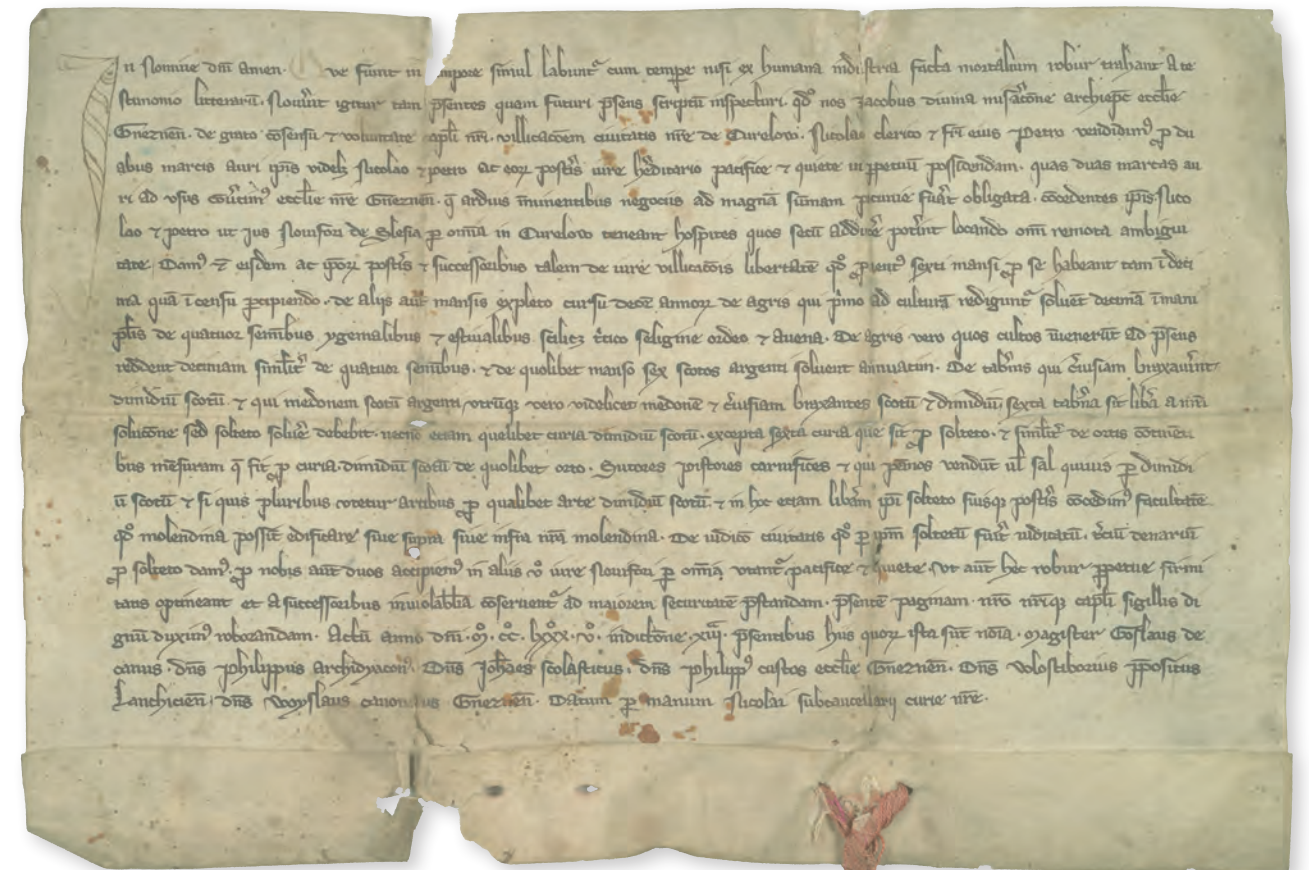
1282, b.m.

Władysław Łokietek i Kazimierz, książęta łęczyccy i kujawscy, przysądają Brodzisławowi i jego bratu Mściwojowi młyn zbudowany na rzece Zgłowiątka pomiędzy wsiami Chalno i Świerczyn w powiecie brzeskim, o który była sprawa sądowa pomiędzy nimi a biskupem włocławskim, Albierzem.

Or. Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 6456; jęz. łaciński, 1 karta pergaminowa o wymiarach: 284 x 229 + 24 mm. Odcisk w naturalnym wosku na sznurze; średnica: 38 mm. W polu pieczęci godło kujawskie połuorzeł i lew, pod wspólną koroną.

Legenda: [...] DVCIS LANCICIE.

Publikacje: F. Piekosiński, *Pieczęcie polskie wieków średnich*, cz. I: *Doba piastowska*, Kraków 1899, nr 183, s. 125. Wyd.: *Kodeks dyplomatyczny Polski*, t. 2, cz. 1, nr 117, s. 101, 102.

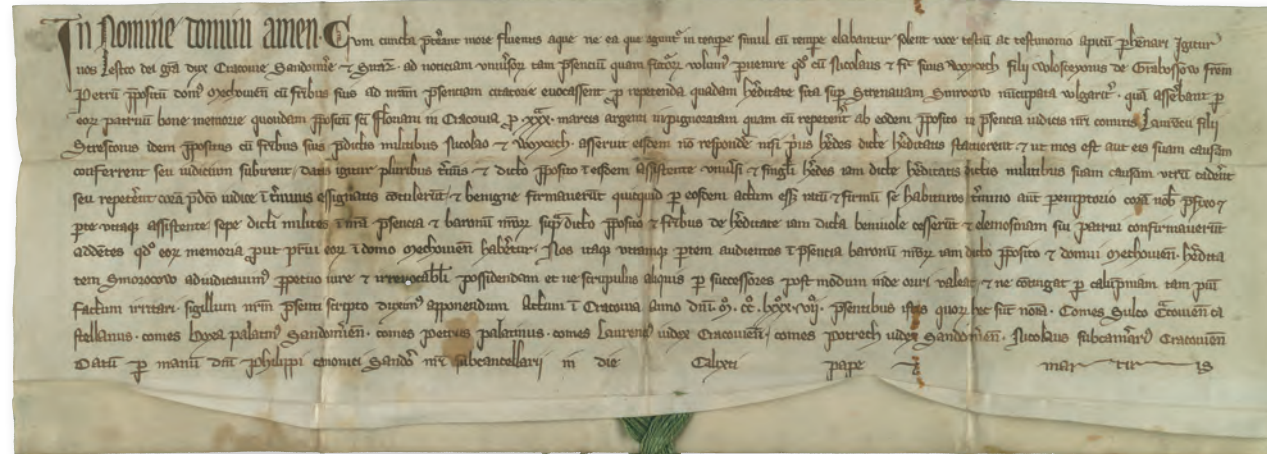
1285, b.m.

Jakub Świnka, arcybiskup gnieźnieński, powierza klerykowi Mikołajowi i bratu jego Piotrowi osadzenie miasta Kurzelowa w pow. chełcińskim na prawie średzkim.

Or. Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 2133; jęz. łaciński; 1 karta pergaminowa o wymiarach: 185 x 270 + 25 mm, sznur po pieczęci wystawcy.

Wyd.: *Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. 4, wyd. S. Kuraś, I. Sułkowska-Kuraś, Wrocław 1969, nr 883, s. 24, 25.

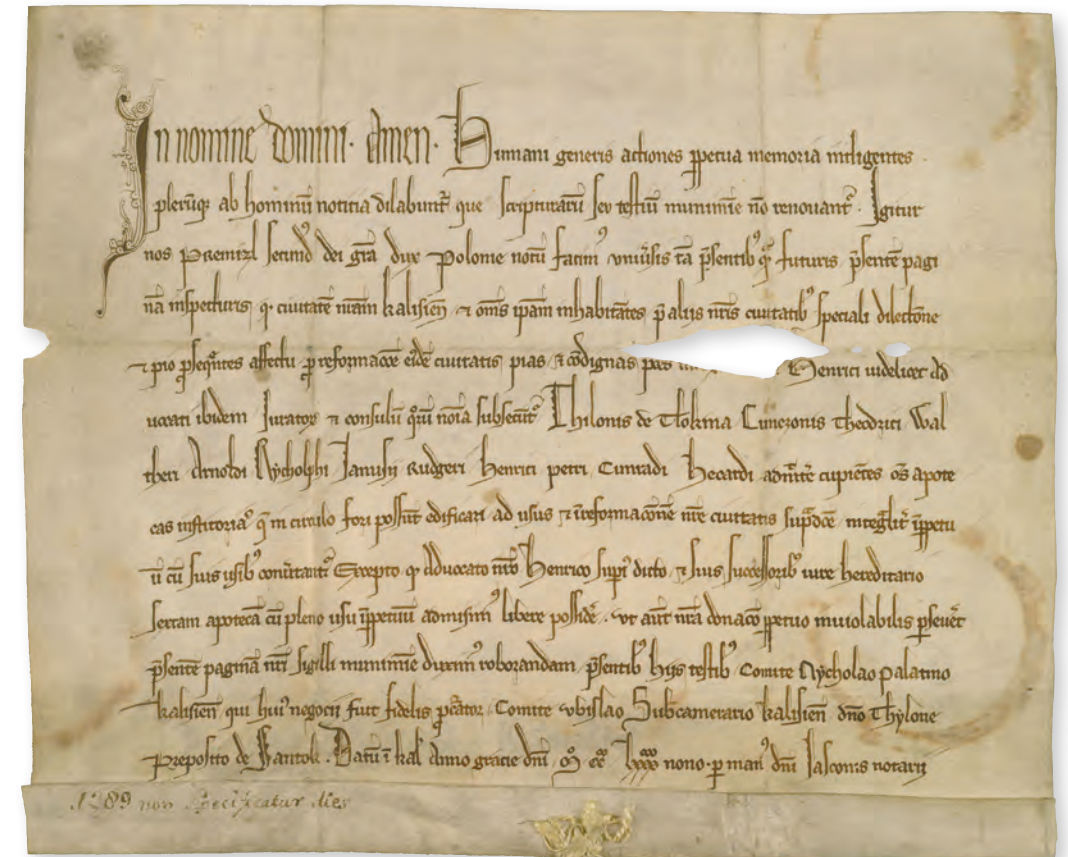

14 października 1287, Kraków

Leszek Czarny, książę krakowski, sandomierski i sieradzki przysądza klasztorowi bożogrobców w Miechowie wieś Smroków nad rzeką Szreniawą, o której zwrot pozwalają prepozyta Piotra przed sądem książęcy bracia Mikołaj i Wojciech z Gręboszowa w pow. wiślickim.

Or. Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 6464; jęz. łaciński, 1 karta pergaminowa o wymiarach: 382 x 139 + 24 mm, pieczęć wystawcy, odcisk w naturalnym wosku na sznurze.

Wyd.: *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, t. 2, nr 509, s. 169–170.

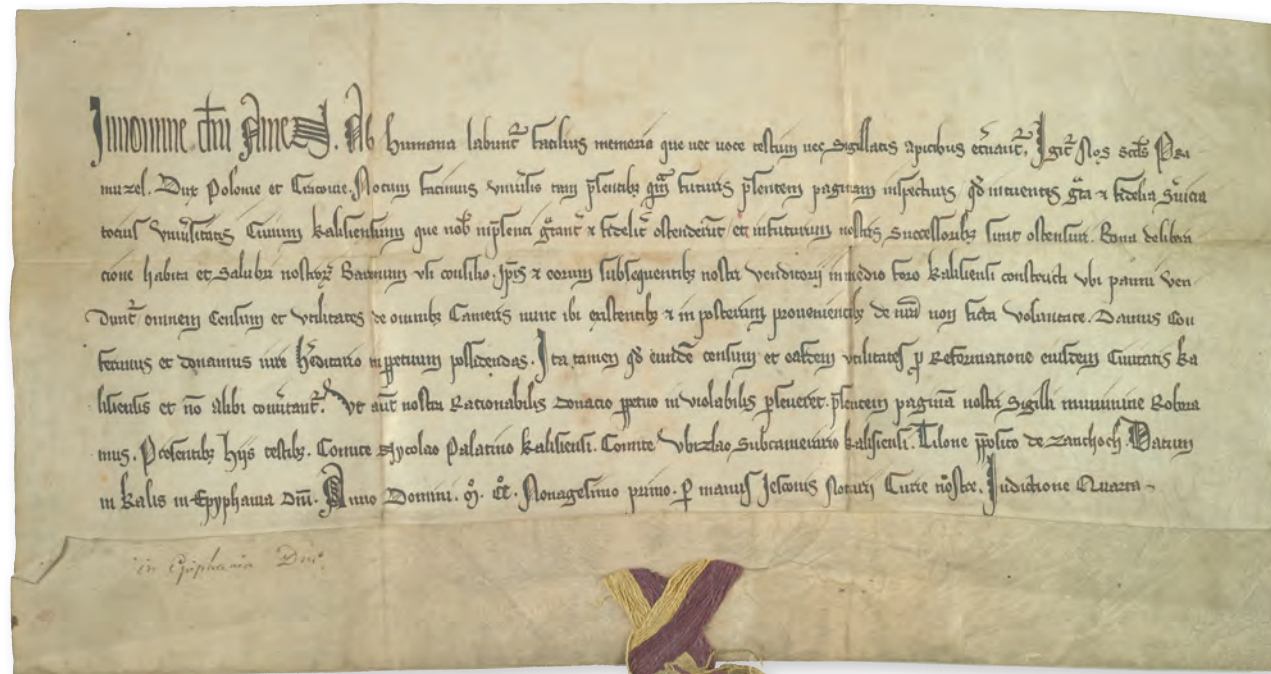
1289, Kalisz

Przemysł II, książę wielkopolski, nadaje miastu Kalisz wszystkie kramy, jakie zostaną wybudowane w pobliżu rynku.

Or. Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 6465; jęz. łaciński; 1 karta pergaminowa o wymiarach: 295 x 247 + 20 mm, ubytek w tekście; pieczęć wystawcy, odcisk w naturalnym wosku na sznurze.

Wyd.: *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 2, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1887, nr 640, s. 21.

6 stycznia 1291, Kalisz

Przemysław II, książę wielkopolski i krakowski, nadaje miastu Kalisz czynsz z kramów sukienicznych znajdujących się na rynku.

Or. Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 6469; jęz. łaciński, 1 karta pergaminowa o wymiarach: 187 x 36 + 43 mm, sznur po pieczęci wystawcy.

Wyd.: *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 2, nr 665, s. 44–45.

24 czerwca 1292, Łęczycza

Kazimierz, książę łęczycki, nadaje immunitet i prawo średzkie wsiom klasztoru cystersów w Sulejowie: Górze, Puczniewowi i Kępie.

Or. Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 6303; jęz. łaciński, 1 karta pergaminowa o wymiarach: 170 x 260 + 25 mm; resztki sznura po pieczęci wystawcy.

Wyd.: *Kodeks dyplomatyczny Polski*, t. 1, wyd. L. Ryszczewski, A. Muczkowski, Warszawa 1847, nr 80, s. 144, 145; reg. J. Mitkowski, *Początki klasztoru Cystersów w Sulejowie*, Poznań 1949, nr 64, s. 311.

4 marca 1298, Kalisz

Władysław Łokietek, książę Królestwa Polskiego, pan Pomorza, Kujaw, Łęczycy i Sieradza, potwierdza darowiznę wsi Koszuty, dokonaną przez komesa Gerwarda syna Boguszy, na rzecz opata i klasztoru cystersów w Łądzie.

Or. Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 7222; j. łaciński, 1 karta pergaminowa o wymiarach: 380 x 265 + 50 mm. Pieczęć wystawcy na sznurze, odcisk w naturalnym wosku.

Wyd.: *Kodeks dyplomatyczny Polski*, t. 1, nr 88, s. 156-157.

3 lipca 1304, Lateran

Benedykt XI, papież, poleca biskupowi krakowskiemu [Janowi Muskacie] zbadać sprawę udzielenia przez kapitułę bożogrobców w Miechowie dóbr i dochodów klasztornych różnym osobom.

Or. Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 2340; jęz. łaciński, 1 karta pergaminowa o wymiarach: 360 x 245 + 47 mm; bulla ołowiana na sznurze konopnym.

Wyd.: *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, t. 2, nr 542, s. 209; reg. *Bullarium Poloniae*, t. 1, wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, Rzym 1982, nr 985.

1 maja 1309, Toruń

Henryk von Plötzkau, mistrz krajowy w Prusach, stwierdza, że Przemysław Ziemowitowic, książę kujawski, namiestnik z ramienia Władysława Łokietka na Pomorzu, w dzielnicy świeckiej, sprzedał Zakonowi Krzyżackiemu dobra między Nogatem a zalewem Świeżym.

Or. Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 812; jęz. łaciński, 1 karta pergaminowa o wymiarach 210 x 120 + 23 mm; Z trzech pieczęci pozostały dwie: 1. pieczęć mistrza krajowego w Prusach Henryka von Plötzkau, odcisk w zielonym wosku na pasku (częściowo uzupełniana współcześnie), średnica: 41 mm. W polu pieczęci scena z ucieczki do Egiptu. Matka Boska z Dzieciątkiem, siedząca na osiołku, którego prowadzi św. Józef. Legenda: [S(igillum)] PRECEPT[ORIS] S(anc)TE MARIE THVTON[ICORUM] IN PRV[ZIA].

Publikacje: B. Schmid, *Die Siegel des Deutschen Ordens in Preussen* (I), z. 2, s. 186, tabl. 5; *Grunwald 600 lat chwały. Katalog wystawy*, s. 77.

2) pieczęć komtura ziemi chełmińskiej Güntera von Schwarzburga. Odcisk w naturalnym wosku, na pasku; średnica: 39 mm. W polu pieczęci Chrystus siedzący na tronie, w lewej ręce trzyma księgę a prawą wznosi w geście błogostawieństwa.

Legenda: [S(igillum)] PROVINCIALIS TERRE CVLME[NSIS]. 3. Po pieczęci Eberharda von Vineburg, komtura królewieckiego pozostał otwór w zakładce pergaminu.

Publikacje: *Grunwald 600 lat chwały. Katalog wystawy*, s. 77. Wyd.: *Pommerllisches Urkundenbuch*, nr 672; *Lites ac res gestae inter Polonos Ordinemque Cruciferorum*, t. 2, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1892, s. 266.

14 kwietnia 1325, Brześć Kujawski

Władysław Łokietek, król polski potwierdza cystersom w Byszewie (Koronowie) przywileje nadane im przez poprzednich władców oraz stan posiadania w kasztelani nakielskiej i zezwala na lokację dóbr klasztornych na prawie niemieckim z dodaniem różnych wolności.

Or. Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 6481; jęz. łaciński, 1 karta pergaminowa o wymiarach 300 x 420 + 48 mm; pieczęć mniejsza wystawcy, odcisk w naturalnym wosku na sznurze.

Wyd.: *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 2, nr 1049.

29 marca 1329, Płock

Jan Luksemburski, król czeski i polski nadaje Wacławowi, księciu mazowieckiemu i płockiemu ziemie jego z gradami Płockiem, Wyszogrodem i Gostyninem na prawie lennym.

Or. Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 10, 1 karta pergaminowa o wymiarach 344 x 194 x 40 mm, 1 pieczęć na sznurze, 6 pieczęci na paskach oraz 1 pasek po pieczęci: 1. pieczęć Jana Luksemburskiego, króla czeskiego. Odcisk w naturalnym wosku, na sznurze; średnica: 95 mm. Pieczęć znacznie uszkodzona zachowana środkowa część. W polu pieczęci król na koniu jadący w lewo. Na głowie ma hełm z wachlarzem z pawich piór, w prawej ręce trzyma uniesiony miecz, a w lewej tarczę 4-polową ze swoim herbem (w polu 1 i 4 - lew czeski; w polu 2 i 3 - lew Luksemburgów), ubrany w tunikę, koń nakryty kropierzem z wzorem herbu, pióra z hełmu, nakrycie głowy konia, jego kopyta i ostrze miecza przerywają napis otokowy.

Legenda: (otok uszkodzony w ok. 75%) [IOHANNES DEI GRATIA REX BOEMIE AC LVCEMBVRGENSIS COMES]; *Zbiór dokumentów i listów miasta Płocka*, t. 1, wyd. S. M. Szacherska, Warszawa 1975 nr 22c, s. 37; *Album rysunków Kajetana Wincentego Kielisińskiego ze zbiorów Biblioteki Kórnickiej Polskiej Akademii Nauk*, wyd. P. Pokora, Kórnik 2013, s. 13. 2. pieczęć (3. nacięcie) Henryka z Weilnau. Odcisk w naturalnym wosku, na pasku; średnica: 35 mm.

W polu pieczęci tarcza z dwoma lwami jeden pod drugim idącymi w swoją prawą stronę z zawiniętymi do góry ogonami.

Legenda: + S HEYNRICI COMITIS DE WILENAWE; *Zbiór dokumentów i listów miasta Płocka*, t. 1, nr 22c, s. 37. 3) pieczęć (4. nacięcie) Ulryka z Hanau. Odcisk w naturalnym wosku, na pasku; średnica:

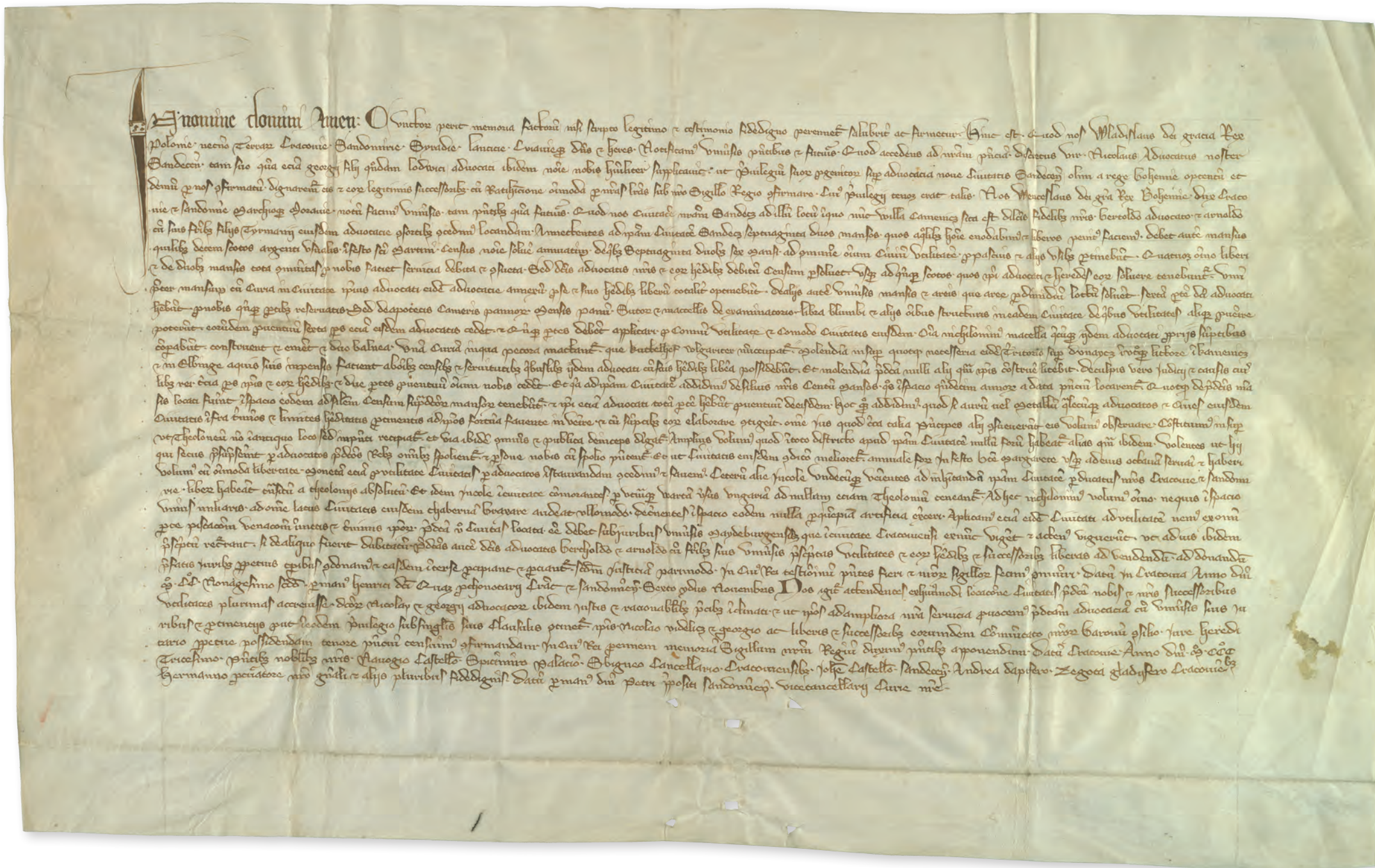
33 mm. W polu pieczęci orzeł z rozpostartymi skrzydłami zwrócony lekko lewym bokiem do patrzącego siedzący na pochylonej tarczy z herbem hrabiów Hanau. Legenda: + S ULRICI DE HANUWE; *Zbiór dokumentów i listów miasta Płocka*, nr 22c, s. 37. 4) pieczęć (5. nacięcie) Piotra z Rožmberka. Odcisk w naturalnym wosku, na pasku; średnica: 25 mm. W polu pieczęci hełm a nad nim róża 5-płatkowa. Wokół floresy. Legenda: * S * PETRI DE ROSEMBERG **; *Zbiór dokumentów i listów miasta Płocka*, t. 1, nr 22c, s. 37. 5) pieczęć (6. pasek) Wilhelma z Landštejna. Odcisk w naturalnym wosku, na pasku; średnica: 35 mm. W polu pieczęci tarcza z różą 5-płatkową.

Legenda: S WILHELMI DE LANDSTEIN; *Zbiór dokumentów i listów miasta Płocka*, t. 1, nr 22c, s. 37. 6) Fragment pieczęci (8).

Wyd.: *Zbiór dokumentów i listów miasta Płocka*, t. 1: (1065-1495), nr 22a, s. 32-34, 22c, s. 37-39.

1330, Kraków

Władysław Łokietek, król polski potwierdza dokument Wacława II, króla Czech, księcia krakowskiego i sandomierskiego oraz margrabiego Moraw z daty, Kraków, 8 listopada 1292 r., w którym zezwala wójtowi Bartoldowi i Arnoldowi synom Tyrmanda, na lokację na prawie magdeburskim miasta Nowy Sącz na terenie wsi Kamienica.

Or. Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 4980; jęz. łaciński, 1 karta pergaminowa o wymiarach: 592 x 332 + 36 mm; otwory po pieczęci.

Wyd.: Kodeks dyplomatyczny Polski, t. 3, wyd. J. Bartoszewicz, nr 67, Warszawa 1858, s. 155-158.

30 kwietnia 1334, Malbork

Luter, książę brunszwicki i wielki mistrz, wraz z najwyższymi urzędnikami Zakonu Krzyżackiego, przedłużył zawieszenie broni z królem polskim Kazimierzem III Wielkim, zawarte w Toruniu 18 kwietnia 1333 r., najpierw do 24 czerwca bieżącego roku, a następnie do tegoż dnia następnego roku.

Or. Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 8; jęz. łaciński, 1 karta pergaminowa o wymiarach 444 x 230 + 32 mm; 7 pieczęci na paskach pergaminowych: 1. wielkiego mistrza Luthera, księcia brunszwickiego, odcisk w czarnym wosku, średnica 48 mm.

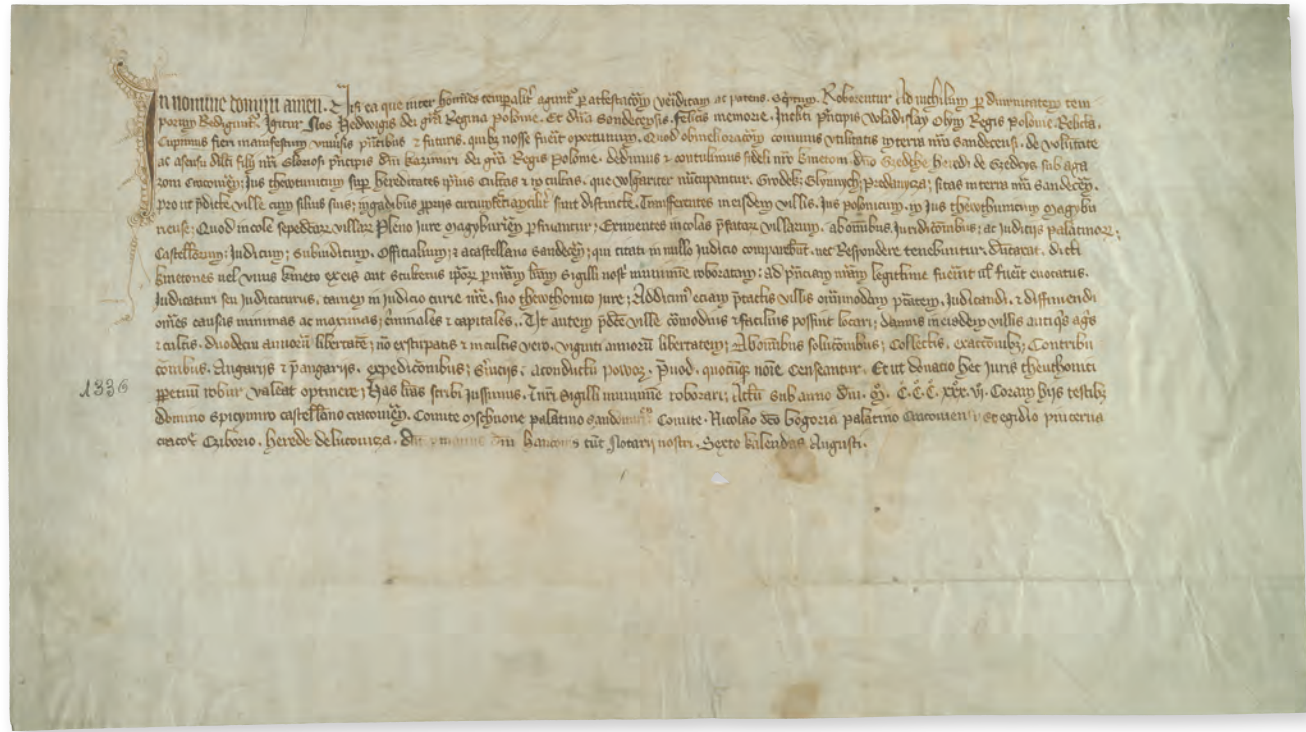
Legenda: [SIGILLUM : MAGISTRI] : GENERAL(IS) HOSPIT(ALIS) : S(AN)CT(AE) : MARIE : T[HE]VT(ONICORUM) IER(USA)I(E) M(I)TAN(IS); 2. wielkiego komtura i komtura krajowego chełmińskiego Konrada Kesselhuta, odcisk w ciemnobrązowym wosku, średnica 35 mm. Legenda: + S(IGILLUM) • PRECEPTOR(IS) • DOM(US) • THEVTONICORUM; 3. wielkiego szpitalnika i komtura elbląskiego Zygfrieda von Sicte, odcisk w naturalnym wosku, średnica 33 mm. Legenda: S(IGILLUM) HOSPITALARII DOM(US) THEVTONICOR(UM); 4. wielkiego szatnego i komtura dzierzgońskiego Güntera, hrabiego von Schwarzburga, odcisk w naturalnym wosku, średnica 35 mm. Legenda: zatarta; 5. podskarbiego Ludolfa Königa, odcisk w naturalnym wosku, średnica 33 mm. Legenda: + S(IGILLUM) TESAUARARII [...] TEVTONICORUM; 6. komtura grudziądzkiego Siegharda, hrabiego von Schwarzburg, odcisk w naturalnym wosku, średnica 36 mm. Legenda: + CONMENDATORIS • IN GRVDENZ; 7. komtura gniewskiego Rüdgera, odcisk w naturalnym wosku, średnica 33 mm. Legenda: + S(IGILLUM) • COMENDATORIS • DOM(US) • D(E) • MEWA.

Publikacje: J. Grabowski, *Z dziejów stosunków Polski z zakonem krzyżackim w Prusach (XIII–XVI wiek)*, s. 19; *Grunwald 600 lat chwały. Katalog wystawy*, s. 78–79; J. Grabowski, *Dokument wielkiego mistrza Luthera księcia brunszwickiego*, w: *Sapientia aedificavit sibi domum. Mądrość zbudowała sobie dom...*, Katalog wystawy w Muzeum Zamkowym w Malborku 14 września – 17 listopada 2019, Malbork 2019, s. 136–139.

Wyd.: *Lites ac res gestae Polonos Ordinemque Cruciferorum*, t. 1, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1890, nr 18, s. 441–442, wyd. 2.

27 lipca 1336, b.m.

Jadwiga królowa Polski i pani sądecka, wdowa po królu Władysławie Łokietku, przenosi trzy wsie w ziemi sądeckiej: Gródek, Glinik i Przydonica, należące do podkoniuszego krakowskiego Giedki z Giedczyc h. Gryf, z prawa polskiego na niemieckie.

Or. Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 8482; jęz. łaciński, 1 karta pergaminowa o wymiarach: 425 x 190 + 45 mm; otwór po sznurze od pieczęci wystawcy.

Wyd.: Kodeks dyplomatyczny Małopolski, t. 1, nr 205.

20 stycznia 1339, Włodzimierz

Bolesław Jerzy II Trojdenowicz, książę i dziedzic królestwa Rusi, nadaje wiernemu współpracownikowi, Bartkowi z Sandomierza, wójtostwo w Sanoku na prawie magdeburskim; mieszkańcy zostają zwolnieni z opłat przez 15 lat, a później mają płacić czynsz roczny w wysokości 15 gr.

Or. Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 7226; jęz. łaciński, 1 karta pergaminowa o wymiarach: 330 x 361 + 61 mm; sznur po pieczęci wystawcy.

Wyd.: Kodeks dyplomatyczny Polski, t. 3, nr 88, s. 197-199.

22 sierpnia 1347, Sandomierz

Kazimierz III Wielki, król polski, pozwala klasztorowi norbertanek w Busku na przeniesienie wsi Kotarszyn, Nosów i Piotrów w ziemi sandomierskiej z prawa polskiego na średzkie.

Or. Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 2350; jęz. łaciński,

1 karta pergaminowa o wymiarach: 405 x 233 + 81 mm; pieczęć majestatowa wystawcy, odcisk w naturalnym wosku na sznurze.

Wyd.: *Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. 1, wyd. S. Kuraś, Wrocław 1962, nr 50, s. 64-65.

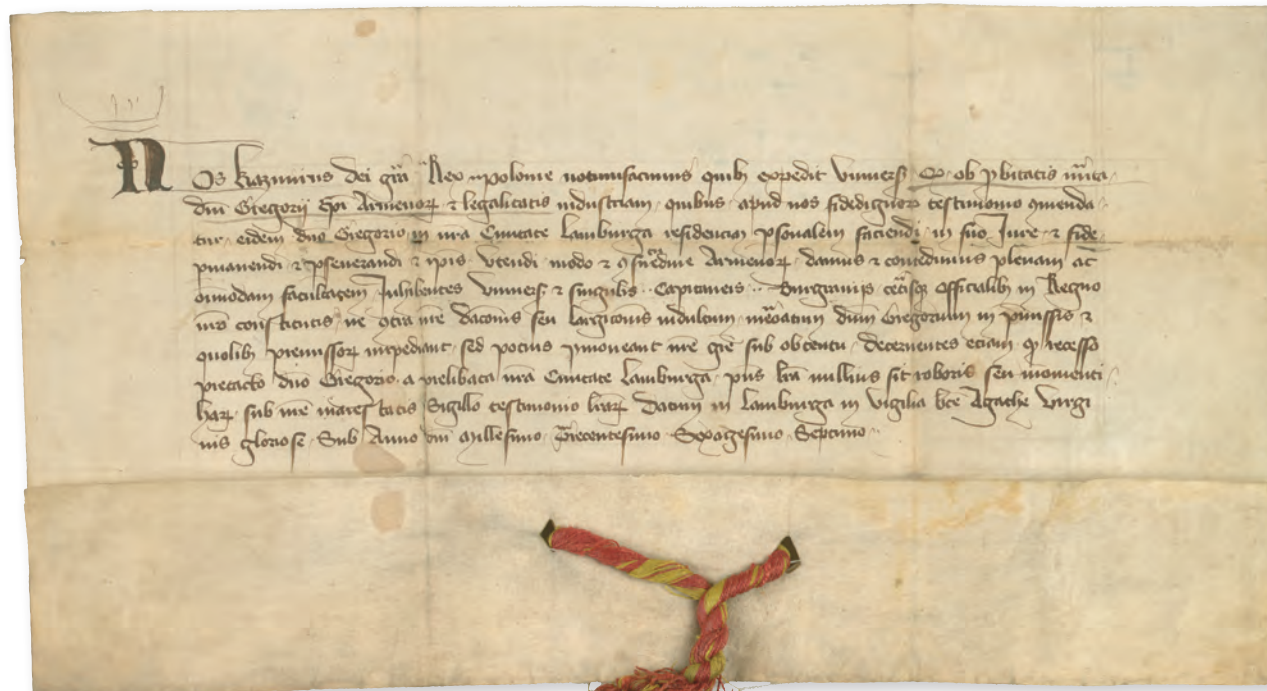
1 maja 1356, Praga

Karol IV Luksemburski, cesarz rzymski i król czeski, transumuje dokumenty Ludwika Andegawerskiego, króla węgierskiego z daty: Buda, 27 maja 1353 r.: 1. dotyczący zrzeczenia się praw do księstw świdnickiego i jaworskiego; 2. oddania Byczyny i Kluczborka za rezygnację cesarza Karola IV z księstwa płockiego.

Or. Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 16, jęz. łaciński, 1 karta pergaminowa o wymiarach: 455 x 265 + 55 cm; pasek po pieczęci wystawcy.

Wyd.: *Kodeks Dyplomatyczny Księstwa Mazowieckiego*, wyd. J. T. Lubomirski, Warszawa 1863, nr 74, s. 65-66; *Lehns und Besitzurkunden Schlesiens*, t. 1, wyd. C. Grünhagen, H. Markgraf, Lipsk 1881, nr 30, s. 330-332; *Iura Masoviae terrestria*, t. 1, wyd. J. Sawicki, Warszawa 1972, nr 11; *Nowy kodeks dyplomatyczny Mazowsza*, cz. 2, wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, Wrocław 1989, nr 324, s. 339, 340.

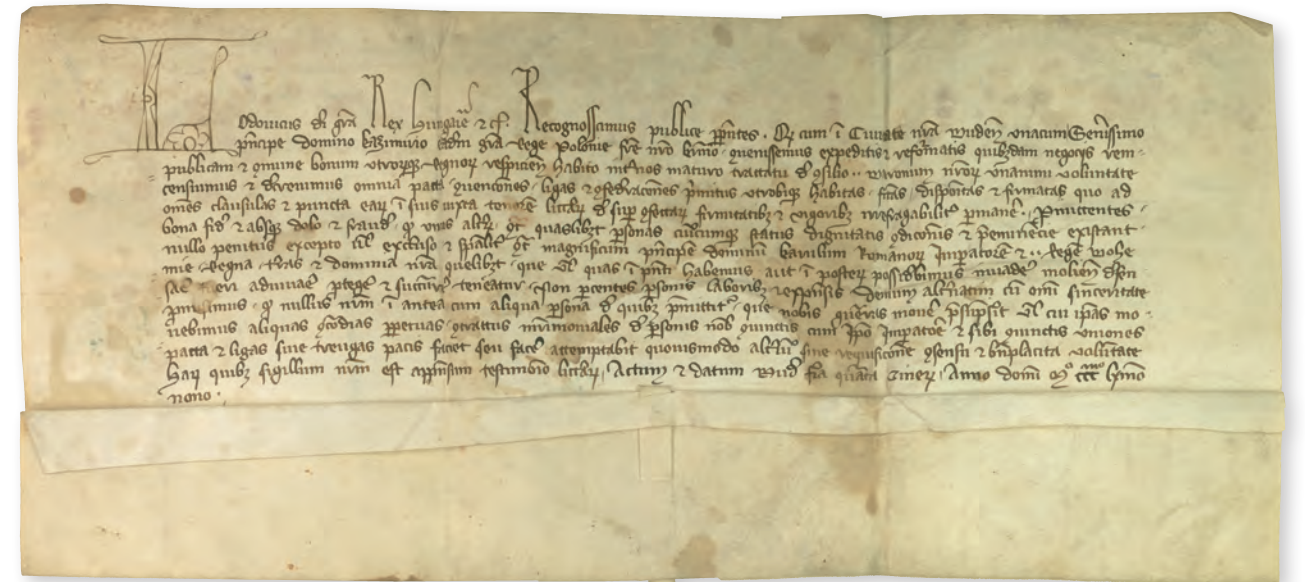

4 lutego 1367, Lwów

Kazimierz III Wielki, król polski, pozwala [arcy]biskupowi Grzegorzowi osiedlić się we Lwowie, wyznawać swoją wiarę i sprawować jurysdykcję nad Ormianami zamieszkałymi w Polsce.

Or. Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 6197; jęz. łaciński, 1 karta pergaminowa o wymiarach: 165 x 306 + 51 mm; pieczęć majestatowa wystawcy, odcisk w naturalnym wosku na sznurze.

Wyd.: J. Drabina, *Religie na ziemiach Polski i Litwy w średniowieczu*, Kraków 1989, s. 130 (przekład polski); Z. Obertyński, *Die Florentiner Union der polnischen Armenier und ihr Bischofskatalog*, „Orientalia Christiana”, 1934/36. Dodatek źródłowy, nr 1, s. 42.

14 lutego 1369, Buda

Ludwik Andegaweński, król węgierski, przyrzeka dotrzymać układów sukcesyjnych z Kazimierzem III Wielkim, królem polskim, oraz wystąpić wspólnie przeciw cesarzowi Karolowi Luksemburskiemu.

Or. Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 5528 jęz. łaciński, 1 karta pergaminowa o wymiarach: 400 x 180 + 70 mm; pieczęć majestatowa wystawcy, odcisk w naturalnym wosku na pasku pergaminowym.

Wyd.: *Codex diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae*, t. 1, wyd. M. Dogiel, Wilno 1758, s. 39-40.

pieczęcie

KONRAD I MAZOWIECKI (1187/1188–1247)

Pieczęć Konrada I, księcia mazowieckiego, kujawskiego, sieradzkiego, łęczyckiego, krakowskiego. Odcisk w naturalnym wosku na sznurze, średnica 66 mm. W polu pieczęci książę na koniu galopującym w prawo. Książę w zbroi, w stożkowym hełmie na głowie z nosalem, w prawej ręce trzyma proporzec na włóczni, a w lewej podłużną tarczę, zwężającą się ku dołowi, przy boku miecz. Ostrze włóczni wkomponowane w legendę.

Legenda: [+S(igillum) CONRADI] DVCIS CRACOVIE MAZOVIE.

Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 6420.

Publikacje: F. A. Vossberg, *Siegel des mittelalters von Polen, Lithauen, Schlesien, Pommern und Preussen*, Berlin 1854, s. 24, tab. 16; K. Stronczyński, *Pomniki książęce Piastów, lenników dawnej Polski*, Piotrków 1888, s. 39; F. Piekosiński, *Pieczęcie polskie wieków średnich*, cz. I: *Doba piastowska*, Kraków 1899, nr 87; S. K. Kuczyński, *Pieczęcie książąt mazowieckich*, Wrocław 1978, nr 7; J. Grabowski, *Książę Konrad I, dziedzic Mazowsza i Kujaw, zwraca Michałowi, biskupowi kujawskiemu, wieś Chełmce oraz dokonuje zamiany dóbr [1232–1233]*, w: *Dziedzictwo Piastów mazowieckich. Wystawa w Zamku Królewskim w Warszawie – Muzeum 28 października – 4 grudnia 2016*, Warszawa 2016, s. 50.

BOLESŁAW WSTYDLIWY (1226-1279)

Pieczęć Bolesława Wstydliwego, księcia krakowskiego i sandomierskiego. Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 4976. Odcisk w naturalnym wosku na sznurze, średnica 65 mm. W polu pieczęci książę stojący frontalnie, ubrany w zbroję kolczą, na którą narzucona tunika bez rękawów przewiązana w pasie, przy jego lewym boku wisi miecz. Książę ma na głowie hełm stożkowy z nosalem, w prawej ręce trzyma włócznię, a w lewej tarczę z Orłem. Szczyt hełmu, grot włóczni i spiczaste buty księcia wkomponowane w napis otokowy. Legenda: S(igillum) BOLES LAI DEI GRA(cia) DVCIS CRACOVIE ET SA(n)DOMIRIE.

Publikacje: F. A. Vossberg, *Siegel des mittelalters von Polen, Lithauen, Schlesien, Pommern und Preussen*, s. 4, tab. 3; K. Stronczyński, *Pobieżny przegląd pieczęci Piastów polskich*, Warszawa 1881, s. 33; F. Piekosiński, *Pieczęcie polskie wieków średnich*, cz. I: *Doba piastowska*, s. 101-102, nr 137; Z. Piech, *Ikografia pieczęci Piastów*, Kraków 1993, nr 6, s. 203, fot. 5.

LESZEK CZARNY (1240/1243-1288)

Pieczęć Leszka Czarnego, księcia krakowskiego, sandomierskiego i sieradzkiego. Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 6464. Odcisk w naturalnym wosku na sznurze, średnica 72 mm. W polu pieczęci książę klęczący przed ołtarzem i przed św. Stanisławem, odprawiającym mszę i unoszącym kielich. Książę odziany w tunikę bez rękawów nałożoną na zbroję kolczą, na głowie ma czepiec kolczy przykryty walcowatym hełmem. Na ołtarzu nakrytym obrusem stoi świeca, za księciem proporzec, zatknięty w ziemię z godłem kujawskim połuorała i lwa. Legenda: S(igillum) LESTCONIS DEI GRA(cia) DVCIS CRACOVIE(nsis) SANDOMIRIE(nsis et) SIRADIE(nsis).

Publikacje: F.A. Vossberg, *Siegel des mittelalters von Polen, Lithauen, Schlesien, Pommern und Preussen*, s. 5, tab. 4; K. Stronczyński, *Pobieżny przegląd pieczęci Piastów polskich*, s. 35; F. Piekosiński, *Pieczęcie polskie wieków średnich*, cz. I: *Doba piastowska*, s. 124-125, nr 182; Z. Mazur, *Studia nad kancelarią księcia Leszka Czarnego*, Wrocław 1975, rycina nr 3 (między stronami 176-177); Z. Piech, *Ikografia pieczęci Piastów*, nr 30, s. 216, fot. 28; tenże, *Pieczęć Leszka Czarnego z przedstawieniem św. Stanisława. Próba interpretacji*, „*Analecta Cracoviensis*”, 1983/15, s. 331-343; M. Hlebionek, *Pieczęcie Piastów kujawskich*, Inowrocław 2011, s. 19.

MŚCIWOJ II (ok. 1220-1294)

Pieczęć Mściwoja II, księcia pomorskiego. Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 6457. Odcisk w naturalnym wosku na sznurze, średnica 68 mm. W polu pieczęci, w bramie złożonej z dwóch kolumn, postać księcia stojącego frontalnie, w zbroi okrytej tuniką, z hełmem garnczkowym na głowie, w prawej ręce trzyma włócznię, w lewej trójkątną tarczę z Orłem. Legenda: + S(igillum) D(omi)NI MISCVGII DVCIS POMORANIE.

Publikacje: F. A. Vossber, *Münzen und Siegel der preussischen Städte Danzige, Elbing, Thorn*, Berlin 1841, tab. I; T. Pyl, *Die Entwicklung des Pommerschen Wappens...*, Greifswald 1894, tabl. IV, nr 21; M. Gumowski, *Pieczęcie książąt pomorskich*, „Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu”, 1950/XVI(148), s. 66, tab. XXI; M. Hlebionek, *Katalog pieczęci przy dokumentach samoistnych w zasobie Archiwum Państwowego w Bydgoszczy*, Warszawa 2012, nr 56; *Album rysunków Kajetana Wincentego Kielisińskiego ze zbiorów Biblioteki Kórnickiej Polskiej Akademii Nauk*, s. 70.

BOLESŁAW II (1260/61-1313)

Pieczęć księcia mazowieckiego i elekta krakowskiego ze sceną dewocyjną. Przerys pieczęci zachowanej przy dokumencie Bolesława II w Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu, nr DK 38. W polu pieczęci Madonna siedząca, z nimbem wokół głowy, w długiej szacie, z ręką w geście błogostawieństwa. Przed Madonną kłęczy rycerz w zbroi, z mieczem przy boku, wsparty na tarczy i zdejmuje prawą ręką hełm. Za rycerzem widoczna głowa konia. Na wysokości nimbu Madonny krzyż równoramienny, pod nim litera M. Legenda: S(igillum) BOLESLE [I DEI GRA(cia) DUCI]S MAZOVIE.

Publikacje: F. A. Vossberg, *Siegel des mittelalters von Polen, Lithauen, Schlesien, Pommern und Preussen*, s. 25, tab. 16; K. Stronczyński, *Pomniki książęce Piastów, lenników dawnej Polski*, s. 90; S. K. Kuczyński, *Pieczęcie książąt mazowieckich*, nr 16, 16a; Z. Piech, *Ikonoğrafia pieczęci Piastów*, fot. 95; J. Grabowski, *Poczet książąt i książyn mazowieckich*, Kraków 2019, s. 55.

HENRYK IV PRAWY (1257/1258–1290)

Pieczęć pieśza Henryka IV Prawego, księcia wrocławskiego. Archiwum Państwowe we Wrocławiu. Dokumenty miasta Wrocławia, nr 64. Odcisk w naturalnym wosku, średnica 82 mm. W polu pieczęci książę stojący frontalnie w otoczeniu motywów architektonicznych z odkrytą głową, ubrany w zbroję kolczą, na którą nałożona jest tunika; w prawej ręce trzyma miecz, skierowany sztychem w górę, a w lewej tarczę z wizerunkiem Orła z przepaską na piersi. Książę stoi pod architektonicznym trójłukiem wspartym na dwóch kolumnach i przykrytym dwuspadowym dachem zwieńczonym małą wieżyczką z krzyżem. Podnózek ozdobiony czterema oknami i trójłuczną arkadą z motywem roślinnym.

Legenda: SIGIL(lum) hENRICI QUARTI DEI GRA(cia) DVCIS SLESIE ET DOMINI WRATIZLAVIE.

Publikacje: K. Stronczyński, *Pomniki książęce Piastów lenników dawnej Polski*, s. 210; M. Gumowski, *Pieczęcie śląskie do końca XIV wieku*, w: *Historia Śląska od najdawniejszych czasów do roku 1400*, red. W. Semkowicz, Kraków 1936, t. 3, s. 425, tab. 90, nr 16; Z. Wawrzonkova, *Uzbrojenie i ubiór rycerski Piastów śląskich od XII do XIV wieku*, Łódź 1976, s. 80, nr 13; W. Fabiański, *Dawne pieczęcie na Dolnym Śląsku*, s. 13–15, fot. 8; W. Irgang, *Das Urkunden- und Kanzleiwesen Herzog Heinrich IV. von Schlesien (1250–1290)*, „Zeitschrift für Ostforschung”, 1987/36, s. 44; Z. Piech, *Ikografia pieczęci Piastów*, nr 46, s. 224–225.

JAKUB ŚWINKA (–1314)

Pieczęć arcybiskupa gnieźnieńskiego Jakuba Świnki. Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, sygn. 6-437-17. Odcisk w naturalnym wosku, ostroowalny, średnica: 72 x 49 mm. W polu pieczęci, w gotyckiej pięćłukowej niszy arcybiskup siedzący frontalnie na tronie, w szatach pontyfikalnych, w infule, z prawą ręką wzniesioną do błogosławieństwa, w lewej trzymający pastorał zwrócony krzywąsnią do wewnątrz. Poręcze tronu stylizowane na psie głowy, siedzisko pokrywa wzorzysta tkanina. W tle widoczny zaplecek, ozdobiony kółkami. Nad wnęką znajduje się wyobrażenie gotyckiej budowli, o podwyższonej jednej nawie, zwieńczonej krzyżykiem. Szczyty nawy poprzecznej zwieńczone połówkami lillii; u stóp arcybiskupa widnieje pies zwrócony w prawo, poniżej drugi, mniejszy, jako symbol kaznodziei. W pole legendy wkomponowano stopy arcybiskupa.

Legenda: + S(igillum) IACOBI DEI GRA(cia) S(an)C(t)E GNEZN(ensis) ECLE(sie) ARCHIEPI(scopi).

Publikacje: F. Piekosiński, *Pieczęcie polskie wieków średnich*, cz. I: *Doba piastowska*, s. 136, nr 204; J. Pakulski, *O najstarszych, przedherbowych pieczęciach arcybiskupów gnieźnieńskich*, w: *Homines et societas. Czasy Piastów i Jagiellonów*, Poznań 1997, s. 439; M. Hlebionek, *Katalog pieczęci przy dokumentach samoistnych w zasobie Archiwum Państwowego w Bydgoszczy*, nr 145, s. 287.

PRZEMYSŁ II (1257-1296)

Pieczęć majestatowa, dwustronna króla Przemysła II. Muzeum Narodowe w Warszawie, odlew metalowy, nr inw.: NPO 10577 MNW (awers); 1NPO 10577 MNW (rewers) średnica 90 mm. Awers: W polu pieczęci władca na tronie w pozycji siedzącej, okryty w szatę z szerokimi rękawami oraz płaszcz narzucony na ramiona. W prawej ręce trzyma berło, w lewej jabłko zwieńczone krzyżem. Głowa króla, z długimi bujnymi włosami, ozdobiona koroną. Tron w formie skrzyni z podnóżkiem, zdobiony w części przedniej fryzem arkadowym. Na prawym brzegu tronu leży hełm z klejnotem. Król siedzi nie bezpośrednio na tronie, lecz na poduszce.

Legenda: + S[igillum] PREMISLII DEI GRACIA REGIS POLONORVM ET DVCIS POMORA[nie]. Rewers: (s. 24) W polu pieczęci ozdobionym wicią roślinną tarcza, na której ukoronowany Orzeł z głową, skierowaną w prawo. Pole tarczy herbowej zdobi ornament z pierścieni.

Legenda: + REDDIDIT IPSE P[otens v]ICTRICIA SIGNA POLONIE.

Publikacje: T. Żebrawski, *O pieczęciach dawnej Polski i Litwy*, Kraków 1865, s. 30-31, tabl. 6, nr 19, 20; K. Stronczyński, *Pobieżny przegląd pieczęci Piastów polskich*, s. 23; S. Krzyżanowski, *Kancelaria Przemysła II. Studium z dyplomatyki wieków średnich*, s. 155-156; F. Piekosiński, *Pieczęcie polskie wieków średnich*, cz. I: *Doba piastowska*, s. 144-145, nr 216-217; M. Gumowski, *Pieczęcie królów polskich*, Warszawa 1920, s. 5; *Sfragistyka*, oprac. M. Gumowski, M. Haisig, S. Mikucki, Warszawa 1960, tab. XXVI, nr 65-66; H. Andrulowicz, *Geneza Orła Białego jako herbu Królestwa Polskiego w roku 1295*, „*Studia Źródłoznawcze*”, 1968/13, s. 1-25; Z. Piech, *Ikonoграфия pieczęci Piastów*, s. 251-152, nr 99; W. Drelicharz, *Królewska pieczęć Przemysła II i jej historiograficzne inspiracje*, w: *Pieczęcie herbowe, herby na pieczęciach. II Krakowskie kolokwium heraldyczne*, Warszawa 2011, s. 47, 49-50, 52-53, 56, 58, 60-61.

PRZEMYSŁ II (1257-1296)

Pieczęć Przemysła II, księcia wielkopolskiego. Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 6465. Odcisk w naturalnym wosku na sznurze, średnica 58 mm. W polu pieczęci, tarcza trójkątna z lwem wspiętym w prawą stronę i pyskiem zwróconym w stronę patrzącego, ogon zawinięty do góry. Legenda: + S[igillum] PREMIZLONIS DEI GRA[cia] DVCIS POLONIE.

Publikacje: S. Krzyżanowski, *Kancelaria Przemysła II. Studium z dyplomatyki wieków średnich*, s. 34; F. Piekosiński *Pieczęcie polskie wieków średnich*, cz. I: *Doba piastowska*, nr 171, s. 119; Z. Piech, *Pieczęcie Przemysła II*, w: *Przemysł II. Odnowienie Królestwa Polskiego*, red. J. Krzyżaniakowa, Poznań 1997; M. Hlebionek, *Katalog pieczęci przy dokumentach samoistnych w zasobie Archiwum Państwowego w Bydgoszczy*, nr 57; *Album rysunków Kajetana Wincentego Kielisińskiego ze zbiorów Biblioteki Kórnickiej Polskiej Akademii Nauk*, s. 73.

WACŁAW II (1271-1305)

Pieczęć majestatowa Wacława II, króla czeskiego i polskiego. Vyšší Brod, Cisterciacké opatství, sg. 108/II. Odcisk w naturalnym wosku na sznurze, średnica 117 mm. W polu pieczęci władca siedzący na tronie, odziany w powłóczyście szaty i płaszcz narzucony na ramiona, z koroną otwartą o trzech fleuronach na głowie. W prawej ręce trzyma zwieńczone lilią berło, wsparte na ramieniu, a w lewej – jabłko królewskie zwieńczone krzyżem. Z prawej strony tronu gotycka tarcza herbowa, w której polu wspięty lew o dwu ogonach splecionych [herb Czech], po jego lewej stronie gotycka tarcza herbowa, w której polu ukoronowany Orzeł [herb Polski]. Legenda: WENCEZLAVS • SECVNDVS • DEI • GRACIA • BOEMIE • ET • POLONIE • REX.

Publikacje: J. Čarek, *O pečetech českých knížat a kralů z rodu Přemyslova*, „Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy”, 1938/8, s. 18-19; K. Charvatova, *Vaclav II. Kral český a polský*, Vysehrad 2007, s. 179 i nr 2 (między stronami 192-193); K. Maráz, *Pečeti českých králů a královen od Přemysla Otakara II. k Janovi Lucemburskému*, w: *Královský sňatek. Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský – 1310*, Praha 2010, s. 209; *Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae*, t. 6/7, wyd. K. Maráz, Brno 2013, s. 17, nr 5.

WŁADYSŁAW ŁOKIETEK

Pieczęć Władysława Łokietka, księcia Królestwa Polskiego, pana Pomorza, Kujaw, Łęczycy i Sieradza. Odcisk w naturalnym wosku na sznurze; średnica 67 mm. W polu pieczęci godło kujawskie połuorzeł i lew bez ogona wspięty na tylnych łapach w lewo. Głowy zwieńczone wspólną koroną otwartą. Wyobrażenie oddzielono od legendy podwójną linią: ciągłą i z kropek.

Legenda: S(igillum) WLADISLAI DEI GRA(cia) DVCIS CVIIVIE ET SIRADIE.

Publikacje: T. Żebrowski, *O pieczęciach dawnej Polski i Litwy*, s. 33; K. Stronczyński, *Pomniki książęce Piastów, lenników dawnej Polski*, s. 65; F. Piekosiński, *Pieczęcie polskie wieków średnich*, cz. I, Doba piastowska, s. 143-144, nr 215; S. Kętrzyński, *Uwagi o pieczęciach Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego*, „Przegląd Historyczny”, 1929/28, s. 3 i n.; M. Bielińska, *Kancelaria Władysława Łokietka w latach 1296-1299*, „Studia Źródłoznawcze” 1961/6, s. 58; H. Andruliewicz, *Geneza Orła Białego jako herbu Królestwa Polskiego w roku 1295*, „Studia Źródłoznawcze”, 1968/13, tab. VII, ryc. 16, tab. IX, ryc. 17; Z. Piech, *Uwagi o genezie i symbolice herbu książąt kujawskich*, „Studia Historyczne”, 1987/30, s. 178; W. Fabiański, *Odlewy metalowe pieczęci w zbiorze sfragistycznym Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Katalog*, Wrocław 1999, s. 34, nr 56, tab. XXIV, nr 56; M. Hlebionek, *Pieczęcie Piastów kujawskich*, nr 9, s. 73.

BENEDYKT XI (1240-1304)

Bulla papieża Benedykta XI. Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 2340. Bulla ołowiana na sznurze konopnym; średnica 35 mm. Awers: wizerunki świętych Piotra i Pawła. Legenda: S(anctus) PA(alus) S(anctus) PE(trus). Rewers: imię papieża.

Legenda: BENEDICTUS PP XI.

Literatura: A. Witkowska, *Benedykt XI*, bł. Nicolao Boccasini, w: *Encyklopedia katolicka*, Lublin 1995, t. 2; R. Fischer-Wollpert, *Leksykon papieży*, Kraków 1996, s. 107; J. N. D. Kelly, *Encyklopedia papieży*, Warszawa 1997, s. 294-296.

WŁADYSŁAW ŁOKIETEK (1260-1333)

Pieczęć majestatowa króla Władysława Łokietka używana w okresie jego panowania w latach 1320-1333. Muzeum Narodowe w Warszawie, odlew metalowy, nr inw. NPO 10607 MNW, średnica 100 mm. Pieczęć dwustronna. Awers: W polu pieczęci władca na tronie w pozycji siedzącej, okryty w długą szatę sięgającą kostek, z szerokimi, długimi poza łokcie rękawami, na którą ubrany jest płaszcz długi, sięgający poniżej kolan, rozcięty wzdłuż prawego boku. Król w prawej ręce trzyma berło zwieńczone trzema kulkami, w lewej jabłko zwieńczone krzyżem, a na głowie okolonej długimi włosami spoczywa korona. Tron arkadek, flankowany przez dwie woluty. Poniżej stóp królewskich godło kujawskie: połuorła i lwa w koronie. Legenda: + WLADISLAUS DEI GRA(cia) REX POLONIE CRACOUIE SA(n)DOMIR(ie) SIRAD(ie) LANCI(ci)E CUIAVIE. Revers: W polu pieczęci Orzeł w koronie z rozpostartymi skrzydłami, z głową uniesioną lekko w górę, skierowano w prawo. Legenda: S(igillum) WLADISLAI DEI GRA(cia) REG(is) POLONIE CRACOVIE SA(n)DOMIRIE SIRAD(ie) LACIC(ie) CVIA(vie).

Publikacje: T. Żebrowski, *O pieczęciach dawnej Polki i Litwy*, s. 35-36, tab. 12; K. Stronczyński, *Pobieżny przegląd pieczęci Piastów polskich*, s. 24, M. Gumowski, *Pieczęcie królów polskich*, nr 4, s. 7-8; T. Nowak, *Władysław Łokietek, polityk i dowódca*, Warszawa 1978, s. 148; Z. Piech, *Ikonaografia pieczęci Piastów*, nr 100, s. 252; *Pieczęcie królów i królowych Polski*, Warszawa 2015, s. 2-3.

WŁADYSŁAW ŁOKIETEK (1260-1333)

Pieczęć mniejsza króla Władysława Łokietka. Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 6481. Odcisk w naturalnym wosku na sznurze, średnica 50 mm. W polu pieczęci Orzeł ukoronowany, zwrócony w prawo. Wewnątrz pola pieczęci obwódka perełkowa.

Legenda: + S(igillum) WLADISLAI DEI GRA(cia) REGIS POLONIE.

Publikacje: T. Żebrowski, *O pieczęciach dawnej Polki i Litwy*, s. 30-35, nr 29; K. Stronczyński, *Pobieżny przegląd pieczęci Piastów polskich*, s. 58; M. Gumowski, *Pieczęcie królów polskich*, nr 5, s. 8; S. Kętrzyński, *Uwagi o pieczęciach Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego*, s. 34-35; *Orzeł Biały. Godło państwa polskiego*, oprac. M. Woźniakowa, Warszawa 1995, nr 13; *Grunwald 600 lat chwały. Katalog wystawy*, s. 21; M. Hlebionek, *Pieczęcie Piastów kujawskich*, s. 74-75, nr 11; *Pieczęcie królów i królowych Polski*, s. 4.

KAZIMIERZ III WIELKI (1310-1370)

Pieczęć majestatowa króla Kazimierza Wielkiego używana w latach 1333-1370. Archiwum Narodowe w Krakowie, dokument pergaminowy, nr 38. Odcisk w naturalnym wosku na sznurze, średnica 116 mm. Pieczęć dwustronna. Awers: W polu pieczęci król na tronie w pozycji siedzącej, odziany w długą luźną szatę, z szerokimi rękawami sięgającymi poniżej łokci, na którą ubrany jest długi, obszerny płaszcz o lamowanych brzegach, spięty na prawym ramieniu. W prawej ręce król trzyma berło zwieńczone motywem roślinnym, w lewej jabłko zwieńczone krzyżem, a na głowie okolonej długimi, bujnymi włosami ma koronę. Tron w kształcie długiej skrzyni z podnóżkiem, zdobiony jest motywami architektonicznymi: fryz arkadowy, żabki, pinakle. Poniżej stóp królewskich, na tle budowli przypominającej architekturę tronu, godło połuorła i lwa w koronie, ujęte w fragment ostroowalnego obramienia. Za plecami króla dwie postacie (aniołowie) rozpinają obszerną draperię. Pole pieczęci, którego nie pokryto draperią, ozdobione kratką. Legenda: + KAZIMIRUS D(e)I GRA(cia) REX POLONIE C(ra)COVIE SA(n)DOM(irie) SIRAD(ie) LANC(icie) CVYAU(ie) POMORA(n)ie. Rewers: Orzeł w koronie z rozpostartymi skrzydłami, z głową uniesioną lekko w górę i skierowaną w prawo. Legenda: KAZIMIRI D(e)I GRA(cia) REG(is) POLONIE C(ra)COVIE SA(n)DOM(irie) SIRAD(ie) LANC(icie) CVYAV(ie) POMORA(n)IE.

Publikacje: K. Stronczyński, *Pobieżny przegląd pieczęci Piastów polskich*, s. 62; T. Żebrowski, *O pieczęciach dawnej Polski i Litwy*, s. 36-37, tabl. 13-14, nr 32-33; F. Piekosiński, *Pieczęcie polskie wieków średnich*, cz. I: *Doba piastowska*, s. 217-220, nr 377-378; M. Gumowski, *Pieczęcie królów polskich*, s. 9-10, tab. 6-7; S. Kętrzyński, *Uwagi o pieczęciach Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego*, s. 36-38, 42-68; J. Łojko, *Średniowieczne herby polskie*, Poznań 1985, s. 73; Z. Piech, *Ikonaografia pieczęci Piastów*, nr 101, s. 253; *Pieczęcie królów i królowych*, s. 5.

DIETRICH VON ALTENBURG

Pieczęć wielkiego mistrza Zakonu Krzyżackiego Dietricha von Altenburga (1335–1341), wielkiego marszałka Zakonu (1331–1335), uczestnika bitwy pod Płowcami. Archiwum Państwowe w Gdańsku, Akta Miasta Gdańska, 300, D/371. Odcisk w czarnym wosku na pasku pergaminowym; średnica 48 mm. W polu pieczęci tronująca Maria z Dzieciątkiem Jezus. Maria siedzi na tronie, przypominającym ołtarz, podstawa siedziska zdobiona jest trzema rzędami arkadek, zaplecek wykonany z delikatnej konstrukcji, flankowanej stylizowanymi kwiatami. Dzieciątko Jezus siedzi na lewym ramieniu Marii, opierając stopy na udzie matki. Maria w prawej ręce trzyma berło – kwiat – wznosząc je do góry. Obie postacie mają wokół głów nimby, a Jezus nimb krzyżowy.

Legenda: + S(IGILLUM) MAG(IST)RI GENERAL(IS) S(AN)CTE MARIE THEVT(ONICORUM) IER(OSO)L(IM)I(TAN)IS.

Publikacje: A. F. Vossberg, *Geschichte preussischen Münzen und Siegel von frühesten Zeit bis zum Ende der Herrschaft des Deutschen Ordens*, tab. 1/3; B. Schmid, *Die Siegel des Deutschen Ordens in Preussen* (I), s. 64, tab. 6; R. Kahsnitz, *Siegel als Zeugnisse der Frömmigkeitsgeschichte, w: 800 Jahre Deutscher Orden. Ausstellung des germanisches Nationalmuseums Nürnberg in Zusammenarbeit mit der Internationalen Historischen Kommission zur Erforschung des Deutschen Ordens*, München 1990, s. 372, tab. VI.3.3; *Kancelaria wielkich mistrzów w Malborku. Katalog wystawy 15 czerwca – 15 sierpnia 2001*, oprac. J. Trupinda, Malbork 2001, s. 24–25; 49; *Sapientia aedificavit sibi domum. Mądrość zbudowała sobie dom...*, Katalog wystawy w Muzeum Zamkowym w Malborku 14 września – 17 listopada 2019, s. 116–117.

LUDWIK ANDEGAWĘSKI (1326–1382)

Pieczęć majestatowa Ludwika Andegawęskiego, króla węgierskiego i polskiego. Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 5528. Odcisk w naturalnym wosku (w górnej części uszkodzony) na sznurze, średnica 105 mm. W polu pieczęci król w stroju koronacyjnym, z berłem w lewej, i jabłkiem w prawej ręce, w koronie otwartej o trzech fleuronach na głowie, siedzący na gotyckim tronie skrzyniowym z podnóżkiem. Z obu stron tronu tarcze z godłami dynastii Andegawenów. Legenda (rozieszczona w dwóch wierszach i rozdzielonych linią z kropek): [+ LODOVICVS DEI] GRACIA HVNGARIE DALMACIE CROACIE RAME SERBIE GALICIE LODOMERIE COM[ANIE] BULG // ARIEQ(ue) REX PRI]NCEPS SALLERNITANVS ET HONORIS MONTIS SANCTI ANGELI DOMI[NUS].

Publikacje: E. Diehl, *Uzupełnienie do sfragistyki polskiej*, „Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne”, 1890/4, R. 2, s. 108, 109; M. Gumowski, *Pieczęcie królów polskich*, s. 13; *Sigilla regum reges sigillorum. Regal Portraits on Seals from the Hungarian National Archives*, red. G. Érszegi, Budapest 2002, s. 66, nr 30; J. Grabowski, *Układ Ludwika Andegawęskiego z Kazimierzem Wielkim, 14 lutego 1369, Buda*, w: *Idee europejskie w tradycji prawno-państwowej Rzeczypospolitej Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego*, Warszawa 2004, s. 55; *Pieczęcie królów i królowych Polski*, s. 8–9.

ELŻBIETA ŁOKIETKÓWNA (1305–1380)

Pieczęć królowej Elżbiety Łokietkówny. Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 4987. Odcisk w czerwonym wosku, w misce z naturalnego wosku na sznurze, średnica 35 mm. W polu pieczęci, pod koroną dwie tarcze umieszczone obok siebie i ujęte w cztery łuki. W tarczy prawej herb Andegawenów, w tarczy lewej Orzeł. Poniżej tarcz godło kujawskie, połuorła i lwa w koronie. Legenda: S(igillum) ELISABETH DEI GRA(cia) REG(n)E SENIORIS POLONIE.

Publikacje: T. Żebrowski, *O pieczęciach dawnej Polski i Litwy*, tab. 15, nr 39; Z. Piech, rec. z pracy S. K. Kuczyńskiego, *Polskie herby ziemskie*, „Kwartalnik Historyczny”, 1995/102(10); J. Dąbrowski, *Elżbieta Łokietkówna*, Kraków 2007, wyd. 2, s. 122; *Album rysunków Kajetana Wincentego Kielisińskiego*, s. 19, nr Ao 117; *Pieczęcie królów i królowych Polski*, s. 10.

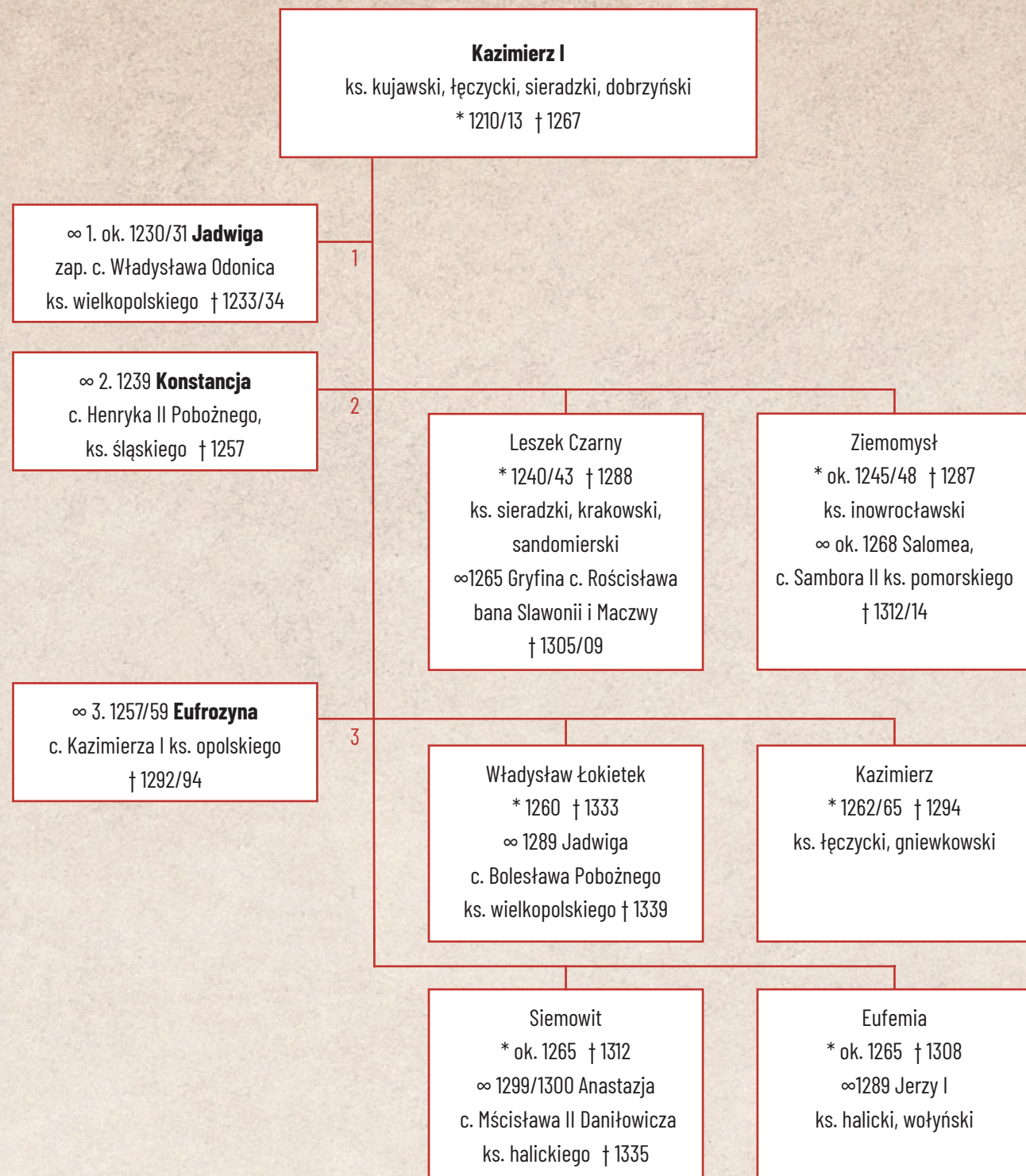
PIEczęĆ MIASTA KRAKOWA (XIV–XV w.)

Pieczęć miasta Krakowa. Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 5024. Odcisk w wosku czerwonym, umieszczony w misce z naturalnego wosku na sznurze, średnica 70 mm. W polu pieczęci mur z trzema wieżami i z szeroką bramą pośrodku, w której postać człowieka ze wzniesionymi do góry rękami. Nad środkową wieżą tarcza z Orłem bez korony. Na bocznych wieżach stoją dwie postacie w szatach z nimbami wokół głów. Na lewej wieży św. Wacław, w prawej ręce trzyma chorągiew, lewą rękę wznosi w geście błogostawieństwa. Na prawej wieży św. Stanisław, prawą rękę wznosi w geście błogostawieństwa, w lewej trzyma pastorał. Po bokach postaci, z każdej strony pod sześcioramienną gwiazdą na ukoronowanej tarczy, godło Kujaw połuorzeł i lew pod wspólną koroną. Imiona św. Wojciecha i św. Wacława w polu pieczęci. Legenda: +S(igillum) COnSLVLM ET COMVnITATIS CIVITATIS CRACOVIE // S(anctus) STANISLAU(s) S(anctvs) WEnCESLA(vs).

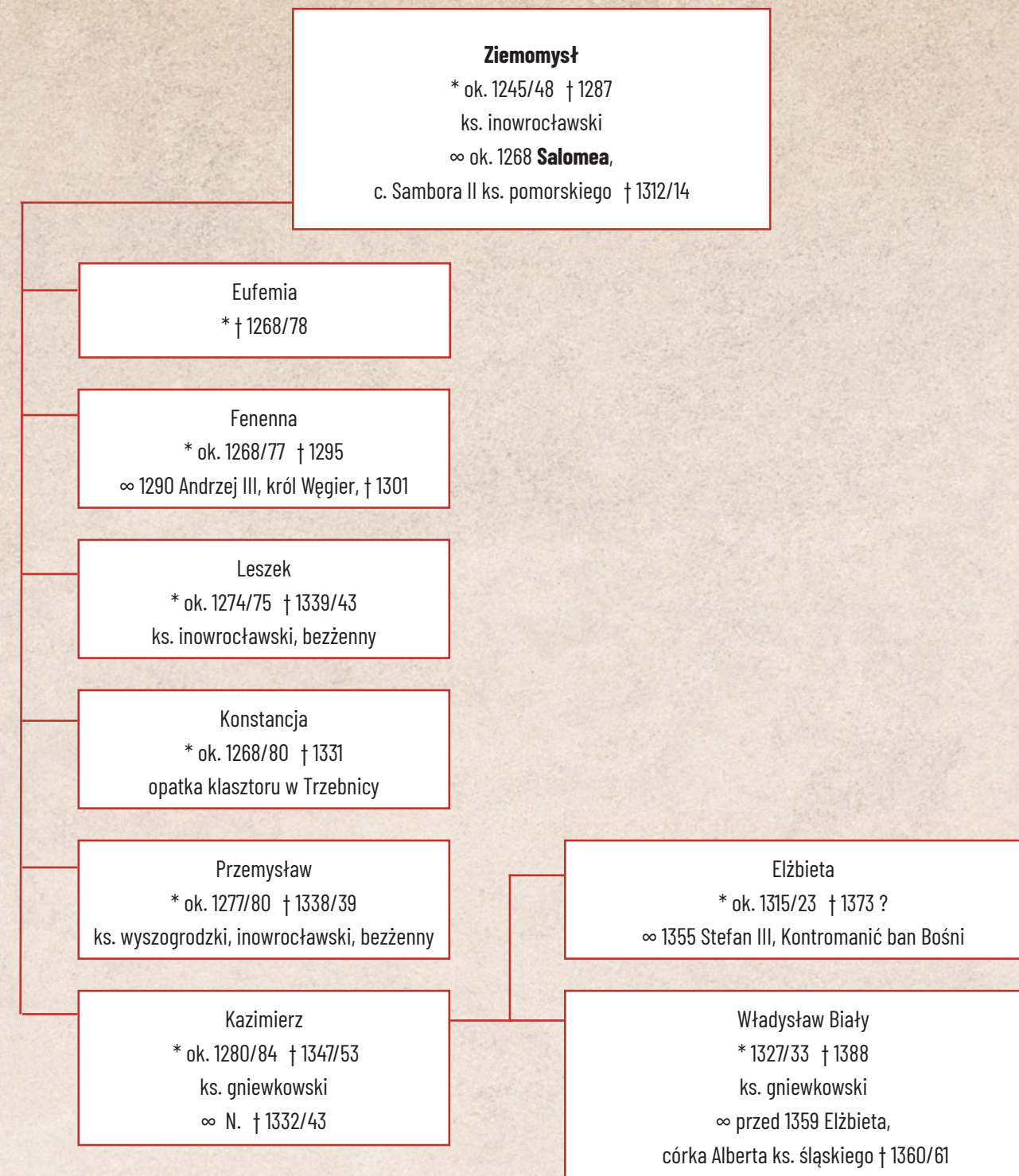
Publikacje: M. Friedberg, *Herb miasta Krakowa*, „Rocznik Krakowski”, 1937/XXVII, s. 103; M. Gumowski, *Najstarsze pieczęcie miast polskich XIII i XIV wieku*, Toruń 1960, s. 121, nr 212, tab. XVII; M. Wyrozumka, *Kancelaria miasta Krakowa w średniowieczu*, Kraków 1995, s. 29, 32; Z. Piech, *Skąd wziął się i co oznacza Orzeł w herbie Krakowa? Ze studiów nad genezą, etapami rozwoju i treściami ideowymi herbu miasta*, w: *Venerabiles, nobiles et honesti. Studia z dziejów społeczeństwa Polski średniowiecznej*. Toruń 1997, s. 370, fot. 1 (między stronami 384–385); *Grunwald 600 lat chwały. Katalog wystawy*, s. 60; *Dokumenty strony polsko-litewskiej pokoju mełneńskiego z 1422 roku*, wyd. P. Nowak, P. Pokora, Poznań 2004, s. 91.

Potomstwo Kazimierza I Konradowica

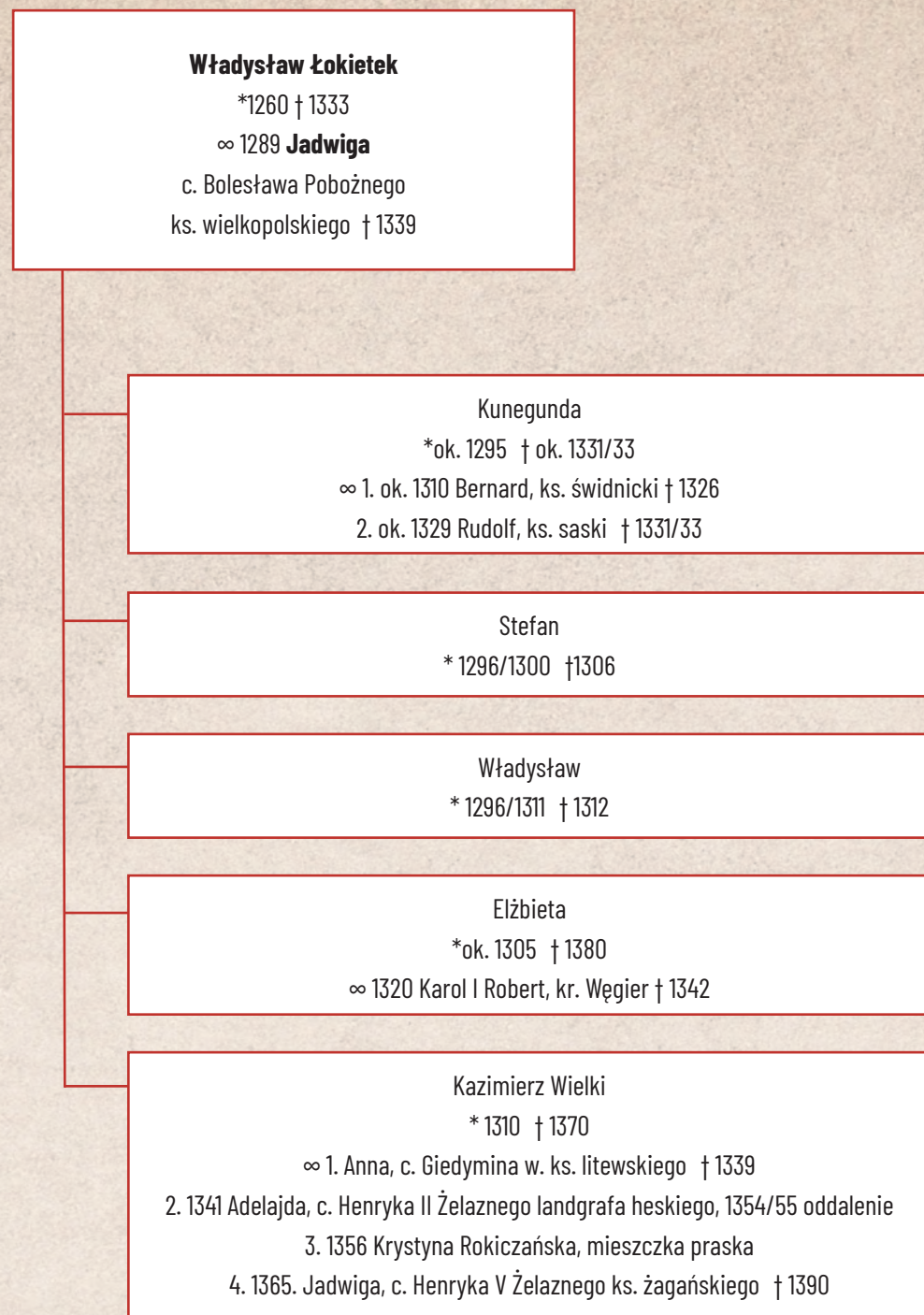

Potomstwo Ziemomysła

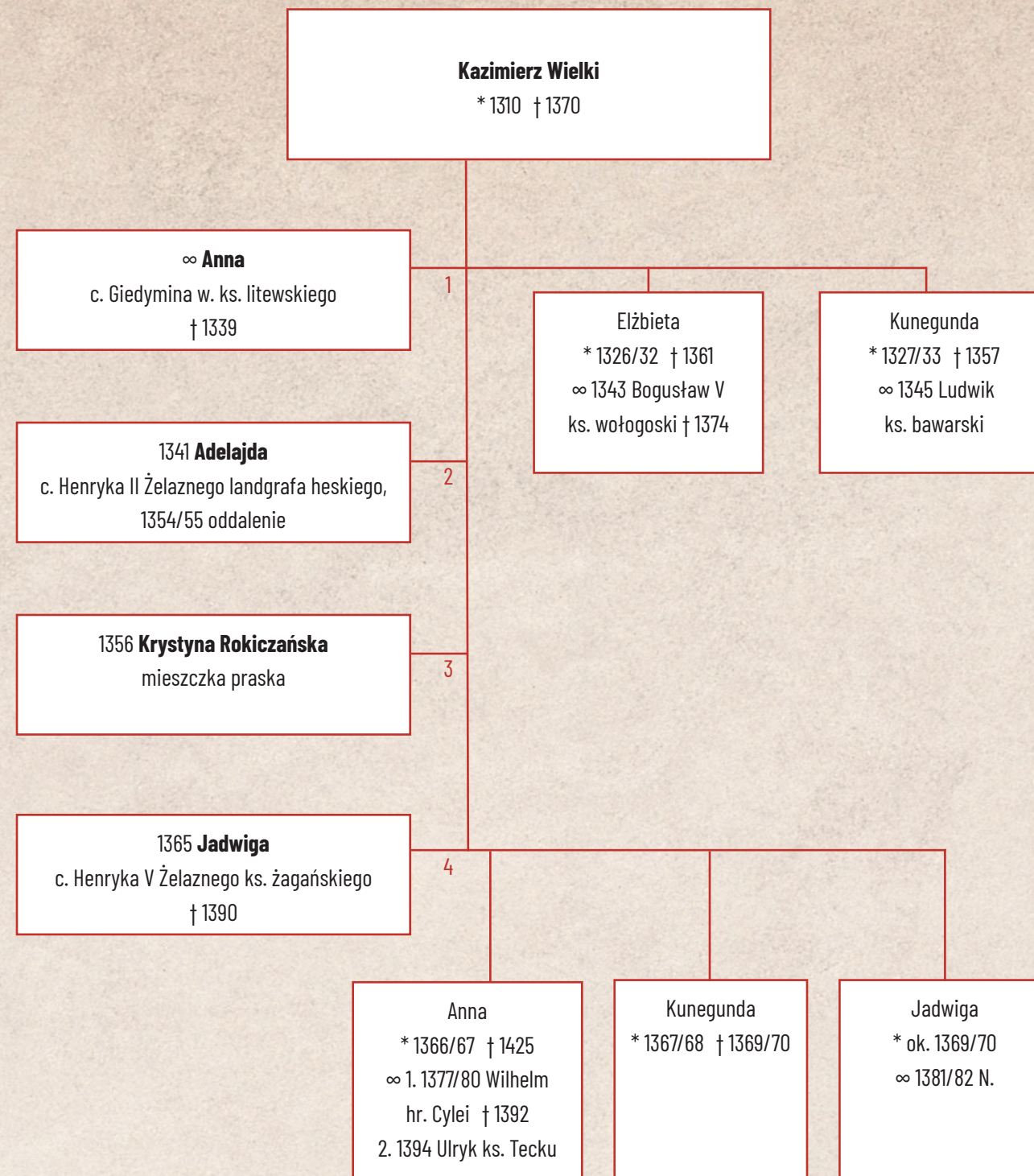

Potomstwo Władysława Łokietka

Potomstwo Kazimierza Wielkiego

Bibliografia (wybór)

Źródła

Bullarium Poloniae, t. 1, wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, Rzym 1982.

Codex diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae, t. 1, wyd. M. Dogiel, Wilno 1758.

Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae, t. 6/7, wyd. K. Maráz, Brno 2013.

Dokumenty strony polsko-litewskiej pokoju mełneńskiego z 1422 roku, wyd. P. Nowak, P. Pokora, Poznań 2004.

Lura Masoviae terrestria. Pomniki dawnego prawa mazowieckiego ziemskiego, t. 1, wyd. J. Sawicki, Warszawa 1972.

Jana Długosza Roczniki, czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego, przekład J. Mrukówna, ks. 12, Warszawa 1975.

Kalendarz katedry krakowskiej, wyd. Z. Kozłowska-Budkowa, w: *Pomniki dziejowe Polski, Seria nowa*, t. 5, Warszawa 1978.

Kodeks Dyplomatyczny Księstwa Mazowieckiego, wyd. J.T. Lubomirski, Warszawa 1863.

Kodeks dyplomatyczny Małopolski, t. 1-2, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1876-1886.

Kodeks dyplomatyczny Polski, t. 1-2, wyd. L. Rzyszczewski, A. Muczkowski; t. 3, wyd. J. Bartoszewicz, Warszawa 1847-1858.

Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski, t. 2, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1887.

Kronika halicko-wołyńska. Kronika Romanowiczów, przekład, wstęp i komentarze D. Dąbrowski, A. Jusupović, Kraków-Warszawa 2017.

Kronika Jana z Czarnkowa, przekład J. Żerbiłło, wyd. 2, Kraków 1996.

Kronika oliwska. Źródła do dziejów Pomorza Wschodniego z połowy XIV wieku, przekład D. Pietkiewicz, wstęp i komentarz B. Śliwiński, Malbork 2008.

Kronika wielkopolska, przekład K. Abgarowicz, wstęp i komentarze B. Kürbis, wyd. 2, Kraków 2010.

Lehns und Besitzurkunden Schlesiens, t. 1, wyd. C. Grünhagen, H. Markgraf, Lipsk 1881.

Lites arc res gestae Polones Ordinemque Cruciferorum, t. 2, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1892, wyd. 2.

Liv-, est Und kurländisches Urkundenbuch nebst Regesten, t. 2, wyd. F.G. von Bunge, Reval 1855.

Nowy kodeks dyplomatyczny Mazowsza, cz. 2, wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, Wrocław 1989.

Obertyński Z., *Die Florentiner Union der polnischen Armenier und ihr Bischofskatalog*, „Orientalia Chrystiana”, 1934/36.

Piotra z Dusburga *Kronika ziemi pruskiej*, przekład S. Wyszomirski, wstęp i komentarz J. Wenta, Toruń 2004.

Pommerlisches Urkundenbuch, wyd. M. Perlbach, Danzig 1882.

Rocznik kapituły poznańskiej, w: *Roczniki wielkopolskie*, przekład A. Pawlaczyk przy współpracy J. Wiesiołowskiego, w: *Nasi Piastowie*”, „Kronika miasta Poznania”, 1995/2.

Rocznik Traski, wyd. A. Bielowski, w: *Pomniki dziejowe Polski*, t. 2, Lwów 1872.

Wigand von Marburg, *Nowa kronika pruska*, oprac. S. Zonenberg, K. Kwiatkowski, Toruń 2017

Wzory pism dawnych, wyd. K. Stronczyński, Warszawa 1839.

Zbiór dokumentów i listów miasta Płocka, t. 1: 1065–1495, wyd. S. M. Szacherska, t. 1, Warszawa 1975.

Zbiór dokumentów małopolskich, cz. 1, wyd. S. Kuraś, Wrocław 1962; cz. 4, wyd. S. Kuraś, I. Sułkowska-Kuraś, Wrocław 1969.

Zbiór ogólny przywilejów i spominków mazowieckich. Codex Diplomaticus et Commemorationum Masoviae Generalia, t. 1, wyd. J.K. Kochanowski, Warszawa 1919.

Literatura

Adamska A., *Arengi Władysława Łokietka. Formy i funkcje*, Kraków 1999.

Album rysunków Kajetana Wincentego Kielisińskiego ze zbiorów Biblioteki Kórnickiej Polskiej Akademii Nauk, wyd. P. Pokora, Kórnik 2013.

Andrulewicz H., *Geneza orla Białego jako herbu Królestwa Polskiego w roku 1295*, „Studia Źródłoznawcze”, 1968/13.

Barański M., *Dominium sądeckie. Od książęcego okręgu grodowego do majątku klasztoru klarysek sądeckich*, Warszawa 1992.

Baszkiewicz J., *Rola Piastów w procesie zjednoczenia państwowego Polski do roku 1320*, w: *Piastowie w dziejach Polski*, red. R. Heck, Wrocław 1975.

Baszkiewicz J., *Władysław I Łokietek*, w: *Poczet królów i książąt polskich*, Warszawa 1991.

Bielińska M., *Kancelarie i dokumenty wielkopolskie XIII wieku*, Wrocław 1967.

Bielińska M., *Kancelaria Władysława Łokietka w latach 1296–1299*, „Studia Źródłoznawcze”, 1961/6.

Bieniak J., *Gerward z Ostrowa herbu Laska (około 1260–1323), biskup kujawski*, w: *Ludzie pomorskiego średniowiecza. Szkice biograficzne*, Gdańsk 1981.

Bieniak J., *Wiec ogólnopolski w Żarnowie 3–7 czerwca 1319 r. a geneza koronacji Władysława Łokietka*, „Przegląd Historyczny, 1973/64(3).

Bieniak J., *Wielkopolska, Kujawy, ziemia łęczycka i sieradzka wobec problemu zjednoczenia państwowego w latach 1300–1306*, Toruń 1969.

Bieniak J., *Zjednoczenie państwa polskiego*, w: *Polska dzielnicowa i zjednoczona*, red. A. Gieysztor, Warszawa 1972.

Bieniak J., *Zarębowie i Nałęczycze a królobójstwo w Rogoźnie*, Warszawa 2018.

Błaszczak G., *Dzieje stosunków polsko-litewskich od czasów najdawniejszych do współczesnych*, t. 1: *Trudne początki*, Poznań 1998.

Charvatova K., *Vaclav II. Kral cesky a polsky*, Vysehrad 2007.

Chłopocka H., *Procesy Polski z zakonem krzyżackim w XIV w.*, Poznań 1967.

Čarek J., *O pečetech českých knížat a kralů z rodu Přemyslova*, „Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy“, 1938/8.

Dąbrowski D., *Rodowód Romanowiczów książąt halicko-wołyńskich*, Poznań–Wrocław 2002.

Dąbrowski J., *Elżbieta Łokietkówna*, Kraków 2007, wyd. 2.

Długopolski E., *Władysław Łokietek na tle swoich czasów*, Kraków 2009, wyd. 2.

Dorna M., *Bracia zakonu krzyżackiego w Prusach w latach 1228–1309. Studium prozopograficzne*, Poznań 2004.

Diehl E., *Uzupełnienie do sfragistyki polskiej*, „Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne”, 1890/4, R. 2.

Drabina J., *Religie na ziemiach Polski i Litwy w średniowieczu*, Kraków 1989.

Drelicharz W., *Królewska pieczęć Przemysła II i jej historiograficzne inspiracje*, w: *Pieczęcie herbowe herby na pieczęciach. II Krakowskie kolokwium heraldyczne*, red. W. Drelicharz, Z. Piech, Warszawa 2011.

Dyplomatyka staropolska, red. T. Jurek, Warszawa 2015.

Fabiański W., *Dawne pieczęcie na Dolnym Śląsku*, Wrocław 1980.

Fabiański W., *Odlawy metalowe pieczęci w zbiorze sfragistycznym Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Katalog*, Wrocław 1999

Fischer-Wollpert R., *Leksykon papieży*, Kraków 1996.

Friedberg M., *Herb miasta Krakowa*, „Rocznik Krakowski”, 1937/XXVI.

Gawlas S., *O kształt zjednoczonego Królestwa*, Warszawa 1996.

Grabowski J., *Dokument wielkiego mistrza Luthera księcia brunszwickiego*, w: *Sapientia aedificavit sibi domum. Mądrość zbudowała sobie dom...*, Katalog wystawy w Muzeum Zamkowym w Malborku 14 września – 17 listopada 2019, Malbork 2019.

Grabowski J., *Dynastia Piastów mazowieckich. Studia nad dziejami politycznymi Mazowsza, intytucją i genealogią książąt*, Kraków 2012.

Grabowski J., *Książę Konrad I, dziedzic Mazowsza i Kujaw, zwraca Michałowi, biskupowi kujawskiemu, wieś Chełmce oraz dokonuje zamiany dóbr [1232–1233]*, w: *Dziedzictwo Piastów mazowieckich. Wystawa w Zamku Królewskim w Warszawie – Muzeum 28 października – 4 grudnia 2016*, Warszawa 2016.

Grabowski J., *Między Polską a zakonem krzyżackim w Prusach. Mazowsze wobec traktatu kaliskiego z 1343 r.*, w: *Od traktatu kaliskiego do pokoju oliwskiego. Polsko-krzyżacko-pruskie stosunki dyplomatyczne w latach 1343–1660 – Vom Frieden von Kalisch bis zum Frieden von Oliva. Diplomatische Beziehungen zwischen dem Königreich Polen und dem Deutschen Orden / Herzogtum Preußen in den Jahren 1343–1660*, red. A. Bues, J. Grabowski i in., Warszawa 2014.

Grabowski J., *Poczet książąt i księżnych mazowieckich*, Kraków 2019.

J. Grabowski, *Układ Ludwika Andegaweńskiego z Kazimierzem Wielkim, 14 lutego 1369, Buda*, w: *Idee europejskie w tradycji prawno-państwowej Rzeczypospolitej Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego*, Warszawa 2004.

Grabowski J., *Z dziejów stosunków Polski z zakonem krzyżackim w Prusach (XIII–XVI wiek)*, Warszawa 2006.

Grunwald 600 lat chwały. Katalog wystawy, oprac. J. Grabowski, Warszawa 2010.

Guldon Z., Powierski J., *Podziały administracyjne Kujaw i ziemi dobrzyńskiej w XIII–XIV wieku*, Warszawa–Poznań 1974.

Gumowski M., *Pieczęcie królów polskich*, Kraków 1919.

Gumowski M., *Pieczęcie książąt pomorskich*, „Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu”, 1950/XVI.

Gumowski M., *Pieczęcie śląskie do końca XIV wieku*, w: *Historia Śląska od najdawniejszych czasów do roku 1400*, t. 3, red. W. Semkowicz, Kraków 1936.

Hlebionek M., *Pieczęcie Piastów kujawskich*, Inowrocław 2011.

Hlebionek M., *Katalog pieczęci przy dokumentach samoistnych w zasobie Archiwum Państwowego w Bydgoszczy*, Warszawa 2012.

Irgang W., *Das Urkunden- und Kanzleiwesen Herzog Heinrich IV. von Schlesien (1250–1290)*, „Zeitschrift für Ostforschung”, 1987/36.

Iwańczak W., *Jan Luksemburski: dzieje burzliwego żywota i bohaterskiej śmierci króla Czech i hrabiego Luksemburga w 21 odsłonach*, Warszawa 2012.

Jasiński K., *Genealogia Piastów wielkopolskich. Potomstwo Władysława Odonica*, w: *Nasi Piastowie*, „Kronika miasta Poznania” 1995/2.

Jasiński K., *Genealogia Władysława Łokietka i jego najbliższej rodziny*, „Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie”, 1988/6.

Jasiński K., *Małżeństwa i koligacje polityczne Kazimierza Wielkiego*, w: tegoż, *Pisma wybrane*, Toruń 1996.

Jasiński K., *Polityka małżeńska Władysława Łokietka*, w: *Genealogia. Rola związków rodzinnych i rodowych w życiu publicznym w Polsce średniowiecznej na tle porównawczym*, red. A. Radziwiński, J. Wroniszewski, Toruń 1996.

Jasiński K., *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich*, Poznań–Wrocław 2001.

Jasiński T., *Handel miedzią węgierską a restytucja rządów Władysława Łokietka w Polsce (1304–1312)*, „Roczniki Historyczne”, 2018/84.

Jurek T., *Dziedzic Królestwa Polskiego, książę głogowski Henryk (1274–1309)*, Kraków 2010, wyd. 3.

Jurek T., *Plany koronacyjne Henryka Probusa*, w: *Śląsk w czasach Henryka IV Prawego*, „Wratislavia Antiqua”, 2005/8.

Jurek T., *Polska pod władzą obcego króla. Rządy czeskie w latach 1292–1306*, w: *Król w Polsce XIV i XV wieku*, red. A. Marzec, M. Wilamowski, Kraków 2006.

Jurek T., *Uwagi o bitwie pod Płowcami*, „Ziemia Kujawska”, 1993/9.

Kaczmarczyk Z., *Dyplomacja polska w dobie zjednoczonego Królestwa Polskiego (1306–1382)*, w: *Historia dyplomacji polskiej*, t. 1, red. M. Biskup, Warszawa 1982.

Kahsnitz R., *Siegel als Zeugnisse der Frömmigkeitsgeschichte*, w: *800 Jahre Deutscher Orden. Ausstellung des germanisches Nationalmuseums Nürnberg in Zusammenarbeit mit der Internationalen Historischen Kommission zur Erforschung des Deutschen Ordens*, München 1990.

Kancelaria wielkich mistrzów w Malborku. Katalog wystawy 15 czerwca – 15 sierpnia 2001, oprac. J. Trupinda, Malbork 2001.

Karasiewicz W., *Jakób II Świnka arcybiskup gnieźnieński 1283–1314*, Poznań 1948.

Karwasińska J., *Kujawy i Mazowsze. Wybór pism*, Warszawa 1997.

Kelly J. N. D., *Encyklopedia papieży*, Warszawa 1997.

S. Kętrzyński, *Uwagi o pieczęciach Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego*, „Przegląd Historyczny”, 1929/28.

Kuczyński S. K., *Pieczęcie książąt mazowieckich*, Wrocław 1978.

Kurtyka J., *Odrodzone Królestwo. Monarchia Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego w świetle najnowszych badań*, Kraków 2001.

Krzyżanowski S., *Kancelaria Przemysła II. Studium z dyplomatyki wieków średnich*, Kraków 1890.

Labuda G., *Przeniesienie koronacji królewskich z Gniezna do Krakowa w XIV wieku*, w: *Cracovia Polonia Europa. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Jerzemu Wyrozumskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej*, Kraków 1995.

Łojko J., *Średniowieczne herby polskie*, Poznań 1985.

Maciejowski J., *Działalność kościelna Gerwarda z Ostrowa biskupa włocławskiego w latach 1300–1323*, Bydgoszcz 1996.

Maciejowski M., *Orientacje polityczne biskupów metropolii gnieźnieńskiej 1283–1320*, Kraków 2007.

Maráz K., *Pečeti českých králů a královen od Přemysla Otakara II. k Janovi Lucemburskému*, w: *Královský sňatek. Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský – 1310*, Praha 2010.

Marzec A., *Urzednicy małopolscy w otoczeniu Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego (1305–1370)*, Kraków 2006.

Mazur A., *Studia nad kancelarią księcia Leszka Czarnego*, Wrocław 1975.

Mitkowski J., *Początki klasztoru Cystersów w Sulejowie*, Poznań 1949.

Nowacki B., *Czeskie roszczenia do korony w Polsce w latach 1290–1335*, Poznań 1987.

Nowacki B., *Przemysł II. Odnowiciel Korony Polskiej (1257–1296)*, Kraków 2016.

Nowak T., *Władysław Łokietek polityk i dowódca*, Warszawa 1978.

Nowakowski T., *Małopolska elita władzy wobec rywalizacji o tron krakowski w latach 1288–1306*, Bydgoszcz 1993.

Nowakowski T., *Stosunki między Przemysłem II a Władysławem Łokietkiem w okresie walk o Kraków po śmierci Leszka Czarnego (1288–1291)*, „Roczniki Historyczne”, 1988/54.

Orzeł Biały – 700 lat herbu Państwa Polskiego. Katalog wystawy 26 czerwca–15 października 1995 w Zamku Królewskim w Warszawie, Warszawa 1995.

Ożóg K., *Intelektualiści w służbie Królestwa Polskiego w latach 1306–1382*, Kraków 1995.

Pakulski J., *O najstarszych, przedherbowych pieczęciach arcybiskupów gnieźnieńskich*, w: *Homines et societas. Czasy Piastów i Jagiellonów*, Poznań 1997.

Pakulski J., *Siły polityczno-społeczne w Wielkopolsce w pierwszej połowie XIV wieku*, Toruń 1979.

Państwo zakonu krzyżackiego w Prusach. Władza i społeczeństwo, red. M. Biskup, R. Czaja, Warszawa 2008.

Paszkwicz H., *Ze studiów nad polityką krzyżacką Kazimierza Wielkiego*, „Przegląd Historyczny”, 1925/25.

Piech Z., *Ikonografia pieczęci Piastów*, Kraków 1993.

Piech Z., *Pieczęć Leszka Czarnego z przedstawieniem św. Stanisława. Próba interpretacji*, „Analecta Cracoviensis”, 1983/1.

Piech Z., *Pieczęcie Przemysła II*, w: *Przemysł II. Odnowienie Królestwa Polskiego*, red. J. Krzyżaniakowa, Poznań 1997.

Piech Z., rec. pracy S. K. Kuczyńskiego, *Polskie herby ziemskie*, Warszawa 1993, „Kwartalnik Historyczny”, 1995/102(10).

Piech Z., *Skąd wziął się i co oznacza Orzeł w herbie Krakowa? Ze studiów nad genezą, etapami rozwoju i treściami ideowymi herbu miasta*, w: *Venerabiles, nobiles et honesti. Studia z dziejów społeczeństwa Polski średniowiecznej*, Toruń 1997.

Piech Z., *Uwagi o genezie i symbolice herbu książąt kujawskich*, „Studia Historyczne”, 1987/30.

Pieczęcie królów i królowych Polski ze zbiorów Archiwum Głównego Akt Dawnych, Warszawa 2015.

Piekosiński F., *Pieczęcie polskie wieków średnich*, cz. I: *Doba piastowska*, Kraków 1899.

Plisiecki P., *Itinerarium króla Władysława Łokietka 1320–1333*, „Roczniki Humanistyczne”, 1998/46.

Preissner A., *Dokumenty Władysława Łokietka. Chronologiczny spis, rejestry i bibliografia edycji*, „Rocznik Biblioteki PAN w Krakowie”, 1965/11.

Preissner A., *Problem badania autentyczności dokumentu w kancelarii Władysława Łokietka*, „Studia Historyczne”, 1967/10(¾).

Pyl T., *Die Entwicklung des Pommerschen Wappens...*, Greifswald 1894.

Rajman J., *Encyklopedia średniowiecza*, Kraków 2006.

Rożek M., *Groby królewskie w Krakowie*, Kraków 1977.

Rutkowska-Płachcińska A., *Uwagi o uczestnikach bitwy pod Płowcami w świetle zapisów roczników polskich*, w: *Społeczeństwo Polski średniowiecznej*, t. 5, red. S.K. Kuczyński, Warszawa 1992.

Rymar E., *Rodowód książąt pomorskich*, t. 1-2, Szczecin 1995.

Schmid B., *Die Siegel des Deutschen Ordens in Preussen (I)*, „Altpreussische Forschungen”, 1938/15(4), z. 1.

Sfragistyka, oprac. M. Gumowski, M. Haisig, S. Mikucki, Warszawa 1960.

Sigilla regum reges sigillorum. Regal Portraits on Seals from the Hungarian National Archives, red. G. Érszegi, Budapest 2002.

Sroka S. A., *Genealogia Andegawenów węgierskich*, Kraków 1999.

Stronczyński K., *Pobieżny przegląd pieczęci Piastów polskich*, Warszawa 1881.

Stronczyński K., *Pomniki książęce Piastów, lenników dawnej Polski*, Piotrków 1888.

Szczur S., *Historia Polski. Średniowiecze*, Kraków 2002.

Śliwiński B., *Leszek książę inowrocławski (1274/1275 – po 27 kwietnia 1339)*, Kraków 2010.

Śliwiński B., *Pomorze Wschodnie w okresie rządów księcia polskiego Władysława Łokietka w latach 1306–1309*, Gdańsk 2003.

Śliwiński B., *Ziemomysł Inowrocławski. Książę kujawski. Brat Leszka Czarnego i króla Władysława Łokietka (ok. 1247 – początek października/25 grudnia 1287)*, Kraków 2017.

Śliwiński J., *Mariaże Kazimierza Wielkiego. Studium z zakresu obyczajowości i etyki dworu królewskiego w Polsce XIV wieku*, Olsztyn 1987.

Tęgowski J., *Okoliczności wstąpienia na tron halicko-wołyński Piasta mazowieckiego Bolesława Trajdenowica (Nieznane dokumenty ruskie z XIV wieku)*, „Studia Podlaskie”, 2009/2010/18.

Tęgowski J., *Pierwsze pokolenie Giedyminowiczów*, Poznań–Wrocław 1999.

Tęgowski J., *Stosunki rodzinne Kazimierza Konradowicza księcia kujawskiego*, w: *Książę Kazimierz Konradowicz i Kujawy jego czasów*, red. D. Karczewski, Kraków 2017.

Tęgowski J., *Zabiegi księcia kujawskiego Władysława Łokietka o tron krakowski w latach 1288–1293*, „Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie”, 1988/6.

Uruszczak W., *Następstwo tronu w księstwie krakowsko-sandomierskim i Królestwie Polskim (1188–1370)*, „Czasopismo Prawo-Historyczne”, 2010/62.

Urzednicy małopolscy XII–XV wieku. Spisy, oprac. J. Kurtyka, T. Nowakowski, F. Sikora, A. Sochacka, P. K. Wojciechowski, B. Wyrozumka, Wrocław 1990.

Vossberg F. A., *Siegel des mittelalters von Polen, Lithauen, Schlesien, Pommern und Preussen*, Berlin 1854.

Vossber F. A., *Münzen und Siegel der preussischen Städte Danzige, Elbing, Thorn*, Berlin 1841.

Wawrzonkova Z., *Uzbrojenie i ubiór rycerski Piastów śląskich od XII do XIV wieku*, Łódź 1976.

Witkowska A., *Benedykt XI, bł. Nicolao Boccasini*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 2, Lublin 1995.

Włodarski B., *Polityka Jana Luksemburczyka wobec Polski za czasów Władysława Łokietka*, Lwów 1939.

Wojtowycz L., *Lew Daniłowicz książę halicko-wołyński (ok. 1225-ok. 1301)*, Kraków 2020.

Wyrozumska M., *Kancelaria miasta Krakowa w średniowieczu*, Kraków 1995.

Wyrozumski J., *Kazimierz Wielki*, Wrocław 1982.

Zajączkowski S., *Polska a Zakon Krzyżacki w ostatnich latach Władysława Łokietka*, Lwów 1929.

Żebrowski T., *O pieczęciach dawnej Polski i Litwy*, Kraków 1865.

Żmudzki P., *Studium podzielonego Królestwa. Książę Leszek Czarny*, Warszawa 2000.

Spis treści

700 lat	5
Wprowadzenie	7
<i>Restaurator Regni Poloniae</i> król Władysław Łokietek (1260–1333)	10
Dokumenty	50
Pieczenie	82
Bibliografia (wybór)	109

ISBN 978-83-956302-4-8